magazin istoric

ANUL I
Nr. 1
APRILIE 1967

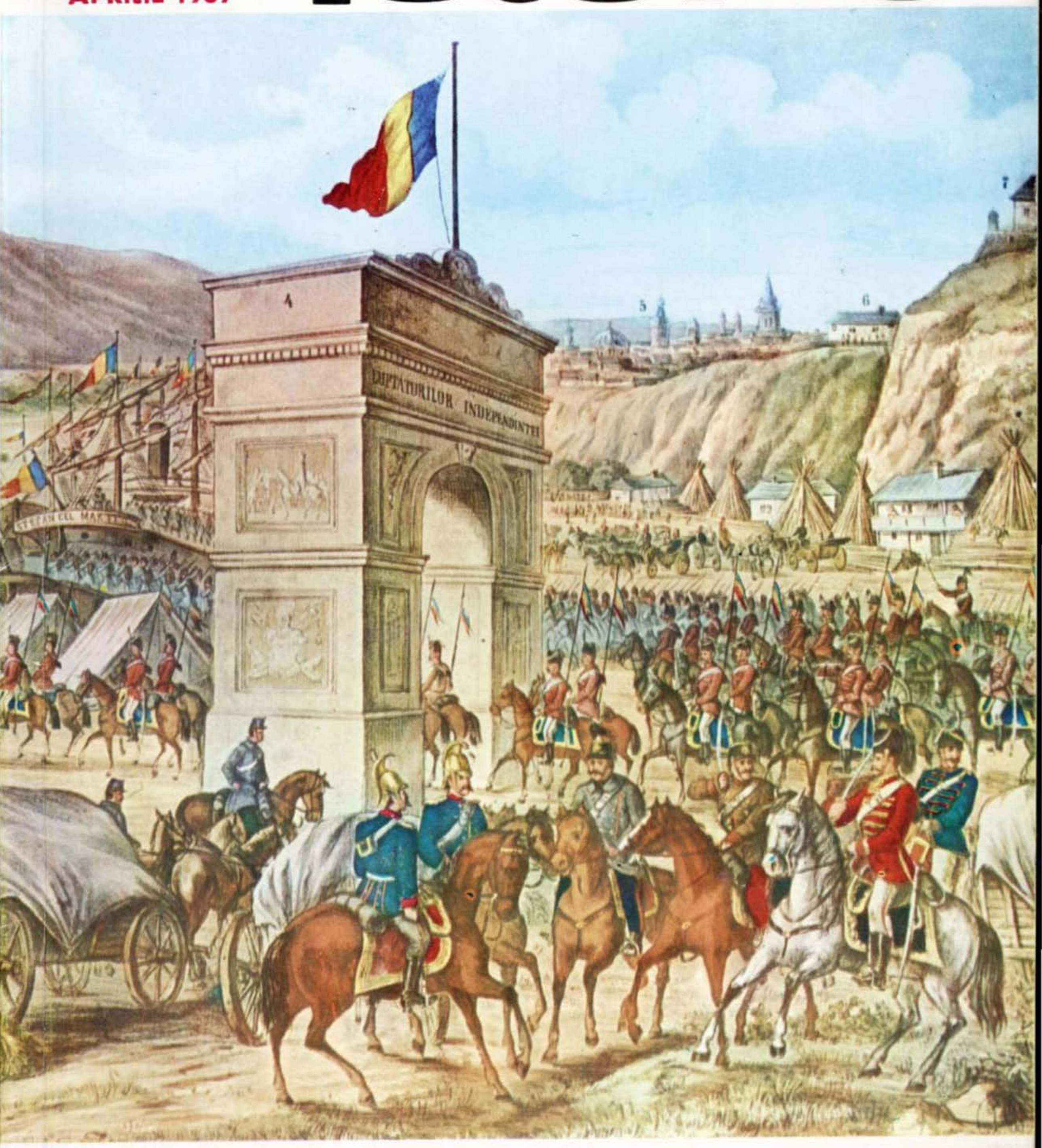

1877—1878. Cromolitografie reprezentînd alegoric trecerea Dunării de către armata română

SUMAR

Pag.

1 Către cititori
2 1877. Eroi, fapte, mărturii
7 1877 în documentele vremii — DINU C. GIURESCU
10 Taina vasului „Radetzki" — CONSTANTIN VELICHI
12 Transilvania și războiul de independență — VASILE NETEA
14 Un prinț valah pe drumurile Europei — ION IONAȘCU
17 Articole necunoscute ale lui Marx cu privire la Unirea Principatelor — MIRON CONSTANTINESCU
21 May II, argintarul lui Brîncoveanu — CORINA NICOLESCU
24 Din documentele secolului XX : Conferința de la Ialta (I)
33 Histria și Burebista — DIONISIE PIPPIDI
35 Iulie 1936 : Titulescu-Litvinov. O pagină a relațiilor româno-sovietice — I. M. OPREA
39 „Reportajele" din București ale „verișoarei" lui Himmler — ILIE PETRE
42 Schliemann în cetatea lui Priam — C. W. CERAM
53 Cum s-a înfăptuit Frontul Unic Muncitoresc Convorbire cu tovarășii Constantin Pîrvulescu și Ștefan Voitec
57 Horea — schiță a portretului intelectual — ȘTEFAN PASCU
59 Paleolitic în zilele noastre ! — ION VLĂDUȚIU
62 Memorii — CONSTANTIN ARGETOIANU
70 Mesaje de salut — KHALED BELKHODJA, BASIL DAVIDSON, JACQUES FREYMOND, STANISLAV HERBST, V. M. HVOSTOV, DIMITAR KOSEV, ANDRÉ MAUROIS, ANDRÉ MIRAMBEL, GASTONE MANACORDA
73 Historia magistra vitae
80 Umanistul Rabindranath Tagore printre bucureșteni — CRISTIAN POPIȘTEANU
82 Enigme ale istoriei : De la Lincoln...la Kennedy — EUGEN PREDA
85 Împărăteasa în ceremonialul bizantin — ANCA STAHL, FLORICA LORINT
88 Panoramic editorial
89 Istoria în anecdote
90 Poșta redacției

Redactori : Livia Dandara, Robert Deutsch, Mircea Ioanid, Gheorghe Rădulescu, Marian Ștefan, Răzvan Teodorescu. **Prezentarea artistică și tehnoredactarea :** Georgeta Apreotesei, George Pîrjol, Ladislau Simandan, Ion Vulpescu.

Către cititori

Cu acest număr, porneşte la drum revista Magazin istoric. *Noua publicaţie îşi va întemeia activitatea pe concepţia călăuzitoare a istoriografiei româneşti contemporane — materialismul dialectic şi istoric —, potrivit căreia valoarea unei istorii ştiinţifice constă în înfăţişarea obiectivă, conformă adevărului, a evenimentelor şi faptelor, în interpretarea lor justă, astfel ca ea să constituie o oglindă a conştiinţei de sine a poporului, să înmănuncheze experienţa de viaţă şi de luptă a maselor.*

Coloanele Magazinului istoric *vor fi deschise studiilor, articolelor şi documentelor care oglindesc momente ale istoriei patriei, din cele mai vechi timpuri şi pînă astăzi, ale îndelungatei lupte pentru eliberarea socială şi naţională a poporului nostru, ale mişcării democratice şi revoluţionare, ale făuririi victoriei socialismului pe pămîntul României. Căutînd să dea expresie vie exemplului înălţător al înaintaşilor şi sensului optimist al prezentului,* Magazin istoric *consideră, ca o datorie de onoare, să contribuie, alături de întreaga publicistică română, la dezvoltarea patriotismului care însufleţeşte generaţiile actuale în măreaţa operă de edificare a socialismului.*

Străduindu-se să reflecte rolul şi locul poporului român în istoria universală, aportul său la tezaurul culturii şi civilizaţiei omenirii, Magazin istoric *va manifesta, în acelaşi timp, preocuparea cuvenită faţă de istoria celorlalte popoare, cu conştiinţa limpede a însemnătăţii pe care o are ştiinţa istoriei în realizarea cunoaşterii reciproce, a apropierii şi cooperării între popoarele Europei, între toate popoarele lumii.*

Încredinţată că paginile sale vor fi onorate de colaborarea istoricilor, scriitorilor, publiciştilor, cadrelor didactice, cercetătorilor din institute, arhive, muzee, că se va bucura de audienţă şi sprijin din partea masei largi de cititori căreia i se adresează, revista Magazin istoric *nădăjduieşte că va răspunde interesului crescînd al opiniei publice pentru cultura istorică.*

1877

EROI FAPTE MĂRTURII

XC

PENEŞ CURCANUL

Plecat-am nouă din Vaslui
Şi cu sergentul zece...

Aşa începe Peneş Curcanul, eroul lui Vasile Alecsandri, povestirea isprăvilor eroice de la Griviţa.

De nouăzeci de ani poemul epic al bardului de la Mircești încălzește inimile la focul dragostei de țară. Puțini cunosc, însă, faptul că poetul a turnat în vers faptele, gîndurile și sentimentele unui om real. Peneș Curcanul nu este o ficțiune poetică. A existat aevea. Îl chema Constantin Ţurcanu, fiu al lui Gheorghe Ţurcanu și al Mariei. S-a născut la 1 martie 1854 în orașul Vaslui. Din 15 mai 1875, a fost înrolat soldat în termen la Regimentul 13 dorobanți.

La începutul războiului pentru independență era caporal. În august 1877 a fost înaintat la gradul de sergent ; în această calitate a participat la luptele grele de la Griviţa.

La terminarea campaniei, pe pieptul sergentului Ţurcanu Constantin străluceau „Trecerea Dunării", „Apărătorii independenței" și „Medalia comemorativă rusă". În chip cu totul excepțional i s-a acordat și ordinul „Steaua României", o distincție rezervată numai ofițerilor.

Cu modestia și simțul firesc al dragostei nesovăitoare pentru țară, popor și libertate, în 1916 Ţurcanu Constantin a cerut să fie înrolat în armată și, în ciuda vîrstei înaintate, a luat parte la campania din acel an dramatic. Cu unitatea lui se afla printre cei care, în bătălia de la Oituz (iulie — august 1917, cu piepturile lor au zăgăzuit invazia germană : „Pe-aicea nu se trece !"

La decorațiile primite cu patru decenii în urmă la Griviţa, neostenita vitejie a lui Ţurcanu a mai adăugat medaliile „Victoria", „Virtutea militară", „Serviciul credincios" clasa 1-a, „Crucea comemorativă a războiului 1916—1918" și furajerele „Mihai Viteazul" și „Virtutea Militară". Așa cum anticipase Alecsandri :

Apoi cînd iarăși m-am trezit
Din noaptea cea amară,
Colo pe răni eu am găsit
Virtutea militară...

În afară de aceste decorații române, lui Ţurcanu i s-au acordat și valoroase decorații străine, printre care „Crucea italiană de război" și medaliile poloneze „Crucea vitejilor" și „Crucea de război". La 1 iunie 1920, a fost avansat plutonier major.

Cu toate că se apropia de 70 de ani, Ţurcanu Constantin a cerut să fie menținut în serviciul activ. Cererea i s-a aprobat. Și a rămas ostaș pînă la 15 noiembrie 1932, cînd a încetat din viață.

S-a bucurat de cea mai aleasă stimă și prețuire, de cea mai fierbinte dragoste. „Toți ostașii tineri — spunea plutonierul major Ioan Doltu, luîndu-și adio de la camaradul său — găseau la el întotdeauna un sfat, o vorbă bună și un sprijin, învățîndu-i, cu înțelepciunea lui caracteristică, virtutea cinstei, a curajului și a dragostei de neam... Inima lui era veșnic tînără, mintea lui mereu ageră, mergînd cu cunoștințele în ritmul vremii, încît uitîndu-te la chipul lui înalt și proaspăt, cu dor de viață, aveai impresia aidoma, clară, a unui plăieș din oastea lui Ștefan cel Mare".

MAIORUL DIMITRIE GIURESCU

Se dădea bătălia decisivă pentru cucerirea Rahovei. Fiecare redută, fiecare metru de pămînt erau cucerite cu prețul unui greu tribut de sînge. Aici, în fruntea ostașilor săi, a căzut eroic și maiorul Giurescu, lovit de schija unui obuz.

A fost, înainte de toate, Om. Așa cum sînt, de altfel, toți eroii adevărați, pe care contemporanii și urmașii îi păstrează în inimile lor pentru eternitate. Dorea din tot sufletul să trăiască. Își iubea cu duioșie soția și copiii. De pe front, ruga să se cumpere degrabă un cojocel pentru copilul său drag pe care n-avea să-l mai revadă niciodată. Grozăviile războiului îi produceau repulsie...

Dar era conștient că pentru libertatea și independența patriei nici o jertfă nu trebuie precupețită. Din proprie inițiativă, a cerut ca batalionul pe care îl comanda să fie trimis în prima linie.

Astăzi, un bust înălțat în curtea cazărmii fostului regiment 30 Muscel păstrează vie amintirea maiorului Giurescu. O navă a marinei române îi poartă, cu mîndrie, numele. Scriitorii Alexandru Odobescu și Emil Gîrleanu i-au zugrăvit în cuvinte înaripate neuitatele fapte de arme.

Au rămas de la el scrisorile trimise de pe front soției. Sînt documente impresionante, prin sentimentele profund umane, prin dragostea de viață și caldul patriotism care răzbat din fiecare rînd. Reproducem, mai jos, fragmente din aceste scrisori :

20 mai 1877, Calafat „O dată cu cele 10 lire ce ți le trimit acum, îți trimit și țandăra întîiului obuz turcesc venit în lagărul nostru, este din cele mici de tunuri de cîmp, dacă vrei să vezi mai mari cere de la Spiroiu să-ți arate altfel de cadouri ce ne trimit turcii. Țin însă foarte mult la această bucată, fiind de la începutul ostilităților, și vroiesc să rămîie o suvenire în familie, n-o da la copii, n-o șterge și n-o încredința nimănui.

Ieri noapte am lucrat pe întuneric cu batalionul meu și alte două batalioane de la Olt, o mare baterie chiar pe malul Dunării în fața Vidinului. Dacă ne simțea turcii într-adevăr că ne prăpădea ; 1 800 de oameni lucrau pe întuneric fără să scoată unul o vorbă. Noroc că dumnealor dormeau și astfel am putut să ne retragem pînă în ziuă teaferi sănătoși. Îmi închipuiesc necazul lor cînd or fi văzut a doua zi bateria pe mal..."

3 mai 1877, Calafat „Drama însă nu era isprăvită, bateriile noastre din stînga auzind focul la dreapta au crezut că ne-am încăierat cu turcii și îndată au început a trimite obuzuri în Vidin, astfel în peste cîteva minute turcii deșteptați din somn în astă diavolească muzică a ghiulelelor au început a riposta. Cerul era în flăcări și vîjîitul obuzurilor care treceau din fericire peste capetele noastre îți sfîșia auzul. Sultan [1] tremura parcă-l prinsese frigurile, două obuzuri cît căpățînile de zahăr de la Chitila au trecut chiar pe lîngă noi la adresa bateriei Carol.

Însă dintr-o adevărată protecțiune dumnezeiască la amîndouă bombardamentele de la 26 și 20 aprilie n-am avut românii nici o pierdere în oameni, pe cînd știm în mod pozitiv că turcii au avut pierderi grave și dintr-o jalnică împrejurare că turcii nu se temeau de noi și nu golise orașul de locuitori s-au omorît și rănit sumă de copii și femei care deși turci, dar mi se strînge inima cînd mă gîndesc..."

1 iunie 1877, Calafat „Tu mă întrebi dacă trecem în Turcia, asta nu știu dragă Marico[2] nici eu și cred că n-o știe nici chiar guvernul ; diplomația astăzi își vîră coada în toate și sigur că nimeni nu poate astăzi spune pozitiv dacă o să întreprindem un rezbel ofensiv peste Dunăre sau o să ne mărginim a ne păzi hotarul.

Poate să mă înșel eu, dar mi se pare că turcii și-au cam pierdut curajul ; lucrăm noi mii și sute de oameni chiar pe malul Dunării în gura tunurilor lor și nu întreprind nimic în contra noastră, deși nu se poate să nu înțeleagă în ce scop se ridică aceste îngrozitoare lucrări. Ziua duelului de moarte între Calafat și Vidin se apropie și pe cît este iertat omului să se pronunțe asupra viitorului cred că Vidinul va semăna în acea teribilă zi cu Sodoma și Gomora. Tunurile noastre de asediu cumpărate de la muscali aruncă bomboane cu vreo trei degete mai groase decît acea turcească trimisă de Spiroiu lui frate-său, și materialul este așa de perfect că în ziua de 22 mai bateria Elisabeta trimițînd un obuz a lovit în Dunăre la vreo sută de pași departe de zidul cetății și atingerea numai a apei a fost destul ca să-i facă să crape în zecimi de bucățele care au curs ca ploaia în cetate, ceea ce îmi imaginez că nu le va fi tocmai plăcut scumpilor noștri suzerani ; al

[1] Este vorba de calul maiorului Giurescu.

[2] Soția maiorului Giurescu.

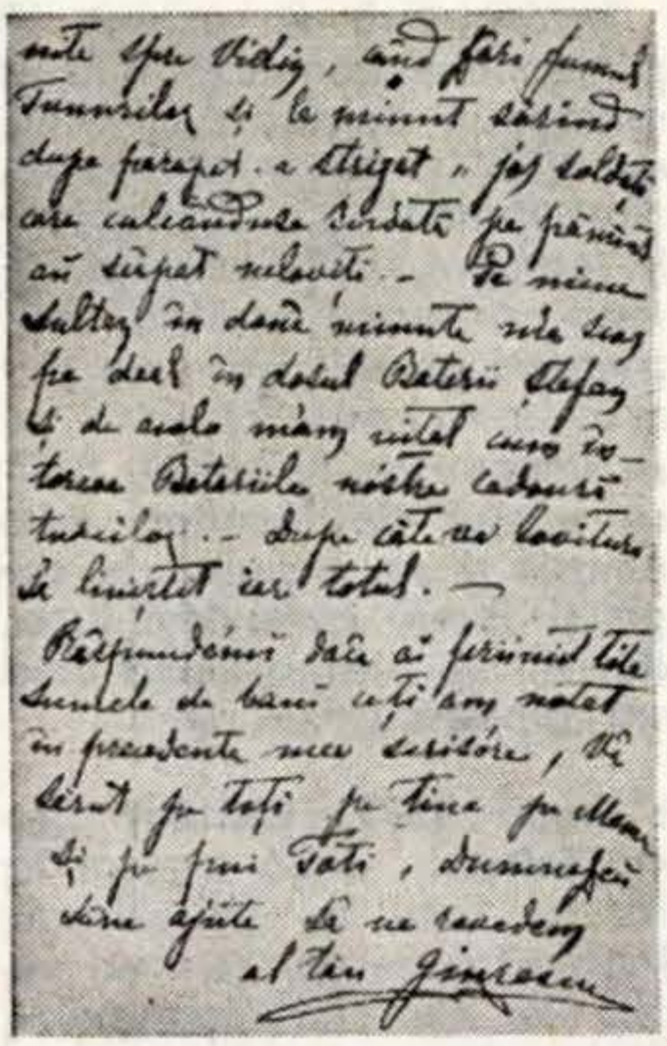

doilea obuz a lovit în spatele citadelei și mai bine de zece minute pulberea zidurilor zdrobite s-a răsucit în aer.

Cînd străbate pe cer un obuz de acelea, deși știi bine că este de la noi și că duce pustiirea în altă parte, dar sunetul îngrozitor ce face despicînd aerul îți înmoaie vinele picioarelor fără voie, parcă îți vine poftă să te pui cu burta la pămînt.

Dacă am avea șansa ca întîiele lovituri să ducă bine în bateriile bieților feslii încît să le ia văzul, cum zice românul, apoi s-a dus Vidinul..."

20 august 1877, Maglavit „Pînă să primești tu scrisoarea asta, care va călători pe la Cîmpulung, negreșit că la Plevna se va da vreo bătălie decisivă.

De cînd lumea nu cred că o oștire tînără ca a noastră să fi intrat pentru prima oară în luptă în condițiuni mai grele și dezavantajoase. După ce că întîia sa luptă este o luptă gigantică, pe un teren fortificat pînă la extremitate de turci, apoi consideră reaua impresiune morală ce le-a făcut văzînd pe scumpii noștri aliați, necontenit bătuți de turci. Dacă Dumnezeu ne va ajuta să fim de astădată victorioși, apoi pe urmă nu se mai poate despera de nimic."

6 octombrie 1877, Orășani „Am primit scrisoarea ta de la 1-iu octombrie aseară ; nu mi-a făcut de loc plăcere cînd îmi scrii că ești prăpădită și că dacă aș muri eu tu de asemenea trebuie să mori, nefiind de nici o trebuință pentru copii.

Tot una este să rămînă niște copilași pustii pe ușile străinilor, decît a avea o mamă cît de prăpădită care tot poate îngriji de moralitatea și sănătatea lor ? Nu este iertat unei femei sau bărbat să vorbească așa cînd are copii, oare fără război a făcut cineva contract cu Dumnezeu ca să-și asigure viața ?"

4 noiembrie 1877, Gigeu (Bulgaria)[3] „Mîine plecăm spre Rahova, fii însă pe pace că sîntem mulți pentru acest oraș. Cred că turcii după cîteva lovituri de tun au să fugă sau au să se predea, căci avem o bună și memorabilă artilerie, și astfel este foarte puțină probabilitate că o să fie trebuință a ataca Infanteria.

Nu te inchieta dacă nu vei primi curînd scrisori, știi și vezi cum merg poștele noastre improvizate. Odată Rahova luată ne vom stabili acolo, ca să acoperim spatele rușilor, care înaintează spre Sofia și atunci vom avea corespondența mai regulată, avînd orășelul Bechet peste Dunăre...

Îngrijește de copii, Moșule[4]. Am auzit că Biță[5] învață mult. Pune-l să se plimbe și să se joace cînd este timp bun.

Am auzit că te-ai certat cu Bălăneasca, păzește-te Moșule de intrigă și femei deocheate. N-am timp să-ți mai scriu, fiindcă mă cheamă colonelul Slăniceanu."

---

[3] Aceasta a fost ultima scrisoare trimisă familiei.

[4] Cu acest nume se adresa uneori soției sale.

[5] Este vorba de fiul său.

GRIGORE ION

Lupta a fost aprigă ; vînătorii și dorobanții „s-au purtat ca leii — după cum sublinia un ziar al vremii —, marea redută Grivița, care domina toate pozițiile fortificate ale turcilor, a fost luată cu asalt". În vîrtejul încleștării, soldatul Grigore Ion, ajutat de sergentul Stan Gheorghe și de caporalul Nica Vasile, a capturat, după o crîncenă luptă corp la corp, un steag turcesc.

...1 septembrie 1877. La marele cartier de la Poradim, cei trei ostași au fost decorați, pentru curajul și eroismul lor, cu „Virtutea Militară", iar a doua zi cu ordinul rusesc „Sf. Gheorghe".

Episodul luării steagului turcesc a avut un puternic ecou în rîndul ostașilor de pe front, îmbărbătîndu-i, iar celor din țară le-a mărit încrederea în victorie. Ziarul „Românul" din 8 septembrie 1877 aprecia fapta eroică a celor trei ostași în cuvinte calde și admirative : „Stindardul luat de armata română turcilor de la Plevna a defilat ieri, după cum am anunțat — cu ceremonia militară și-n aclamația generală a poporațiunii — pe podul Mogoșoaiei pînă la Arsenal. În fața teatrului s-a ținut un mic discurs din partea funcționarilor primăriei, care au dăruit un orologiu de aur soldatului Grigore Ion, care purta stindardul și care-l luase de la vrăjmaș".

CAPRERA, 8 oct. 1877

Descendenţii vechilor noastre legiuni, Românii, se luptă astăzi cu eroism pe ţărmii Dunării, pentru independenţa lor ; îmi pare că este bine a face să se audă aplaudare din partea capitalei vechii lumi şi a Italiei întregi, îndreptată valoroaselor noastre rude.

Totdeauna al vostru,

G. GARIBALDI.

„Românul" din 13 octombrie 1877

CAPITULAREA PLEVNEI

*Din notiţele locotenentului norvegian Gunnar Sölfest Flood, martor ocular la aceste lupte**

Noaptea, la ora 2, toate liniile noastre telegrafice erau în dezordine. Pe la orele 4—5 dimineaţa, turcii părăsiră reduta Griviţa şi mai tîrziu cea de la Bucova. Trupele noastre băgară de seamă pe la 6—7.

La 6, masa principală a turcilor era adunată între Plevna şi podul Vidului şi începu ieşirea, ocupînd încă forturile de la Opanez. Se zice că turcii au surprins avantposturile ruseşti şi le-au respins, luînd chiar o redută cu 6 tunuri şi masacrînd întreaga garnizoană. Dar mai tîrziu ieşi rezerva şi turcii fură opriţi. Cum se făcu ziuă, toate bateriile ruseşti începură a trage şi turcii trebuiră să se retragă peste poduri.

Stăpîne pe reduta de la Griviţa (nr. 2), trupele române înaintară spre Bucov, dar încet şi cu băgare de seamă. Se constatase că reduta Griviţa era cu totul minată şi nu fu decît o întîmplare că un soldat descoperi fitilul arzînd şi l-a tăiat. Apoi se luă Bucov şi se văzu că întreaga creastă întărită fusese părăsită (de duşmani).

Avanposturile româneşti din Susurlu şi Opanez descoperiră şi ele în zorii zilei plecarea turcilor şi înaintară. Avanposturile ruseşti dintre Griviţa şi pîrîul Tuceniţa fiind mai depărtate (de turci) ca Românii, nu putură în consecinţă să constate aşa devreme plecarea turcilor. (Cînd o constatară) înaintară şi ele.

Între 9 şi 10 situaţia era foarte clară. Ieşirea lui Osman-Paşa era îndreptată spre Apus, peste Vid. Generalul Cernat trimisese deja o brigadă cu lt. col. Lahovary pentru a susţine corpul grenadierilor. Cealaltă divizie fu îndreptată spre podul Vidului. Elemente din Divizia 3 fură îndreptate spre Susurlu, spre Opanez.

Din această clipă puturăm vedea : lupta de la podul de pe Vid, înaintarea (trupelor româneşti) prin Bucov şi lupta românilor de la Opanez. Un spectacol dramatic, pe atît de impunător, ca şi de neuitat. Sosiţi la luneta Craiova, puturăm vedea o mare mulţime de oameni, de cai, de boi şi de trăsuri cu corturi. Mult timp nu pricepurăm ce era. Nu era o armată în retragere, nici mase fugătoare, semăna cu migraţiunea popoarelor ca şi cînd un popor întreg fusese surprins prin fier şi prin foc şi că totul se oprise şi adormise de disperare şi de frica morţii. Şi în adevăr, aşa era. Osman îşi făcuse ieşirea nu numai cu armata. Era populaţiunea turcească din Plevna, care în numele lui Alah, voia să răzbată prin rîndurile duşmanilor.

* Reprodus din „Academia Română : Memoriile secţiunii istorice", seria III, tom VIII, mem. 9.

OSMAN-PAŞA PRIZONIER

Din însemnările subofiţerului voluntar P. Lucasievici.

Către orele trei generalul Strucoff sosind ... unde se găsea regimentul nostru, întrebă unde este Osman ; i se răspunse că Osman este într-o mică casă de piatră cu trei ofiţeri superiori români, colonelul Cerchez, colonelul Arion şi colonelul Vlădescu.

După o jumătate de oră generalul Strucoff ceru generalului meu de divizie, generalul Racoviţă, o escortă pentru a conduce pe Osman la Bogot ; ordinul fu dat colonelului Polizu, comandantul Regimentului 3 călăraşi. Luînd drapelul regimentului cu al 3-lea escadron comandat de căpitanul D. Tulea, noi am primit de la generalul Strucoff pe Osman cu cei 6 paşi care erau în jurul lui şi al căror nume urmează, general de divizie Adil-Paşa, general de brigadă Tabil-Omer, general Tefic, general Talil, general Sadic, general Ethem, cu ordinul de a-i conduce la cartierul general al marelui duce Nicolae la Bogot.

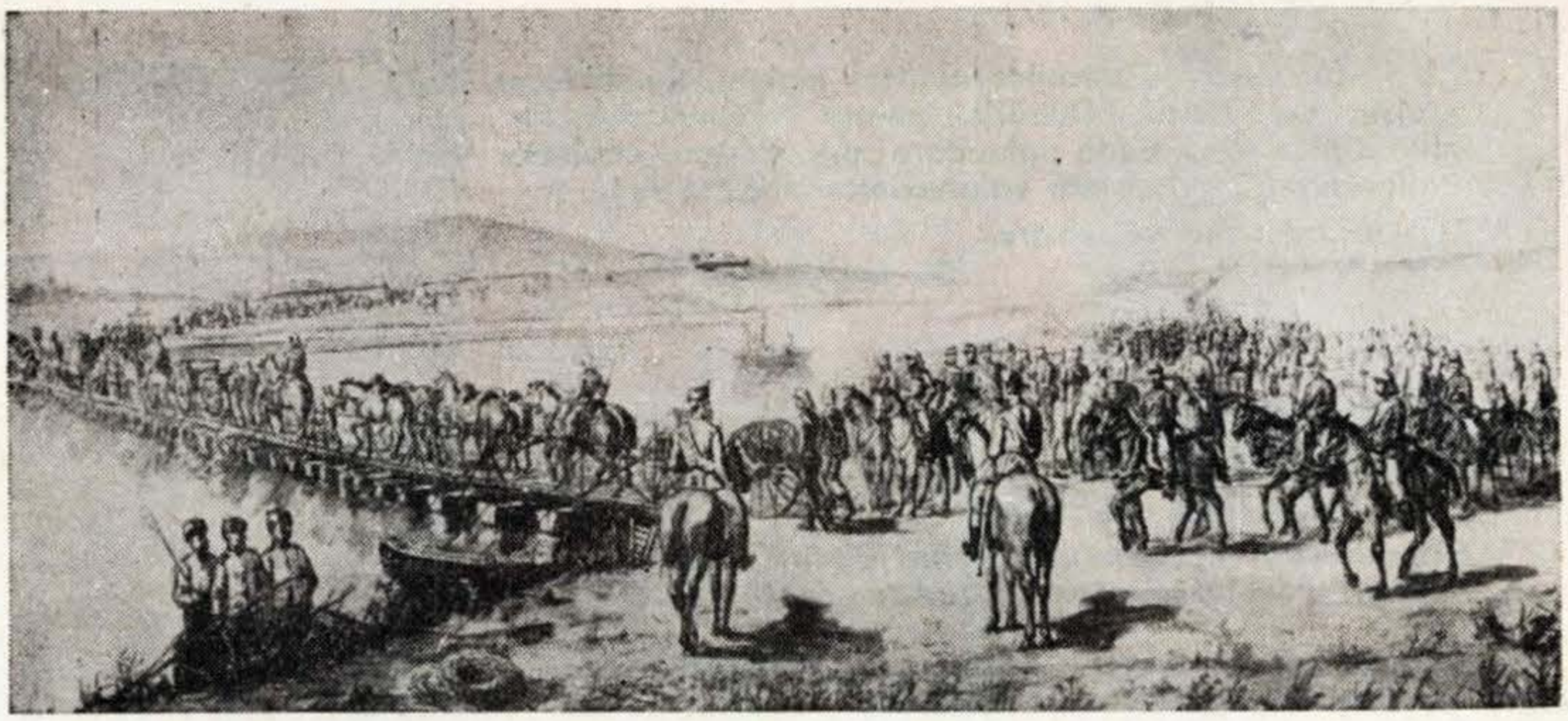

Corabia 1877 (trecerea trupelor române peste Dunăre)

AUTOGRAFE ISTORICE

Dintre cele mai interesante exponate din Muzeul Militar Central, prezentăm o mică planşetă care, cu 90 de ani în urmă, în timpul războiului de independenţă, s-a aflat la comandamentul Brigăzii 1 din Divizia 4 infanterie.

Între două bătălii, sau găsindu-se numai în trecere pe la comandamentul respectiv, numeroşi ofiţeri români şi ruşi, diferite personalităţi politice sau artişti, prizonieri turci etc. şi-au depus semnăturile pe această planşetă. Planşeta a devenit astfel un album original de autografe, pe care vizitatorii le cercetează astăzi, după scurgerea atîtor decenii, cu emoţie. Printre alţii, au semnat generalul Al. Cernat, comandantul armatei române de operaţii în luptele de la Plevna ; colonelul C. Barozzi, de la Statul Major al armatei române ; colonelul M. Cristodor Cerchez, comandantul Diviziei 2 ; maiorul Al. Candiano - Popescu, comandantul Batalionului 2 vînători ; căpitanul Nicolae Măcărescu, comandant de batalion în Regimentul 7 linie, căzut în luptele de la Griviţa, la 31 august 1877 ; sublocotenentul Dimitrie Lemnea, căzut pe cîmpul de luptă la 7 octombrie 1877 ; generalii ruşi Ganeţki, Cernozugov şi Grigori Astorovici ; pictorul Nicolae Grigorescu, care a însoţit trupele române în sudul Dunării în timpul războiului din 1877—1878 etc.

Rubrica „Eroi, fapte, mărturii" a fost întocmită de Ştefan IONESCU, Constantin CĂZĂNIŞTEANU şi Elena POPESCU

XC

Independența țării noastre, proclamată prin votul Camerei Deputaților și al Senatului la 9/21 mai 1877 și confirmată, tuturor, de victoriile armatei române pe cîmpurile de bătălie, a fost susținută de guvernul României și printr-o acțiune diplomatică desfășurată cu măsură și fermitate.

Dintre numeroasele mărturii ale vremii, ne oprim mai întîi la comunicarea Președinției Consiliului de Miniștri către Ministerul Afacerilor Externe care transmitea oficial textul rezoluției prin care Adunarea Deputaților lua act că „independența absolută" a țării a primit consacrarea (documentul nr. 1). Comunicarea a servit ca temei — așa cum citim din însemnarea făcută pe ea — la redactarea circularei din 22 mai / 3 iunie către toate agențiile diplomatice ale României, în care Mihail Kogălniceanu, ministru de externe, arăta necesitatea actului istoric de la 9/21 mai — hotărîre solemnă a întregului popor român, luată în deplină libertate, fără vreo influență din afară — și cerea puterilor europene, nu recunoașterea propriu-zisă, dar un gest de aprobare, pînă la viitoarea conferință internațională la care România își rezerva dreptul de a participa pentru reglementarea „de jure" a intereselor sale.

Nemulțumite că România și-a afirmat singură dreptul său imprescriptibil la independență, marile puteri au răspuns printr-o atitudine rezervată. Bülow a precizat reprezentantului român că problema nu va fi rezolvată decît la pace și că, în orice caz, hotărîrea guvernului de la Berlin va depinde de felul cum interesele supușilor germani din România vor fi reglementate (documentul nr. 2). Rezervă în cercurile oficiale, dar simpatie în lumea politică italiană pentru cauza noastră, comunica telegrafic Obedenaru de la Roma (documentul nr. 3); o hotărîre luată într-un moment nepotrivit, de natură să creeze complicații guvernului țarist în raporturile sale cu celelalte puteri — apreciau cercurile de la Petersburg (documentul nr. 4); de vreme ce România s-a liberat unilateral de garanțiile tratatelor în vigoare, și fostele state garante vor putea acționa cum vor socoti mai potrivit cu interesele lor — afirmau cercurile apropiate Ministerului de externe francez (documentul nr. 5). Agentul diplomatic al României la Paris considera însă că Franța ne va sprijini în continuare.

În august 1877, la cererea comandamentului rus, s-a produs intervenția armatei române la sud de Dunăre (document nr. 6).

După victoriile armatelor ruse și române în Balcani (documentul nr. 7), la care și-au adus contribuția și voluntarii bulgari, Mihail Kogălniceanu a inițiat, la 3/15 februarie 1878, demersuri prin reprezentanții României acreditați în capitalele marilor puteri europene, pentru a asigura participarea țării noastre la conferința de pace. Instrucțiunile către girantul Agenției

1877

IN DOCUMENTELE VREMII

diplomatice de la Berlin reaminteau participarea activă a ţării noastre la război, sacrificiile suportate cu demnitate, capacitatea României de a-şi păstra individualitatea indiferent de împrejurări şi de a intra — prin acţiunea şi actul ei de voinţă — în condiţii de deplină egalitate în rîndul statelor europene (documentul nr. 8). România n-a fost admisă ca participantă la tratativele care au precedat pacea de la San Stefano şi nici la Congresul de la Berlin (iunie-iulie 1878), dar independenţa sa a fost recunoscută de puterile europene.

DINU C. GIURESCU

1

Preşedinţia Consiliului de Miniştri
Nr. 446
Bucureşti, 10 mai 1877

Ministrul Afacerilor Străine
Registrul general nr. 6 080
23 mai 1877

A servit la nota circulară
din 22 mai 1877

Domnule ministru, [1]

Preşedinţia Adunării Deputaţilor, prin adresa sub nr. 679 îmi comunică că Adunarea, în şedinţa sa de la 9 mai curent, în urma interpelaţiunii d-lui N. Fleva, a votat şi adoptat cu unanimitate de 79 voturi, fiind şi 2 abţineri, următoarea moţiune :

„Camera, mulţumită de explicările Guvernului asupra urmărilor ce a dat votului ei de la 29 aprilie anul curent ;

Ia act că resbelul între România şi Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta şi independenţa absolută a României au primit consacrarea lor oficială ;

Şi comptînd pe dreptatea Puterilor garante, trece la ordinea zilei".

Acest vot al Camerei subsemnatul are onoarea de a-l comunica domniei voastre.

Primiţi vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

Preşedinte, I. C. Brătianu
Secretarul Consiliului,
N. Dunca

Domniei Sale Domnului Ministru al Afacerilor Străine.

2

Prezentată la Oficiul Berlin
Data 27 mai 1877 *Telegrama nr. 275*
nr. 435

Oficiul Bucureşti

Dl. Kogălniceanu, Ministerul Afacerilor Externe [2]

Am avut întrevedere cu Bülow. Excelenţa sa a declarat categoric că chestiunea independenţei României nu poate fi rezolvată decît la pace şi că decizia guvernului german în această afacere depinde de felul în care interesele supuşilor şi acţionarilor germani sînt reglementate în România.

Degre

3

Prezentată la oficiul Roma
Data 27 mai 1877 *Telegrama nr. 278*
Oficiul Bucureşti [3]

Veţi primi mîine raport asupra convorbirii cu secretarul general al Ministerului de Afaceri Externe în legătură cu declararea independenţei. Guvernul italian păstrează rezervă pînă după război. Independenţa noastră este privită cu simpatie de lumea politică şi de jurnalul oficios Dirito. Veţi primi numerele miercurea viitoare.

Obedenaru

4

Prezentată la oficiul Petersburg
Data 31 [mai] 1877 *Telegrama nr. 286*

Excelenţa sa Kogălniceanu [4]

Pînă ierî n-am putut lua legătura cu cineva din Ministerul Afacerilor Externe. Proclamarea independenţei este socotită, în general, intempestivă, deoarece ea provoacă bănuieli asupra politicii ruse faţă de Marile Puteri şi este de natură a-i crea încurcături. Se spune că noi am fi trebuit să lăsăm rezolvarea acestei probleme la pace şi să ne încredem în Rusia.

Comunicarea Austriei consideră provizorie proclamarea independenţei, ca un fapt împlinit care va trebui discutat şi hotărît după război, o dată cu celelalte probleme ale Orientului. Generalul Ghica vă va da detalii mai ample.

Emil Ghica

5

Prezentată la Oficiul Paris
Data 31 mai 1877 Telegrama nr. 286
Oficiul Bucureşti

Domnului Kogălniceanu — Bucur[eşti][5]

După cum v-am informat, am constatat în ultimul timp o rezervă excesivă din partea ducelui Decazes, pentru problemele noastre şi acest fapt mă punea în imposibilitate să vă dau vreun aviz asupra impresiei produse de recentele manifestări ale politicii noastre.

Am dobîndit acum certitudinea că această atitudine ţine nu numai de abţinerea pe care cabinetul francez şi-o impune în problemele externe, dar şi de un acord intervenit între majoritatea puterilor, referitor la noua noastră situaţie.

Cunoaşteţi deja natura şi motivele reale, nu trebuie deci aşteptat — înainte ca evenimentele să se fi precizat mai bine — să se culeagă, nu mai mult la Paris, decît la Londra, la Viena sau la Roma, indicaţii precise asupra intenţiilor guvernelor. Domnul Debains nu ştie mai multe. Am citit ce i s-a comunicat : este, aproximativ, ceea ce mi s-a spus.

Se regretă faptul că ne-am liberat de garanţiile ce ne acopereau şi se deduce [din acest fapt] libertatea de acţiune, în viitor.

Totuşi rămîn convins că Franţa ne va sprijini la momentul oportun şi aceasta dintr-un îndoit motiv, independent de tradiţiile politicii sale totdeauna favorabilă statelor mici. Pe de o parte, ea nu va voi să se arate ostilă planurilor Rusiei, pe de altă parte ea va evita să ia vreo atitudine care ar putea să o pună în divergenţă cu Germania şi suveranul ei.

Callimachi —Catargi

6

Gorni — Studen, marţi 9/21 august [1877] orele 11 şi 25 seara

Principelui Carol al României [7]

Craiova — Zimnicea (a se urmări)

Cînd poţi trece ? Treci cît mai în grabă. La Şipka e luptă înverşunată. Mai multe atacuri sînt respinse de dimineaţă, 9 august. Lupta continuă, deşi a înnoptat.

Nicolae

7

Armatele române şi ruse la Plevna

După o descriere făcută de un corespondent englez privind luptele de la Plevna [7]

„Trupele aliate la nordul, sudul şi estul Plevnei ieşiră din întăriri şi se desfăşurară în două mari linii de bătaie, cu numeroase rezerve la spatele lor. Aceste linii se întindeau de la înălţimile de la Brestovaţ la sud şi pînă la rîuleţul Griviţa la nord. Ele s-aruncară în spatele armatei lui Osman-paşa. Situaţiunea devenea din ce în ce mai interesantă. Capul coloanei turceşti dete peste întăririle aliaţilor. *Trupele aliate* urmăresc rîndurile musulmanilor în partea opusă aceleia pe unde se cerea ieşirea. Pe cînd această linie înainta, armata turcă fusese deja respinsă pe Vid. Ploaia de obuze n-a încetat un singur minut.

Atunci românii se reped la dreapta turcilor, pe cînd garda rusă opera la stînga lor. Nu mai era nici o speranţă de scăpare. Împrejurul lui Osman-paşa nu era decît nimicire generală. Cînd cele două forţe ajunseseră la o depărtare ca de bătaia puştei, Osman-paşa, se văzu nevoit, la amiezi, să depue armele, pentru a-nlătura jertfirea fără folos a bravelor sale trupe".

8

Mihail Kogălniceanu, ministru de externe, către girantul Agenţiei diplomatice a României la Berlin

Bucureşti, 3/15 februarie 1878

Domnule girant,[8]

Prin nota circulară din 22 mai/3 iunie trecut, guvernul Alteţei Sale principele Carol I al României însărcina pe reprezentanţii săi pe lîngă diferitele cabinete europene să explice irezistibila mişcare naţională care determinase ţara să-şi proclame independenţa.

România făcea atunci apel la sentimentele tradiţionale de bunăvoinţă ale Marilor Puteri faţă de ea, nu pentru a obţine o recunoaştere imediată a noii situaţii politice a cărei iniţiativă o luase, ci pentru a cere ca această bunăvoinţă să nu-i fie retrasă şi să nu ducă lipsa ei, cînd va sosi ceasul soluţiilor supreme, cînd Europa va socoti că trebuie să intervină în reglementarea problemelor ridicate de război.

Această oră a sunat; combinațiile luminate ale cabinetelor europene, a căror generoasă mijlocire s-a străduit întotdeauna să satisfacă și să împace toate interesele, vor organiza o nouă ordine a lucrurilor în Orient. De aceea poporul român, factor al problemelor actualmente în curs de soluționare, crede că a venit momentul să se înfățișeze din nou în fața Marilor Puteri.

România, după ce s-a proclamat independentă, a participat la războiul împotriva Imperiului otoman, atît pentru a rezolva cu armele diferendele necontenite care caracterizau raporturile sale cu Înalta Poartă, cît și pentru a dovedi că aspirațiile sale nu erau neputincioase și că era cu adevărat demnă de independența pe care și-o asumase, de vreme ce știa să o plătească cu sîngele ei cel mai prețios.

Felul cum a participat la recentul conflict pentru propria cauză, jertfele aduse cu curaj, personalitatea pe care a păstrat-o în mijlocul complicațiilor în care a fost amestecată, dovedesc în mod elocvent nu numai că are o vie dorință și că este realmente în stare să-și trăiască propria viață, ci și capacitatea sa deplină de a intra pe picior de egalitate în marea familie europeană.

Ajunsă [...] la un grad de civilizație care o autorizează să se asimileze și care ar îngădui să fie asimilată celorlalte state independente, puternică prin acea energie care singură asigură popoarelor existența lor și demonstrează totodată necesitatea ca ele să aibă o individualitate distinctă și formală, România este încredințată că puterile garante în general și guvernul german în special nu vor mai ezita să o scoată din situația echivocă și anormală în care se afla, să confirme dreptul ei de a figura de acum înainte în Europa ca stat independent, să-i dea în sfîrșit posibilitatea deplină de a-și îndeplini în mod liber misiunea ce-i revine la Dunărea de Jos.

Aceasta este, domnule girant, ordinea de idei în care veți binevoi a vă situa, pentru a comunica guvernului pe lîngă care sînteți acreditat, dorința guvernului român de a vedea sancționată în prezent, de către cabinetul german, independența proclamată în România la 10/22 mai 1877 * și de a vedea admis, la viitoarea conferință, un reprezentant român care să exprime areopagului european noile nevoi ale României create de transformarea ei politică.

Vă autoriz să citiți și să lăsați în copie prezenta circulară domnului Ministru al Afacerilor Străine al Germaniei.

În așteptarea informațiilor asupra rezultatului demersului ce sînteți însărcinat a efectua, vă rog să primiți domnule girant etc.

(ss) Kogălniceanu

---

[1] Arhiva M.A.E., fondul Proclamarea independenței României, dosarul nr. 24, fila 46.

[2] Loc. cit., fila 69 (telegramă cifrată, în limba franceză).

[3] Loc. cit., fila 71 (telegramă cifrată, în limba franceză).

[4] Loc. cit., fila 83 (telegramă cifrată, în limba franceză).

[5] Loc. cit., filele 90—91 (telegramă cifrată, în limba franceză).

[6] Reprodus din vol. „Regele Carol I al României, *Cuvîntări și Scrisori*, volumul II, 1877—1886, București 1909, pag. 54.

[7] „Românul", 3 decembrie 1877, pag. 1—2.

[8] Arhiva M.A.E., fondul Proclamarea independenței României, vol. 24, filele 193—194 (originalul în limba franceză, copie certificată de girantul Agenției României la Berlin).

* de fapt 9/21 mai — vezi mai sus, documentul nr. 1.

TAINA VASULUI „RADETZKI"

În ziua de 16 mai 1876, la gara Filaret, urcîndu-se în trenul de Giurgiu, poetul, publicistul și luptătorul revoluționar bulgar Hristo Botev își lua rămas bun de la prietenii săi din România, printre care se aflau Constantin Dobrogeanu-Gherea și Dr. Russel. Cu puțin înainte izbucnise în Bulgaria marea răscoală din aprilie, pregătită de un comitet ce-și avusese sediul la Giurgiu. După lupte crîncene, în ciocnirea de forțe

inegale, răsculații, cu tot eroismul lor, fiind slab înarmați, cedează aproape pretutindeni în fața armatei otomane înzestrată cu armament modern.

Botev mergea acum în fruntea celor aproape 200 de cetași să dea răscoalei de eliberare națională, avînt și forțe noi în regiunea Vrața.

În Arhiva Ministerului Afacerilor Externe din București s-a păstrat însă un document, necunoscut pînă acum, și important prin faptul că aduce nu numai unele confirmări, ci și unele amănunte necunoscute în legătură cu acest eveniment.

Documentul consemnează relatările martorilor privitoare la încărcătura ciudată a vasului „Radetzki" „plecînd de la Giurgiu au văzut îmbarcîndu-se din acel port vreo sută indivizi bulgari, la Zimnicea cîțiva, la Turnu Măgurele cîțiva, la Corabia asemenea și în fine la Bechet iarăși un număr oarecare, cu care se formase o bandă de peste 300 oameni." „...ajungînd între Rahova și Lompalanka, se pomenește cu mai mulți dintre acei indivizi bulgari că ies din plațul I îmbrăcați în uniforme, cu arme, revolvere, tesace etc. strigînd „La arme fraților", dînd țignal cu fluiere de metal și totodată cerînd cu stăruință la căpitanul vaporului a trage bastimentul la malul Dunării spre Turchiia, spre a se da jos. La acest strigăt toți ceilalți s-au repezit la lăzile cu bagaje și au scos arme și muniții cu care s-au echipat".

Trecerea Dunării cu un grup atît de numeros prezenta serioase dificultăți, deoarece Turcia exercita mari presiuni asupra lui M. Kogălniceanu, ministrul de externe în acea perioadă, pentru a-l determina să împiedice revenirea în țară a patrioților bulgari aflați în România. Deși guvernul român a dat formal ordin să se supravegheze malul Dunării și să se rețină „orice călători îndoelnici", în secret s-a transmis autorităților grănicerești consemnul să lase libertate de acțiune patrioților bulgari. În acest sens, Ivan Vazov, poetul național al Bulgariei, care găsise azil în țara noastră în acel timp, notează în memoriile sale următoarele :

„Ca să nu se afle nimic, pregătirile cetei trebuiau făcute cu cea mai mare prevedere. Cetașii se risipiseră prin porturile dunărene, Oltenița, Giurgiu, Zimnicea, Turnu Măgurele unde trebuiau să se îmbarce... Cu toții lucrau în cea mai deplină taină... iar autoritățile cunoșteau taina asta mai bine ca oricine. Comunicări secrete fuseseră trimise prefecților ca să închidă ochii". Populația locală sub ochii căreia s-au desfășurat pregătirile pentru trecerea Dunării, a acordat, la rîndul său, un sprijin important cetașilor bulgari.

La 17 mai, cînd vaporul „Radetzki" pleca din portul Giurgiu spre Viena, transportînd primul grup al cetașilor, căpitanul vasului, austriacul Dagobert Englender și secundul său, dalmatinul Caterino Doimi, nu bănuiau că prin această călătorie, ei, vasul lor și toți aceia care au contribuit cu sau fără voia lor la această trecere a Dunării, intrau în paginile istoriei.

CONSTANTIN VELICHI

TRANSILVANIA ŞI RĂZBOIUL DE INDEPENDENŢĂ

VASILE NETEA

Proclamarea independenţei de stat a României (9/21 mai 1877) şi participarea armatei române la războiul împotriva Imperiului otoman au provocat în Transilvania un mare şi firesc entuziasm.

Ca şi la 1859, cînd Alexandru Ioan Cuza a fost ales domn al ambelor Principate, publicaţiile transilvănene şi-au deschis larg coloanele pentru a-şi informa cititorii asupra noului eveniment. Totodată, *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful român*, *Familia*, *Transilvania*, au dat expresie unui puternic sentiment de satisfacţie şi solidaritate naţională.

Publicaţiile transilvănene nu şi-au limitat însă activitatea numai la rolul de informatoare ale opiniei publice ci, chiar de la început, au îmbrăţişat cauza războiului cu toată însufleţirea, văzînd în el un eveniment de o covîrşitoare importanţă istorică pentru toţi românii. „Ora intrării în acţiune a armatei române a sunat — scria la 3/15 iulie 1877 „Gazeta Transilvaniei“ de la Braşov... Românii trebuie să intre în acţiune pentru ca să accelereze un război, care le-a impus şi le impune cele mai mari jertfe, trebuie să se bată pentru onoarea steagului românesc... Înainte cu Dumnezeu, bravi români — afirma în încheiere „Gazeta“ de la Braşov. Dorinţele cele mai bune şi cele mai fierbinţi ale fraţilor voştri de dincoace de Carpaţi vă acompaniază. Dea cerul ca să se împlinească profeţia bardului naţional (Vasile Alecsandri) şi, înaintea stindardelor noastre învingătoare, să cînte libertatea pe malurile dunărene“.

Transilvănenii n-au participat, însă, la lupta pentru cucerirea independenţei numai prin astfel de îndemnuri, revelatoare totuşi prin ele însele pentru conştiinţa unităţii naţionale, ci şi prin organizarea de colecte pentru echiparea armatei, pentru alinarea suferinţelor ostaşilor răniţi şi pentru ajutorarea familiilor rămase fără sprijin. Nenumăraţi tineri din Braşov. Făgăraş, Sibiu, Orăştie, Hunedoara, de pe Tîrnave şi din Munţii Apuseni, şi-au părăsit ocupaţiile şi au alergat cu însufleţire peste Carpaţi, sub drapelele României, pentru a-şi da obolul la lupta pentru independenţa naţională. Sosirea voluntarilor ardeleni a provocat un mare entuziasm în întreaga ţară. La Ploieşti, Bucureşti şi în alte localităţi s-au organizat în onoarea lor mari manifestaţii publice, fapt ce a determinat pe contele Iuliu Andrássy, ministrul de externe al Austro-Ungariei, să intervină pe lîngă guvernul de la Bucureşti pentru extrădarea lor. M. Kogălniceanu, ministrul de externe al României, a refuzat însă această cerere.

Cu aceeaşi însufleţire s-a desfăşurat şi acţiunea pentru colectarea de bani, îmbrăcăminte, încălţăminte, medicamente şi provizii ce urmau să fie predate „Crucii roşii“ de la Bucureşti. „Evenimentele din orientul Europei — arătau într-un manifest intelectualii români din Sălaj — care siliră şi pe România să îmbrace haina de război şi să-şi sacrifice viaţa şi averea fiilor săi pentru apărarea vetrei strămoşeşti, ne impun imperios atît din punct de vedere al umanităţii, cît şi al legăturii de sînge în care sîntem cu fraţii noştri cei de dincolo de Carpaţi, ca să facem şi noi ceva pentru alinarea durerilor fraţilor noştri“.

Pentru strîngerea donaţiilor s-au organizat comitete de intelectuali, meseriaşi, muncitori şi ţărani români — îndeosebi femei — care nu şi-au precupeţit obolul pentru marea cauză a fraţilor angajaţi în luptă. În fruntea oraşelor colectante s-au aflat Braşovul, Sibiul, Aradul, Blajul, Năsăudul, Gherla, Oradea, Beiuşul, Clujul.

Succesul listelor de subscripţie şi al colectelor de medicamente şi alimente a întrecut toate aşteptările. Una din ambulanţele care au activat în Balcani a purtat chiar numele de „Ambulanţa femeilor romîne din Transilvania“.

Acţiunea iniţiată n-a rămas însă neobservată de autorităţile austro-ungare care, îmbrăţisînd cauza Porţii Otomane, au dizolvat comitetele înfiinţate şi au dezlănţuit prin ziarele reacţionare o violentă campanie împotriva voluntarilor şi colectanţilor români, şi îndeosebi împotriva femeilor, considerate ca principale „instigatoare" ale acestei activităţi profund umane. Guvernul nu s-a mărginit însă numai la aceste manifestaţii de intimidare, ci pentru a contracara acţiunea românească, a iniţiat şi el prin organele de stat, o colectă pentru sprijinirea armatei otomane. Arătîndu-şi astfel şi prin aceasta ostilitatea faţă de tînărul stat român care lupta pentru consfinţirea independenţei sale. Luînd astfel de măsuri, ele îşi arătau teama că independenţa statului român ar da o şi mai mare amploare mişcării de eliberare naţională a românilor din Transilvania.

Aceste măsuri nu puteau rămîne fără un răspuns din partea presei române. Cel care şi-a luat sarcina de a da acest răspuns şi în acelaşi timp de a oferi femeilor colectane satisfacţia şi îmbărbătarea aştreptată, a fost bătrînul ziarist George Bariţiu, a cărui soţie — Maria Velisar — şi ale cărui fiice — Victoria, Aurelia, Maria, Octavia — se aflau în fruntea acţiunii de colectare.

Răspunsul lui Bariţiu s-a dat prin „Gazeta Transilvaniei" de la Braşov (1877, nr. 39) şi el constituie una din cele mai viguroase pagini din istoria presei româneşti. Intitulat „Spre folosul românilor răniţi" articolul lui Bariţiu înfiera aserţiunile ziariştilor guvernamentali, arătînd: „Ei acuză pe bărbaţii de stat ai acesteia (ai României — n.n.) de felonie şi trădare fiindcă luptă pentru libertatea ţării lor", în timp ce noi, ziariştii români, „i-am fi acuzat de trădare şi poltronerie dacă ar fi stat cu mîinile în sîn, iar astăzi îi gratulăm şi îi îmbărbătăm pentru patriotismul lor".

Cît despre acţiunea întreprinsă de femeile române, care urmăreau aceleaşi scopuri ca şi „Crucea roşie" din diferite ţări, Bariţiu arăta în încheiere că „femeile române vor merge înainte cu paşi siguri pe calea ce le arată inima lor, voinţa naţională şi exemplul Europei luminate, dispreţuind orice metehne ale tiraniei şi egoismului ucigător de patrie".

Cum era şi de aşteptat, articolul lui Bariţiu a stîrnit un viu răsunet în opinia publică transilvăneană, dînd un şi mai mare avînt acţiunii pentru sprijinirea războiului de independenţă a României.

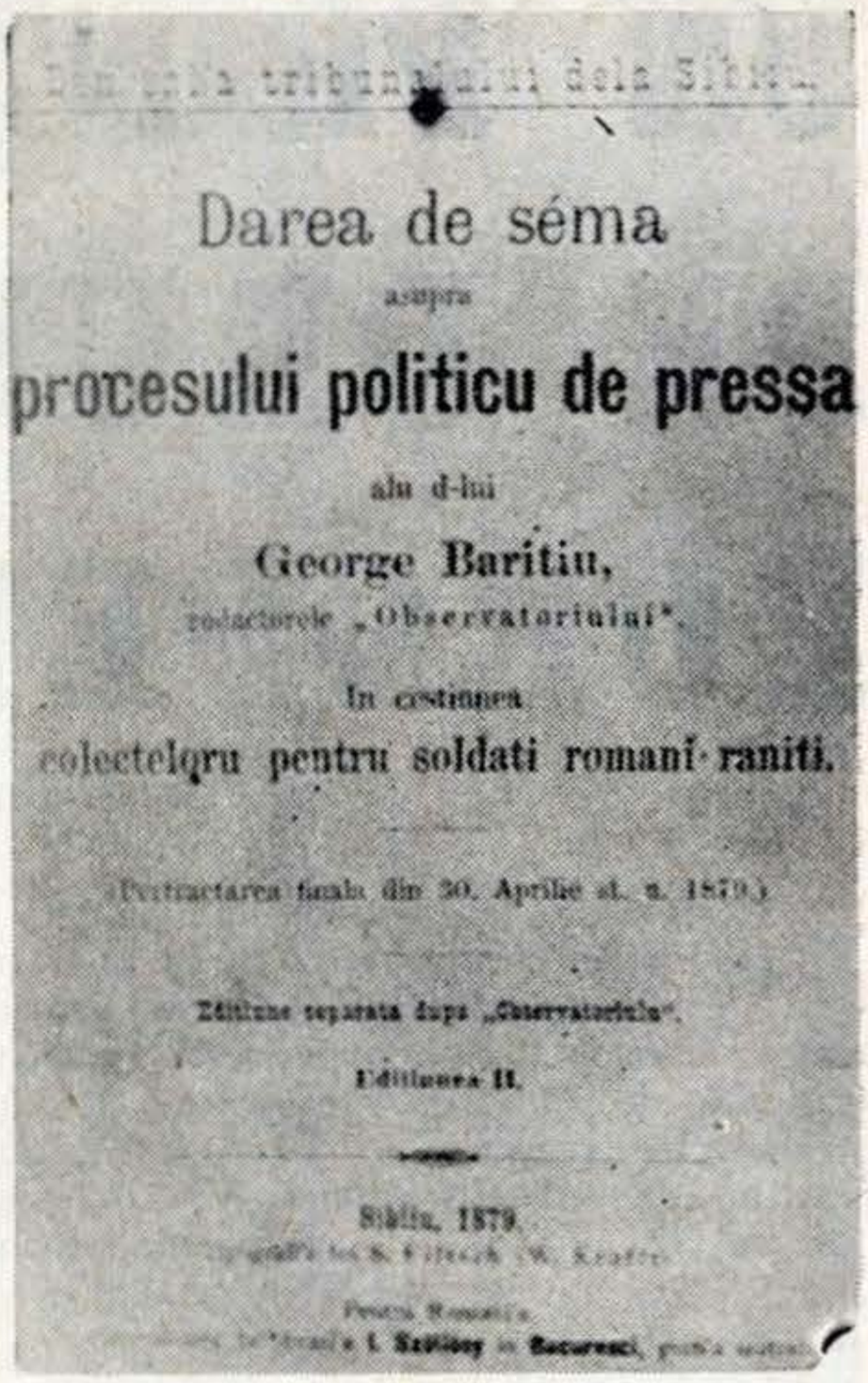

Darea de séma

asupra

procesului politicu de pressa

alu d-lui

George Baritiu,

redactorele „Observatoriului".

In costinsa

colecteloru pentru soldati romani raniti.

(Pertractarea finala din 30. Aprilie st. n. 1879.)

Editiune separata dupa „Observatoriulu".

Editiunea II.

Sibiiu, 1879.

Ecoul lui, prin importanţa autorului şi prin consecinţele sale, a reţinut şi atenţia guvernului austro-ungar, care a cerut judecarea lui Bariţiu pe baza unui articol din Codul penal, care prevedea pedeapsa cu închisoare pînă la cinci ani. Cauza, fiind vorba de un proces de presă, a fost deferită Curţii cu juraţi de la Sibiu. Dezbaterea finală a procesului — după trei amînări provocate de boala lui Iacob Mureşanu, directorul „Gazetei" — a avut loc la 30 aprilie 1879. Juraţii sibieni, recrutaţi dintre micii meseriaşi şi negustori locali. au respins însă acuzaţiile aduse lui Bariţiu şi au dat în unanimitate un verdict de achitare.

Cu o nemărginită satisfacţie au fost înregistrate de publicaţiile transilvănene, şi îndeosebi de „Gazeta Transilvaniei", care a avut pe front doi corespondenţi permanenţi, luptele de la Griviţa şi Plevna, relevîndu-se vitejia dorobanţilor români şi a voluntarilor plecaţi din Ardeal şi Banat.

Căderea Plevnei a fost sărbătorită nu numai prin articolele apărute în ziare şi reviste, ci şi prin mari manifestaţii populare organizate în oraşele Braşov, Sibiu, Blaj, Cluj, Gherla, Năsăud, Beiuş, Arad şi altele.

Războiul de independenţă a României a relevat o dată mai mult puternicul sentiment de unitate naţională a poporului român de pe ambele versante ale Carpaţilor.

UN PRINȚ VALAH PE DRUMURILE EUROPEI

Prof. univ. ION IONAȘCU

Timp de aproape două veacuri țările române au fost nevoite să poarte lupte grele cu Imperiul otoman pentru a-și apăra libertatea. Marile victorii antiotomane, cîștigate de poporul român sub conducerea străluciților comandanți de oști Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, au atras admirația suveranilor din Europa, dar aceștia n-au înțeles să susțină și cu oști uriașele eforturi ale acestor țărișoare pentru zăgăzuirea torentului musulman. Și astfel, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, țările române s-au văzut silite să accepte, în condiții de luptă inegale, situația grea a vasalității față de Poarta otomană. S-au impus Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei apăsătoare obligații politice și economice. Domnii aveau să fie numiți de sultan, care trecea, uneori, peste propunerea adunărilor de stări privilegiate ale țărilor, instituind astfel mezatul tronului.

Altă cale pentru obținerea scaunului domnesc era aceea de a atrage simpatia și sprijinul diplomatic al unor monarhi europeni, în relații bune cu turcii și cu agenți la Constantinopol. O asemenea cale a ales și Petru Cercel, fiul lui Pătrașcu cel Bun (1554—1557) din Țara Românească. Născut prin 1545, Petru a fost trimis de tatăl său, pe cînd avea 10 ani, ostatec la Poartă. După moartea lui Pătrașcu Vodă, Petru fu exilat în insula Rodos, apoi în Siria.

Deosebit de inteligent, el învață în cursul acestor peregrinări limbile turcă, greacă și italiană. Intrînd în relații cu boieri munteni ostili lui Alexandru II Mircea (1568—1577), Petru reuși să fugă din închisoarea de la Alep în anul 1569, se strecură apoi în Țara Românească nădăjduind să ocupe tronul, însă nu izbuti și se refugie în Transilvania. Cînd Ștefan Báthori fu numit de turci principe al Transilvaniei (1571), tînărul pretendent muntean, neagreat de acesta, trecu în Polonia. Aici intră în relații de prietenie cu cîțiva nobili poloni, printre care și aventurierul Albert Laski. După moartea ultimului rege iagelon, Sigismund II August (1572), rege al Poloniei fu ales Henric de Valois, fiul fostului rege francez Henric al II-lea și al vestitei italience Ecaterina de Medici. Stăpînirea acestui francez în Polonia fu de scurtă durată, el trebuind să revină ca rege în Franța la 1574 sub numele de Henric al III-lea, astfel că influența politicii franceze în Polonia, opusă celei a Casei de Austria, n-a putut cunoaște desfășurarea scontată, iar coroana polonă trecu, prin intervenția turcilor, asupra principelui transilvănean Șt. Báthori (1575—1586), fără asentimentul Franței.

Noua întorsătură a situației politice din Polonia, cu instaurarea unui rege care nu-l agrea, l-a obligat pe Petru să se refugieze la Viena, atras de împăratul Maximilian. Aici se împrieteni cu ambasadorul papal la curtea vieneză și după doi ani plecă în Italia, moartea lui Maximilian îndepărtîndu-i speranța de a fi ajutat să obțină tronul muntean. Poposi mai întîi la Genova (1577), unde cunoscu pe viitorul său secretar, Franco Sivori, care ni-l descrie avînd „un foarte frumos aspect fizic și de frumoasă prezență ; purta părul lung căzîndu-i pe spate, făcîndu-l si mai maiestuos." Petru le apăru cunoscuților și ca „un valoros învățat", ale cărui calități se vor dezvolta zi de zi în mediul italian îmbibat de Renaștere și umanism. Avînd înclinații spre literatură și artă, practica o asiduă lectură literară, pe prim plan găsindu-se operele poeților Ariosto și Ronsard. Aceste împrejurări vor face ca excepțional de înzestratul principe român să-și lărgească orizontul de idei în așa măsură, încît să se poată manifesta ca un bărbat de înalt nivel intelectual, corespunzător celei mai înfloritoare culturi din Europa acelei epoci.

Sfătuit de prieteni și admiratori, Petru plecă la Roma. Acolo rămase opt luni și fu primit în audiență de papa Grigore al XIII-lea, care îl recomandă regelui Franței Henric al III-lea.

Tînărul principe se adresă către rege cu un întins memoriu în italiană, în care descriindu-şi originea domnească roagă să intervină la sultan pentru a i se da tronul Ţării Româneşti, „fiind foarte dorit de poporul său oprimat". În ianuarie 1579, pribeagul principe român se găsea la Paris la curtea italienizată a regilor de Valois, unde tronau rafinamentul artistic şi orgoliul de putere ale Ecaterinei de Medici.

Cu frumoasa lui înfăţişare şi talentul de a vorbi mai multe limbi, remarcîndu-se prin eleganţa graiului italian şi a alcătuirii de meşteşugite poezii emfatice, de genul acelui ales „Imn către dumnezeu", Petru cunoscu la palatul Luvru o excepţional de bună primire. Regele îi acordă o subvenţie importantă, care îi va permite să rămînă doi ani la Paris, de unde va scrie Papei iscălindu-se „Petrus Demetrius princeps de porte Magnae Valachiae" şi punîndu-şi pecetea cu legenda slavonească „Io Petru voevod".

Pe lîngă farmecul personal al acestui român chipeş şi cult, ceea ce a determinat primirea-i afectuoasă din partea regelui Henric al III-lea şi a reginei-mamă Ecaterina, care îi spunea „foarte dragul nostru verişor şi bun prieten", a fost şi interesul politic al Franţei de a-şi menţine şi dezvolta influenţa în sud-estul Europei. Henric al III-lea considera pe Şt. Báthori un uzurpator al tronului polon, intenţiona ca fratele său mai mic să devină rege al Poloniei şi socotea că acest plan ar avea mai mulţi sorţi de izbîndă dacă pe tronul Ţării Româneşti s-ar urca Petru Cercel, iar pe al Moldovei alt favorit al Curţii franceze, Albert Laski.

Pentru a grăbi la Poartă numirea ca domn a lui Petru, căruia i s-a spus de popor „Cercel" pentru cercelul de aur ce-i împodobea urechea după moda din Franţa acelei vremi, Henric al III-lea numi ambasador la Constantinopol, în aprilie 1579, pe Jacques de Germigny, dîndu-i instrucţii de modul cum să procedeze. În acelaşi timp trimise sultanului o scrisoare cuprinzînd întreaga poveste a vieţii agitate a pretendentului favorit, stăruind să se repare nedreptatea dîndu-i-se scaunul Ţării Româneşti, căci boierii îl recunosc ca „adevăratul, unicul şi naturalul lor voievod".

De Germigny expuse chiar de la audienţa de prezentare la marele vizir, Sokoli, dorinţa regelui, ieşind cu încredinţarea că lucrurile se vor desfăşura favorabil. Însă agentul diplomatic se înşela, fiindcă prin sumele uriaşe de bani plătite sultanului, seraiului şi marilor demnitari ai Porţii de către domnul muntean Mihnea şi mama sa, Ecaterina, toate eforturile lui de Germigny erau zadarnice. Aflînd de rezistenţa cercurilor conducătoare din Constantinopol, Petru socoti util şi sprijinul altor monarhi, înaintînd ample memorii Elisabetei, regina Angliei şi lui Filip al II-lea al Spaniei, dar încercările rămîn fără ecou.

Petru Cercel. Portret votiv din biserica mînăstirii Călui (1588)

Abia în septembrie 1580, ca rezultat al insistenţelor lui Henric al III-lea şi ale lui de Germigny, sultanul îngădui pretendentului român să vină la Constantinopol. La începutul anului următor, o dată cu plecarea lui Petru din Paris, regele şi Ecaterina de Medici îi încredinţau scrisori de recomandare către ducii de Savoia şi Ferrara şi dogele Veneţiei, rugîndu-i prin termeni măgulitori să înlesnească drumul „prinţului de Valahia". La Veneţia, unde ajungea în martie, i se făcu favoritului Curţii franceze o primire solemnă, curtenitoare, dîndu-i-se prilejul să rostească în senatul Senioriei, într-o fermecătoare limbă italiană, un impresionant discurs.

Cu banii şi galera echipată a Senioriei, Cercel trecu de la Veneţia la Raguza, de aici

își continuă drumul pe uscat ajungînd la Constantinopol în mai 1581, instalîndu-se la ambasada franceză. Speranța că fără întîrziere i se vor da insemnele domniei fu iluzorie ; aveau să mai treacă doi ani pînă la împlinirea marii așteptări, cu toate intervențiile repetate ale Curții franceze.

Numai îndrăzneala lui Cercel de a ieși cu suita în calea sultanului ce mergea la vînătoare și a-i vorbi în perfect grai osman de cumplita exploatare a locuitorilor din Valahia exercitată de Mihnea Vodă, a determinat promisiunea luării de măsuri. S-a convenit ca favoritul Casei de Valois să numere mai întîi 500 000 de scuzi, bani împrumutați de la cămătarii din Constantinopol. Alți bani au mers în mîinile marilor demnitari și ale favoritelor din Serai. Au trebuit apoi plătite datoriile făcute în timpul lungii șederi în Istanbul și costul unui palat cumpărat de Petru aici, așa că la 15 august 1583, cînd pleca spre țară cu mare alai ca domn, datoria lui la cămătari se urca — după socoteala secretarului său Sivori — la suma colosală de un milion de galbeni, lucru ce avea să influențeze negativ asupra guvernării lui, mai ales în al doilea an de domnie, și să-i înstrăineze și simpatiile Curții franceze.

Dornic să imite Curtea franceză, aduse cu el în țară mai mulți italieni culți, printre ei remarcîndu-se Sivori, Francesco Pugiella, jurist și poet, francezi (ca Berthier), raguzani, cretani etc. Convins că reședința din București, aproape de turci, constituie o permanentă amenințare, Petru își mută curtea, din februarie 1584, la Tîrgoviște, mai aproape de Transilvania, unde se putea refugia mai ușor la nevoie. Aici, în timp de șase luni, cu cîte o mie de lucrători pe zi, Cercel transformă Curtea domnească existentă din vremea lui Mircea cel Bătrîn, adăugîndu-i o aripă spre sud, parterul fiind rezervat gărzii și curtenilor, iar etajul „cu apartamentele frumoase și magnifice" domnului. În fața palatului a pus să se facă trei fîntîni cu apă adusă pe țevi de pin de la cîțiva km. Palatul era înconjurat cu grădini frumoase „alla italiana", avînd și „sere frumoase și mari" pentru plante exotice. Alături de palat, domnitorul dispuse să se zidească o biserică, legată de palat încît putea să intre înăuntru fără să fie văzut. În apropierea palatului fu ridicată turnătoria de tunuri, prima cunoscută în Țara Românească, parcul de artilerie fiind chiar în piața palatului. A ajuns pînă în zilele noastre o țeavă de tun turnată atunci, pe care se vede săpată în slavonește inscripția : „A făcut Petru vv., fiul lui Pătrașcu vv., nepotul Radului voevod". Figurează pe țeavă stema Țării Românești.

Noul domn, al cărui chip caracteristic, cu mustățile răsucite și cercelul în ureche, se conservă pe frescele interioare de la mînăstirea Călui, ctitoria boierilor Buzești, căuta să dea țării o politică de orientare spre Occident, după cum rezultă și din informația lui Sivori, că voievodul hotărîse să trimită la Roma șase copii de boieri, printre care și doi nepoți ai săi, ca să se instruiască „în litere și în limba și obiceiurile italiene". Desigur se gîndea și la organizarea unui front antiotoman. De toate acestea turcii nu puteau fi satisfăcuți. Conflictele religioase din Franța impuneau lui Henric al III-lea să lase pe plan secundar problema influenței franceze în sud-estul Europei și a continuității domniei favoritului muntean, fapt pe care Poarta l-a folosit, hotărînd mazilirea acestuia. Cînd trimisul sultanului îi aduse mazilirea și invitația de a merge la Poartă, domnul simulă că nu are nimic împotrivă, însă în timpul nopții încărcă în 43 de care banii și toate obiectele de preț, împreună cu corespondența, cîteva steaguri și tunuri și trecu însoțit de curteni, musafiri străini și boieri devotați în Transilvania, de unde nădăjduia să ajungă în Italia și apoi la Paris. Era la începutul lui aprilie 1585. Principele ardelean, influențat de regele polon, Báthori, unchiul său, se purtă dușmănos, dispunînd ca domnul fugar să fie închis, iar averile ce mai scăpase de jaful gărzii domnești infidele față de Cercel să fie confiscate și date sultanului. După o detențiune de un an în Cetatea Chioar din nordul Transilvaniei, Cercel e transferat la Hust, unde stă încă un an ; de aici evadează în august 1587, cu ajutorul lui Sivori, trece în Cașovia, apoi la Viena, Veneția și Roma, făcînd demersuri la papă și la Henric al III-lea spre a-și relua tronul. În 1589, veni la Constantinopol, dar Henric al III-lea nu-l mai putea ajuta, fiind asasinat. Banii și relațiile lui Mihnea Turcitul la Poartă reușesc să arunce pe Cercel în închisoarea „Șapte turnuri". În anul următor, scos cu nasul și urechile tăiate, pornit spre insula Rodos, fu ucis pe drum și aruncat în mare. În aceste tragice condiții se pune capăt acestui vlăstar de domn, Petru Cercel, strălucit reprezentant al umanismului românesc, prin dispariția sa încheindu-se și un episod al influenței franceze în Europa de sud-est.

Stema munteană pe un tun turnat în vremea lui Petru Cercel (1583—1585)

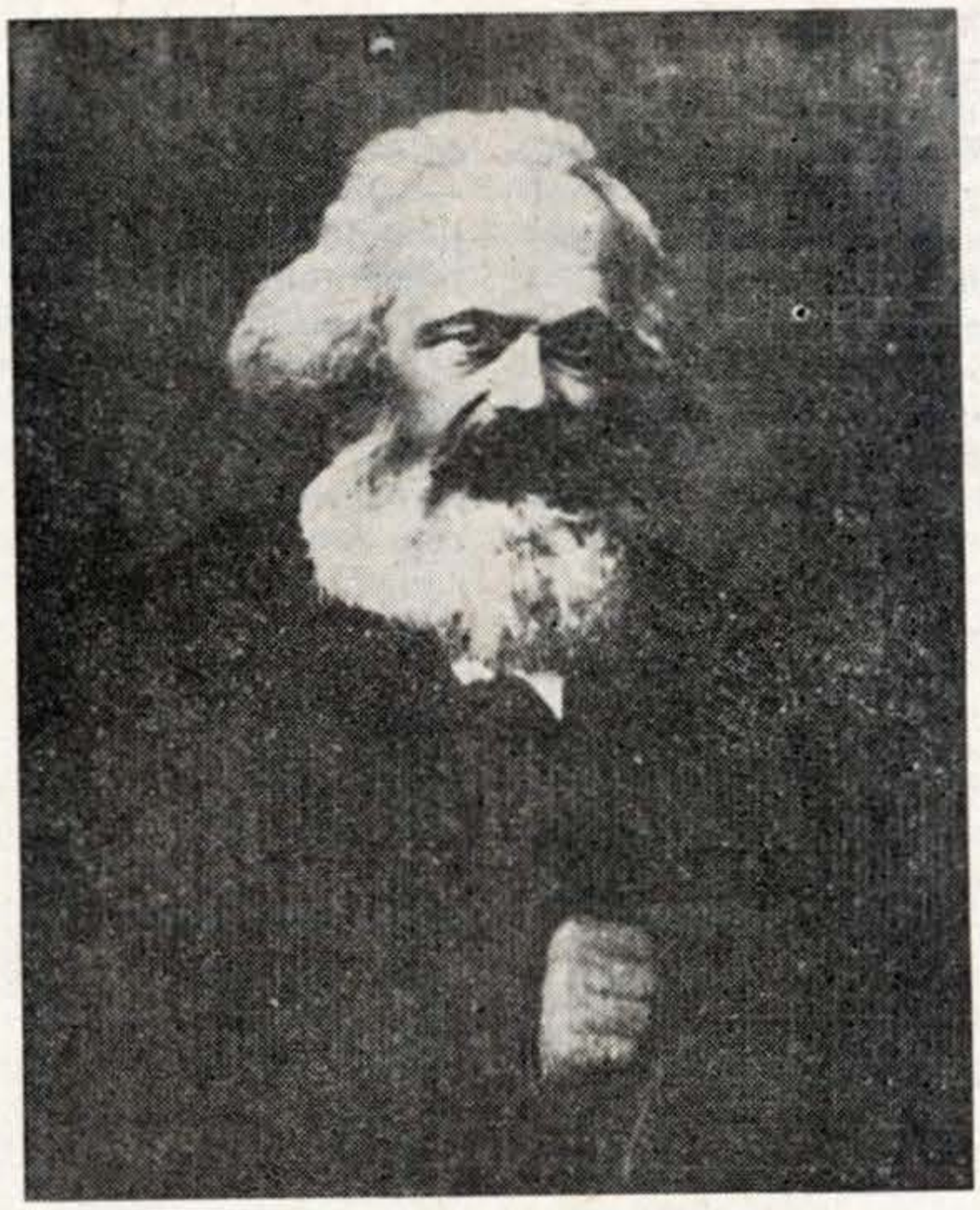

ARTICOLE NECUNOSCUTE ALE LUI MARX CU PRIVIRE LA UNIREA PRINCIPATELOR

Prof. univ. MIRON CONSTANTINESCU

În perioada imediat următoare revoluțiilor din anii 1848 și 1849, problema unificării naționale a devenit predominantă în Europa. În majoritatea țărilor răscolite de revoluție, nu se rezolvaseră în mod democratic problema națională și nici problema agrară. Marx arăta, în septembrie 1853, că se puteau vedea simptome revoluționare în Spania, Italia, în Danemarca, în Principatele dunărene, Grecia și Turcia asiatică [1]. Efervescența revoluționară era prilejuită și de faptul că sarcinile majore ale revoluției din 1848 și 1849 au rămas neîmplinite. O parte a burgheziei și nobilimea liberală, speriate de forța revoluționară a maselor populare, nu au susținut revoluția pînă la capăt, trecînd în unele țări de partea contrarevoluției. Dar dezvoltarea economică accelerată după 1853, analizată de Marx și Engels, nu mai semnala *iminența* unei noi revoluții sociale în vestul Europei.

Progresul economic și social, cristalizarea și maturizarea ideii naționale impuneau însă în acești ani, cu insistență, necesitatea înlăturării tuturor barierelor vechi, de orice formă, a fărîmițării politice, care împiedicau formarea pieței unice în Italia, Germania și în Principatele române. Mazzini, conducătorul mișcării de eliberare și de unitate națională din Italia, nu reușise

însă să atragă în revoluție masele și republica unitară italiană nu s-a putut astfel înfăptui. Unificarea Italiei constituia, deci, o problemă vitală pentru poporul italian. Cavour, primul ministru al Sardiniei din anul 1852, reluase organizarea luptei pentru unire, în jurul Piemontului.

Marx, care urmărea cu deosebit interes evoluția evenimentelor în țările în care mișcarea de eliberare și unitate națională luase o mare amploare, își exprima opiniile cu privire la căile de înfăptuire ale unității naționale în Italia, în articolul său „Problema unificării Italiei", publicat în „New York Daily Tribune" din 24 ianuarie 1859. Analizînd starea de agitație generală care exista în Statul papal, în Veneția, în Lombardia, pentru un război împotriva Austriei, precum și poziția diferitelor guverne statale și grupări politice față de războiul pe care îl pregătea Cavour împotriva stăpînirii austriece, Marx conchide: „Toate eforturile partidului național sînt îndreptate spre a desăvîrși organizarea peninsulei, spre a convinge poporul să se unească în vederea unui ultim efort suprem și să nu pornească lupta pînă ce nu se va simți destul de puternic pentru a începe marea revoluție națională" [2]. Se pare deci că Marx considera ca principală cale de eliberare națională, de înfăptuire a statului unificat, revoluția națională și populară, cale pe care de altfel o vedea posibilă de urmat și pentru unificarea statului național român.

În această perioadă, problema reorganizării și unificării Principatelor române devenise o problemă general europeană, în contextul chestiunii orientale. Congresul de la Paris (25 februarie — 30 martie 1856), încheiat cu semnarea Tratatului de pace dintre Anglia, Franța, Austria, Turcia, Prusia și Sardinia, pe de o parte, și Rusia, de partea cealaltă, luase în discuție, între problemele majore, și reorganizarea și unirea celor două Principate române, precum și reglementarea navigației pe Dunăre.

Hotărîrile adoptate prevedeau ca Principatele române să fie menținute sub suzeranitatea Imperiului otoman, însă sub garanția colectivă a marilor puteri, în sensul respectării drepturilor și imunităților celor două țări. Turcia trebuia să respecte administrația independentă a Principatelor și, de asemenea, libertatea comerțului, navigației, cultului, legislației.

În vederea reorganizării Principatelor, Tratatul stipula instituirea la București a unei comisii formată din reprezentanții puterilor semnatare, în care trebuia să intre și un comisar al Turciei, cu misiunea de a propune măsurile cu privire la organizarea celor două țări. În cel mai scurt timp, Turcia urma să convoace, în fiecare din cele două Principate, adunările ad-hoc — Divanurile —, alcătuite din reprezentanții tuturor claselor, pentru a fi cunoscute năzuințele poporului român asupra viitoarei organizări a Principatelor.

Perspectivele existenței unui stat unitar român la gurile Dunării implicau soluționarea problemelor navigației și comerțului pe acest fluviu. Tratatul prevedea instituirea unei comisii europene permanente, cu sediul la Galați, comisie alcătuită din reprezentanții statelor riverane dunărene, în rîndul căreia erau incluși și comisarii Principatelor române, care urma să aibă sub controlul ei întreaga navigație pe toată întinderea Dunării maritime.

În aceste condiții, în primăvara anului 1856, reorganizarea și unificarea Principatelor române și problema Dunării au intrat în dezbaterea cercurilor politice europene și a opiniei publice din lumea întreagă. În același timp, mișcarea pentru unificarea națională a poporului român luase un avînt mare, intrînd într-o etapă nouă. Aceste evenimente preocupau și proletariatul internațional și nu puteau, fără îndoială, să scape atenției și interesului conducătorilor săi.

După revoluția din 1848—1849, Karl Marx și Friedrich Engels au publicat numeroase articole în presa engleză și americană — mai cu seamă articolele din „New York Daily Tribune" (S.U.A.) de sub redacția lui Charles Dana — în care erau dezbătute, cu mare atenție și competență, problemele Europei răsăritene și îndeosebi cele cu privire la țările dunărene.

Este însă puțin cunoscut faptul că în anul 1856, cînd evenimentele de mare importanță politică și frămîntările crescînde agitau și poporul român, Karl Marx a scris trei articole speciale cu privire la Principatele române. Nu se cunoaște exact data cînd au fost ele scrise și nici conținutul lor. Se știe doar că aceste articole au fost restituite în septembrie 1856 lui Marx de către Charles Dana ca fiind nepublicabile.

Unele aspecte ale conținutului acestor articole necunoscute le putem deduce din corespondența lui Marx cu Engels. O primă mențiune găsim în scrisoarea lui Marx adresată lui Engels, la 22 septembrie 1856: „Tribune hat mir die nichtgedruckten Artikel zurückgeschikt. Es sind, all in all, der Panslawismus und meine Artikel über Danubian Principalities. Herr Dana schreibt, wenn ich die Sachen nicht anderswo an-

bringen könne, müssten sie den „loss" von rechtswegen tragen, da sie nicht zu rechter Zeit Einspruch getan. Im gegenteiligen Falle erwarten sie part ihrer expenses zurück. Nous verrons"[3]. („Tribune mi-a restituit articolele netipărite. Sînt, toate, cele despre panslavism și articolele mele despre Principatele dunărene. Domnul Dana scrie că dacă nu le pot plasa în altă parte, vor trebui să suporte ei de drept pagubele, deoarece nu au făcut întîmpinarea la timp. În caz contrar, așteaptă restituirea unei părți a cheltuielilor lor. Vom vedea").

Se confirmă, deci, prin această scrisoare restituirea celor trei articole de către redactorul șef al ziarului menționat mai sus, fără însă a se indica de ce acesta a refuzat să le publice. Însă scrisorile următoare ale lui Marx către Engels, din 30 octombrie 1856 și 16 februarie 1857, dau această explicație : «Herr Dana, bei der Zurückschickung meines Manuskript über die Donaufürstentümer, hat vergessen, to blot out eine in französischer Sprache geschriebene Bemerkung desselben Gurowski. Er bemerkt nämlich bei meinen statistischen Angaben über die rumänische Bevölkerung : „Tous ces chiffre sont éxagérés pour faire mousser l'idée de nationalité Roumaine. Ils sont démentis par les faits, l'histoire et la logique"». («Domnul Dana, la returnarea manuscrisului meu privind Principatele dunărene, a uitat să șteargă o observație scrisă în limba franceză de același Gurowski. El face anume următoarea remarcă privind populația română : „Toate aceste cifre sînt exagerate pentru ca să promoveze ideea de naționalitate română. Ele sînt desmințite de fapte, de istorie și de logică"»).

De asemenea «Bei dieser Gelegenheit habe ich entdeckt, dass dieselbe fremde Handschrift — (die ich einstweilen mir die Freiheit nehme, für die des polnischen Renegaten Gurowski zu halten) — die über meine zurückgesandten Danubian Principalities Artikel schrieb : „Tous ces chiffres sont éxagérés"... auch die Panslawismusartikel mit Randglossen geziert hat»[5]. («Cu această ocazie am descoperit că același scris de mînă străin (pe care deocamdată îmi iau libertatea să-l atribui renegatului polonez Gurowski), care scria despre articolele mele restituite referitoare la Principatele dunărene : „Toate aceste cifre sînt exagerate", a ornat cu glose marginale și articolele despre panslavism»).

Reiese clar, din confruntarea acestor texte, că „New York Daily Tribune", a respins cele trei articole deoarece Marx susținea, pe bază de argumente, ideea naționalității și unității române. El situa într-o lumină favorabilă însemnătatea națiunii române în aceste părți ale Europei, sprijinindu-se pe date statistice și istorice, ceea ce ar fi putut — după părerea lui Dana — să afecteze orientarea politică externă a acestui ziar. Redactorul șef își însușise observațiile negative ale lui Gurowski, recenzentul acestor articole, invocînd „faptele, istoria și logica", care, în realitate, confirmau ele însele tezele lui Marx despre România.

În scrisoarea sa din 26 septembrie 1856, Engels insista pentru necesitatea publicării articolelor lui Marx : „Die Principalities würde ich grade jetzt, wo der Tuck noch fortdauert, einem englischen Blatt oder Monthly anbieten. Wie geht's voran mit Urquhart (..?..) zweifle sehr daran (..?..) bis jetzt seh ich keine Möglichkeit"[6]. [„Articolele despre Principate[7], le-aș oferi tocmai acum, cîtă vreme mai continuă gălăgia (agitația), unui ziar sau reviste englezești. Cum merge treaba cu Urquhart[8] (..?..), mă îndoiesc foarte mult de aceasta (..?..) pînă în prezent nu văd vreo posibilitate"].

La 20 martie 1857, Engels scria din Manchester lui Marx cu privire la unele articole apărute în „London Free Press", fără a se preciza despre ce articole este vorba. Dar în ediția „Opere" de Marx-Engels nu figurează nici un articol scris de Marx și care ar fi fost publicat în această revistă, în lunile februarie și martie 1857. Probabil că este vorba de unele articole rămase necunoscute celor care au editat volumul al XII-lea din această ediție. Iată textul scrisorii lui Engels :

„Hast Du noch einige Duplikate, die Du mir schicken kannst, und auch ein komplettes Exemplar Deiner im Londoner Urquhart-Blatt abgedruckten Artikel ? Letzteres wird dort wohl leicht aufzutreiben sein. Ich kann die Sachen sehr gut gerade jetzt gebrauchen"[9]. [„Mai ai cîteva duplicate pe care mi le poți trimite și, de asemenea, un exemplar complet al articolelor tale tipărite în ziarul Urquhart din Londra ? Ultimul va putea fi găsit, desigur, ușor acolo Pot folosi lucrurile (acestea) tocmai acum foarte bine"].

Se pare că Engels se referă în această scrisoare la lucrarea pe care Marx intenționa să o scrie cu privire la istoria relațiilor diplomatice anglo-ruse din secolul al XVIII-lea publicată pentru prima dată în „Sheffield Free Press" și „The Free Press" din Londra (ziare burgheze engleze editate de David Urquhart și de alți adepți ai săi și la care au colaborat Marx și Engels din iunie 1856 pînă în aprilie 1857) sub titlul „Revelations of the Diplomatic History of the XVIII-the Century"[10]. Este, de asemenea,

posibil ca Engels să se fi referit poate la alte studii.

O confirmare a colaborării lui Marx la cele două reviste menționate mai sus, între 1856—1857, o deținem tot de la Engels cu ocazia reeditării, în noiembrie 1892, a unei bibliografii intitulată „Marx Heinrich Karl" publicată în Handwörterbuch der Staatswissenschaften[11].

Referitor la unele lucrări publicate în „The Free Press" din 9 aprilie 1857, Marx scria lui Engels : „Meine Artikel in der Free Press sind erst fünf". („Articolele mele din Free Press sînt cu totul cinci")[12].

Pînă în prezent, cele trei articole referitoare la Principatele Române, în care Marx se ocupa de formarea națiunii și statului național român, nu au fost găsite și nici publicate în vreo ediție a operelor lui Marx-Engels. Este, de altfel, foarte posibil ca totuși Engels să fi reușit să le publice în „The Free Press" sau în altă publicație engleză, așa după cum rezultă din insistența transmisă lui Marx prin scrisoarea din 26 septembrie 1856. O cercetare minuțioasă a publicațiilor engleze la care Marx a colaborat între 1856—1857, sau a arhivelor Marx-Engels ale Institutului Internațional de Istorie Socială din Amsterdam ar putea duce la găsirea celor trei articole rămase pînă astăzi necunoscute. Este posibil, însă, că pînă în mai 1857, aceste articole să fi fost totuși publicate, întrucît după această dată nu se mai face nici un fel de mențiune despre ele în corespondența dintre Marx și Engels. Marx n-ar fi putut renunța la publicarea lor, dată fiind importanța lor politică în conjunctura epocii creată după Congresul de la Paris, precum și din motive strict personale, date fiind greutățile materiale prin care trecea Marx în această vreme.

Subliniem importanța acestor articole, care relevă opiniile lui Marx și Engels în legătură cu formarea națiunii și statului național român, din perioada premergătoare înfăptuirii unirii Principatelor (1859). Este posibil că în aceste articole, Marx și Engels și-au exprimat părerile lor în mod mai ferm și direct decît în notele făcute pe marginea lucrărilor lui Elias Regnault „Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes" și „La foi des traités. Les puissances signataires et l'Empereur Napoléon III"[13].

Orice presupunere despre conținutul celor trei articole, despre opiniile lui Marx cu privire la această problemă de importanță europeană, la mijlocul secolului al XIX-lea, este fără îndoială riscantă.

Credem însă că Marx a abordat nu numai problema unității naționale, dar și chestiunea agrară din cele trei țări românești, precum și problema căilor de făurire a unității naționale a poporului român.

Idei apropiate de cele ale lui Marx au fost exprimate și de Nicolae Bălcescu, marele democrat revoluționar român. În scrisoarea adresată de la Paris, la 4 martie 1850, lui Alexandru C. Golescu, Bălcescu — analizînd condițiile în care s-a desfășurat revoluția burghezo-democrată din 1848 și 1849 — arăta care sînt perspectivele ce se deschid revoluției în viitor : „Cette révolution réalisée, il vous restait deux autres révolutions à faire : une révolution d'unité nationale et, plus tard, d'indépendance nationale pour faire rentrer de cette manière la nation dans la plénitude de ses droits naturels". („Această revoluție realizată vă rămîn alte două revoluții de făcut : o revoluție de unitate națională, și, mai tîrziu, de independență națională, pentru a face, în acest fel, ca națiunea să reintre în plenitudinea drepturilor sale naturale").

Libertatea socială și națională a românilor o vedea posibilă Bălcescu numai prin unirea revoluției sociale cu revoluția de unitate națională și cu revoluția independenței naționale într-un singur șuvoi revoluționar.

Este însă de netăgăduit că opiniile lui Marx (ce rezultă din adnotările lui Gurowski) din articolele menționate mai sus pun în evidență însemnătatea și rolul națiunii române în răsăritul Europei, precum și **sensul** luptei sale pentru unitatea națională.

---

[1] K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. 10, Editura politică, București, 1961, pag. 521—522.

[2] K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. 13, Editura politică, București, 1962, pag. 181.

[3] Marx-Engels, *Briefwechsel*, vol. II (1854—1860), Ed. Dietz, Berlin, pag. 184.

[4] Idem, pag. 184.

[5] Idem, pag. 211—212.

[6] Idem, pag. 188—189.

[7] Articolele despre principatele române, scrise de Marx.

[8] David Urquhart (1805—1877) — om politic burghez și diplomat englez, editor al publicației *Portofoliu* și al revistelor *Free Press* din Londra și Sheffield, la care colabora uneori Marx.

[9] Idem, pag. 220.

[10] În 1899, lucrarea *Revelations of the Diplomatic History of* XVIII-th Century a fost editată la Londra, în broșură, de către fiica lui Marx, Eleanor Aveling, sub titlul *Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century*.

[11] Retipărită în *Opere*, Marx-Engels, vol. 22, pag. 331—341.

[12] Marx—Engels, *Briefwechsel*, vol. II (1854—1860), Ed. Dietz, Berlin, pag. 229.

[13] K. Marx, *Insemnări despre români*, publicate de A. Oțetea, S. Schwann, Ed. Academiei R. S. România, 1964.

May II argintarul lui Brîncoveanu

CORINA NICOLESCU

Relaţiile dintre Transilvania, Ţara Românească şi Moldova constituie un aspect interesant pentru istoria artei româneşti. O serie întreagă de trăsături, proprii arhitecturii moldoveneşti din secolele XV—XVII, nu se pot explica decît în raport cu Transilvania, după cum pictura unor biserici transilvănene nu poate fi înţeleasă decît în raport cu cea de la sudul Carpaţilor.

Un domeniu în care legăturile artistice au fost strînse, avînd ca rezultat totodată opere cu totul originale, este argintăria. Activitatea argintarilor saşi de la Braşov, Sibiu, Bistriţa, Cluj pentru îndeplinirea comenzilor făcute de domnii şi boierimea din Ţara Românească şi Moldova a preocupat de multă vreme pe cercetători. N. Iorga, Sp. Cegăneanu, I. D. Ştefănescu, V. Vătăşianu au subliniat în studiile lor aportul meşterilor argintari la înzestrarea mînăstirilor şi palatelor de la sud şi răsărit de Carpaţi, cu opere valoroase.

Cercetarea recentă a bogatei colecţii de argintărie din Ţările Române a Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România, în comparaţie cu alte colecţii din ţară, a pus în lumină faptul că unii artişti braşoveni pot fi mai bine cunoscuţi pe baza operelor lor realizate şi păstrate în număr mai mare în Ţara Românească. De asemenea, analiza a sute de obiecte a dus la concluzia că se poate vorbi de un adevărat proces de simbioză între artiştii transilvăneni şi cei din Ţara Românească şi Moldova. Lucrările realizate la comandă, de argintarii saşi, se deosebesc de cele făcute pentru clientela transilvană. Întreaga concepţie de idei, iconografia lucrărilor făcute pentru Ţara Românească şi Moldova este cea tradiţională, de spirit bizantin. Artiştii locali — zugravi de icoane, miniaturişti sau argintari — trimiteau, desigur, „izvoadele", adică desenele, colegilor lor de la Sibiu şi Braşov. Dar, la rîndul lor, argintarii transilvăneni nu rămîneau doar nişte simpli executanţi. Ei imprimau nota lor personală acestor opere, în primul rînd prin introducerea motivelor gotice sau de Renaştere. Apoi, în modul de tratare a figurilor, peisajului, arhitecturilor, se resimte, de asemenea, viziunea unor artişti de concepţie occidentală formaţi în spiritul Renaşterii. Din împletirea acestor două concepţii artistice au rezultat lucrări originale, proprii ţării noastre. Procesul este oarecum similar cu cel petrecut în pictura grecească post bizantină, zisă veneto-cretană, în care fondul tradiţional bizantin a dobîndit forme noi, sub înrîurirea artei veneţiene.

Cel mai caracteristic şi mai prodigios reprezentant al acestui fenomen artistic este Georg May II, care şi-a consacrat toată activitatea sa curţii lui Constantin Brîncoveanu, lăsînd peste treizeci de lucrări. Georg May II face parte dintr-o adevărată dinastie de argintari, primind autorizaţia de calfă în anul 1673, după cinci ani de ucenicie, poate chiar în atelierul tatălui

Constantin Brîncoveanu şi doamna Maria. Detaliu de pe ferecătura de carte de la biserica Sf. Gheorghe 1707. (Fotografiile la acest articol au fost realizate de Irina Ghidali)

Taler (anafuriță) purtînd marca lui Georg May II (1659), dăruit de Brîncoveanu mitropoliei din Tîrgoviște

său. Stagiul de calfă a durat unsprezece ani, cînd, așa cum se obișnuia, tînărul artist trebuia să călătorească, concomitent cu lucrul său. Este foarte probabil că, încă din această vreme, el a venit și în Țara Românească.

De pe la 1693 încep comenzile masive de la Constantin Brîncoveanu, în exclusivitate pentru Georg May II, fapt care-l pune în conflict cu breasla, ce dorea ca lucrările să fie împărțite și altor meșteri. Dată fiind cererea expresă a lui Brîncoveanu ca numai acest artist să-i realizeze comenzile, breasla devine mai conciliantă, iar lucrările se succed aproape an de an. În calitate de artist preferat al domnului, Georg May a venit în mai multe rînduri în Țara Românească, primind și unele misiuni confidențiale, legate de administrarea imobilelor și averii lui Brîncoveanu aflate la Brașov. Bogata corespondență adresată de domn burgărului de la Brașov, pentru Georg May II, pune în lumină nu numai activitatea artistului, dar și gustul și exigența domnului. În anul 1707, datorită meritelor sale, și mai ales veniturilor pe care le aducea breslei prin comenzile sale, Georg May II este ales staroste. La 1712, în ziua de 6 septembrie, Georg May II moare, lăsînd în urma sa ca ucenic pe fiul său, Georg May III.

Studiul monografic asupra vieții și operei lui Georg May II depășește interesul mai limitat de a cunoaște un artist, deoarece întreaga lui activitate oglindește, în fond, un proces economic și cultural cu mult mai amplu, în contextul istoric al relațiilor dintre Transilvania și Țara Românească.

În lumina ultimelor cercetări de arhivă, întregind datele asupra vieții sale și a legăturilor cu Țara Românească și, totodată, judecînd opera sa în ansamblu, Georg May II ne apare azi ca un mare artist, care a aparținut prin creația sa deopotrivă Transilvaniei și Țării Românești.

Ferecătură de carte purtînd marca lui Georg May II (1707), dăruită de Constantin Brîncoveanu bisericii Sf. Gheorghe din București

DIN DOCUMENTELE SECOLULUI XX

CONFERINTA DE LA IALTA

4-11 FEBRUARIE 1945
Stenograma integrală (I)

Conferința de la Ialta (Crimeea) a conducătorilor Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Statelor Unite ale Americii și Angliei (I. V. Stalin, F. D. Roosevelt, W. Churchill), desfășurată către sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, a avut un rol important în elaborarea politicii comune a celor trei mari puteri vizînd desăvîrșirea înfrîngerii militare a Germaniei hitleriste și organizarea lumii postbelice.

Deși în cele două decenii care s-au scurs de atunci, pe arena internațională au survenit schimbări extrem de importante, documentele conferinței nu și-au pierdut semnificația. Pozițiile comune, ca și divergențele dintre cele trei state, oglindite în aceste documente, permit o înțelegere mai cuprinzătoare a evoluției politice mondiale din ultimele două decenii, conduc la originea unor procese politice actuale de prim ordin, care frămîntă societatea contemporană.

Ținînd seama de semnificația istorică pregnantă a Conferinței din Crimeea, considerăm util să împărtășim unui public larg de cititori din țara noastră acea parte a documentelor care au fost date publicității abia în ultimii ani.

Traducerea de mai jos este făcută după revista „Mejdunarodnaia Jizn", numerele 6—9 din 1965, care reproduce stenogramele delegației sovietice. Ele au fost completate cu fragmente din stenogramele delegației americane — minutele Bohlen, minutele Statului Major Combinat Aliat și minutele Matthews, publicate în Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conferences at Malta and Yalta. 1945. United States Government Printing Office, Washington, 1955) **(în text prescurtată cu sigla F.R.). Deosebirile notabile dintre stenogramele americane și cele sovietice sînt semnalate cu următoarele sigle : M. B. (minutele Bohlen), M. M. (minutele Matthews), M.S.M.C. (minutele Statului Major Combinat Aliat). Notele redacției române sînt însoțite de sigla N.R.R. *.**

PRIMA ȘEDINȚĂ ȚINUTĂ ÎN PALATUL LIVADIA
4 februarie 1945

Stalin îl roagă pe Roosevelt să deschidă ședința.

Roosevelt declară că nici vreo reglementare legală, nici istoria nu prevăd că el trebuie să deschidă conferințele. Numai întîmplător el a deschis și lucrările Conferinței de la Teheran. El consideră o mare cinste să deschidă prezenta conferință. În primul

* Textul a fost pregătit pentru tipar de *Eugen Bantea* și *Mircea Ioanid*

W. Churchill, F. D. Roosevelt și I. V. Stalin la Ialta (10 februarie 1945)

Lista participanților [1]

STATELE UNITE	REGATUL UNIT	UNIUNEA SOVIETICĂ
Președintele Roosevelt	Primul ministru Churchill	Mareșalul Stalin
Secretarul de stat Stettinius	Ministrul afacerilor externe Eden	Comisarul afacerilor externe Molotov
Amiralul flotei Leahy	Feldmareșalul Brooke	Generalul de armată Antonov
Generalul de armată Marshall	Mareșalul de aviație Portal	Mareșalul de aviație Hudeakov
Amiralul flotei King	Amiralul flotei Cunningham	Amiralul flotei Kuznețov
Generalul maior Kuter	Feldmareșalul Alexander	Dl. Vîșinski
Generalul maior Deane	Generalul Ismay	Dl. Gromîko
Generalul de brigadă Mc.-Farland	Maiorul Birse	Dl. Gusev
Dl. Harriman		Dl. Maiski
Dl. Bohlen		Dl. Pavlov

rînd, ar vrea să-și exprime recunoștința pentru ospitalitatea de care se bucură.

Conducătorii celor trei puteri, spune Roosevelt, se înțeleg deja bine unii pe alții și înțelegerea lor reciprocă crește tot mai mult. Ei doresc cu toții ca războiul să ia sfîrșit cît mai repede și să fie instaurată o pace trainică. De aceea, participanții la această conferință pot trece la convorbiri neoficiale. El, Roosevelt, consideră că trebuie să se discute în mod sincer. Experiența dovedește că sinceritatea discuțiilor permite să se adopte mai rapid hotărîri juste. In fața participanților la această conferință se vor afla hărțile Europei, Asiei și Africii. Dar ședința de azi este consacrată situației de pe frontul de est, unde trupele armatei roșii înaintează cu atîta succes [2]. El, Roosevelt, roagă ca cineva să prezinte situația de pe frontul sovieto-german.

Stalin răspunde că el poate propune ca acest raport să fie ținut de locțiitorul șefului

[1] Lista participanților este reprodusă după F.R. pag. 573 (N.R.R.).

[2] „Spune că știe că atîta timp cît se vor găsi aici, la Ialta, vor aborda probleme referitoare la întregul glob, dar este de părere ca astăzi subiectul discuției să-l constituie chestiunile militare, îndeosebi acelea privind cel mai important front dintre toate, frontul de est" (M. B.).

Marelui Stat Major al armatei roşii, generalul de armată Antonov [3].

Antonov : 1. Între 12 şi 15 ianuarie, trupele sovietice au trecut la ofensivă pe un front de 700 de kilometri, de la Neman pînă în Carpaţi.

Trupele generalului Cerneahovski înaintează spre Königsberg.

Trupele mareşalului Rokossovski, de-a lungul malului nordic al fluviului Vistula, izolînd Prusia orientală de regiunile centrale ale Germaniei.

Trupele mareşalului Jukov, la sud de Vistula, spre Poznan.

Trupele mareşalului Konev, spre Czestochowa-Breslau.

Trupele generalului Petrov, în fîşia Carpaţilor, spre Nowy Targ.

Lovitura principală a fost dată de grupul de trupe ale lui Rokossovski, Jukov şi Konev pe frontul Ostrolenka [4] — Cracovia, cu o lărgime de 300 de kilometri.

2. Din cauza condiţiilor atmosferice nefavorabile, se sconta că această operaţie va începe la sfîrşitul lui ianuarie, cînd era de aşteptat o ameliorare a timpului.

Întrucît era considerată şi pregătită ca operaţie vizînd scopuri decisive, a existat dorinţa ca ea să fie efectuată în condiţii mai favorabile.

Ţinîndu-se însă seama de situaţia alarmantă care s-a creat pe frontul de vest, în urma ofensivei întreprinse de nemţi în Ardeni, comandamentul suprem al trupelor sovietice a ordonat să se înceapă ofensiva nu mai tîrziu de mijlocul lui ianuarie, fără a se mai aştepta ameliorarea timpului.

3. După ce trupele sovietice au atins Narewul şi Vistula, cea mai compactă grupare inamică era cea din sectorul central al frontului, deoarece o lovitură dată din acest sector ar fi dus trupele noastre pe cea mai scurtă direcţie spre centrele vitale ale Germaniei.

Pentru a-şi asigura condiţii mai prielnice de ofensivă, comandamentul suprem sovietic a hotărît să determine această grupare centrală a inamicului să-şi degarnisească frontul.

În acest scop a fost efectuată o operaţie secundară împotriva Prusiei orientale şi s-a continuat ofensiva în Ungaria, pe direcţia Budapesta.

Ambele aceste direcţii erau foarte sensibile pentru nemţi, şi ei au reacţionat repede la ofensiva noastră, dislocînd spre flancuri forţe luate din sectorul central al frontului ; astfel, din cele 24 de divizii de tancuri aflate pe frontul nostru şi care reprezentau principala forţă de izbire a nemţilor, 11 au fost absorbite de direcţia Budapesta, 6 în Prusia orientală (3 divizii de tancuri se aflau în Curlanda) şi, astfel, în sectorul central al frontului au rămas numai 4 divizii de tancuri.

Scopul trasat de comandamentul suprem a fost atins.

4. Raportul de forţe pe direcţia loviturii principale :

Pe frontul Ostrolenka-Cracovia, adică pe direcţia loviturii noastre principale, inamicul dispunea de aproximativ 80 de divizii ; noi am creat o grupare destinată să realizeze o superioritate asupra inamicului :

— în infanterie — de peste două ori (pînă la 180 de divizii de infanterie),

— în artilerie, tancuri şi aviaţie — zdrobitoare.

În sectoarele de rupere s-a creat o densitate de artilerie de 220—230 guri de foc (de la calibrul de 76 mm în sus) pe kilometru de front.

5. Ofensiva a fost începută în condiţii meteorologice extrem de defavorabile (plafon jos, ceaţă), ceea ce a exclus cu desăvîrşire activitatea aviaţiei şi a limitat observarea de artilerie la vreo sută de metri.

Datorită cercetării prealabile bine efectuate şi puternicei ofensive de artilerie, sistemul de foc al inamicului a fost neutralizat şi lucrările sale au fost distruse. Aceasta a permis trupelor noastre să înainteze în prima zi a ofensivei 10—15 kilometri, adică să rupă complet întreaga apărare a inamicului pe toată adîncimea ei tactică.

6. Rezultatele ofensivei :

a) Pînă la 1 februarie, adică în decurs de 18 zile de ofensivă, trupele sovietice au înaintat pe direcţia loviturii principale pînă la 500 de kilometri. Astfel, ritmul mediu de înaintare a fost de 25—30 de kilometri pe zi.

b) Trupele sovietice au atins fluviul Oder într-un sector extins de la Küstrin (nord de Frankfurt) spre sud şi au ocupat zona industrială a Sileziei.

c) Au fost tăiate comunicaţiile principale ale grupării inamicului din Prusia Orientală cu zonele centrale ale Germaniei.

În felul acesta, în afară de gruparea din Curlanda (26 de divizii), a fost izolată gruparea inamicului din Prusia Orientală (circa 27 de divizii) ; au fost încercuite şi sînt în curs de nimicire un şir de grupări germane fragmentate (în zona Lodz, Torun, Poznan, Schneidemühl şi altele, cu un efectiv total de circa 15 divizii).

d) Au fost rupte puternice poziţii defensive nemţeşti de tip permanent în Prusia Orientală — pe direcţiile Königsberg şi Loetzen.

e) Au fost nimicite 45 de divizii nemţeşti, inamicul suferind următoarele pierderi :

prizonieri — aproximativ	100 000 de oameni
morţi — aproximativ	300 000 de oameni
total circa	400 000 de oameni.

---

[3] În *F. R.* raportul generalului Antonov este reprodus separat, la pag. 581—583. M.S.M.C. înregistrează raportul generalului Antonov (N.R.R.).

[4] Denumirea rusească a localităţii poloneze Ostroleka (N.R.R.).

7. Acțiunile probabile ale inamicului :

a) Nemții vor apăra Berlinul ; în acest scop vor căuta să stăvilească înaintarea trupelor sovietice pe aliniamentul fluviului Oder, organizînd aici apărarea cu trupele din retragere și cu rezervele transferate din Germania, Europa occidentală și Italia.

Pentru apărarea Pomeraniei, inamicul va căuta să folosească gruparea sa din Curlanda, transferînd-o pe mare de partea cealaltă a Vistulei.

b) Nemții, probabil, vor acoperi mai puternic direcția Viena, consolidînd-o cu trupe din rîndurile celor ce acționează în Italia.

8. Transferul de trupe inamice :

a) Pe frontul nostru au și apărut :

din zonele centrale ale Germaniei	9 divizii
de pe frontul din Europa occidentală	6 divizii
din Italia	1 divizie
	16 divizii

b) Se găsesc în deplasare :

	4 divizii de tancuri
	1 divizie motorizată
	5 divizii

c) După toate probabilitățile vor mai fi transferate circa 30—35 de divizii (luate de pe frontul din Europa occidentală, din Norvegia, din Italia și din rezervele aflate în Germania).

Astfel, pe frontul nostru mai pot apărea 35—40 de divizii.

9. Doleanțele noastre :

a) Să se grăbească declanșarea ofensivei trupelor aliate pe frontul de vest, deoarece acum situația este foarte favorabilă în acest sens :

1. înfrîngerea nemților pe frontul de est ;
2. înfrîngerea grupării germane care a desfășurat ofensiva din Ardeni ;
3. slăbirea forțelor germane din vest, ca urmare a transferului rezervelor lor în est.

Ar fi de dorit ca ofensiva să fie începută în prima jumătate a lui februarie.

b) Prin lovituri date de aviație asupra comunicațiilor să fie împiedicată efectuarea transferului de trupe inamice de pe frontul de vest, din Norvegia și din Italia spre est ; în special să fie paralizate nodurile Berlin și Leipzig.

c) Să nu se permită inamicului să-și scoată forțele din Italia.

(Textul scris al comunicării generalului Antonov a fost predat lui Roosevelt și lui Churchill).

Stalin întreabă dacă nu sînt întrebări [5].

Roosevelt spune că ar dori să afle cum intenționează să procedeze guvernul sovietic cu locomotivele, vagoanele și căile ferate nemțești. Intenționează oare guvernul sovietic să modifice căile ferate germane aducîndu-le la un ecartament mai larg ?

Antonov răspunde că întrucît parcul rulant și locomotivele abandonate de nemți nu prea sînt utilizabile, va fi necesar să se aducă modificări căilor ferate germane pe o serie de direcții principale.

Roosevelt declară că, după părerea lui, ar fi bine ca statele majore ale aliaților să studieze împreună această chestiune, întrucît, în prezent, trupele aliate se apropie repede unele de altele.

Antonov spune că comandamentul sovietic modifică doar un număr minim de trasee, pentru a se asigura aprovizionarea trupelor sovietice [6].

Stalin spune că o mare parte din căile ferate rămîn nemodificate. Comandamentul sovietic efectuează modificarea căilor ferate fără prea mare tragere de inimă.

Churchill declară că are cîteva întrebări de pus. El consideră că există o serie de probleme care s-ar cuveni să fie studiate de către cele trei state majore. De exemplu, problema termenelor. Ar trebui să se lămurească de cît timp au nevoie nemții ca să transfere din Italia 8 divizii pe frontul sovietic. Ce ar trebui întreprins pentru a împiedica un asemenea transfer ? Nu trebuie oare dirijată o parte a trupelor aliate prin defileul de la Lubliana, pentru a efectua joncțiunea cu armata roșie ? [7]

În consecință va fi necesar, de asemenea, să se stabilească de cît timp este nevoie pentru această acțiune și dacă nu cumva este prea tîrziu pentru a se întreprinde.

El, Churchill, nu a pomenit decît una din problemele care pot fi discutate de către statele noastre majore. Acum el, Churchill, ar propune ca generalul Marshall să facă un raport asupra operațiilor de pe frontul de vest, a căror realizare va constitui un ajutor pentru armatele sovietice.

Roosevelt spune că este de acord cu primul ministru. Înainte, aliații luptau la distanțe mari unii de alții. Acum, Germania a devenit mică și de aceea are o deosebită însemnătate un contact mai strîns între statele majore ale celor trei țări [8].

Stalin spune că aceasta este just [9].

Generalul **Marshall** declară că pe frontul de vest au fost lichidate consecințele

---

[5] În M.B. este menționată o întrebare a lui W. Churchill referitoare la numărul diviziilor germane aflate în deplasare spre frontul de est, precum și răspunsul generalului Antonov : cinci divizii din Norvegia, douăsprezece de pe frontul de vest, opt din Italia și opt din interiorul Germaniei. M. B. nu menționează intervenția lui I. V. Stalin (N.R.R.).

[6] M. B. nu menționează această intervenție (N.R.R.).

[7] În M. B. intervenția lui W. Churchill este înregistrată astfel : „De exemplu, el adaugă că este important să se cunoască de cît timp va avea nevoie inamicul pentru a-și deplasa aceste divizii din Italia și de pe frontul de vest pe frontul de est și dacă nu cumva aliații ar putea da un ajutor mai mare fie întărind frontul de vest, fie lăsîndu-și diviziile în Italia, fie trecîndu-le peste Adriatica, în Balcani". M.S.M.C. nu înregistrează intervenția lui W. Churchill (N.R.R.).

[8] M. B. nu menționează această intervenție (N.R.R.).

[9] M. B. nu menționează această intervenție (N.R.R.).

ofensivei germane din Ardeni. În ultimele săptămîni, generalul Eisenhower şi-a regrupat diviziile. Totodată, generalul Eisenhower a continuat să preseze inamicul în zona contraofensivei germane. În urma operaţiilor pe care le-a efectuat, generalul Eisenhower a aflat că în Ardeni nemţii mai dispun de forţe foarte mari. De aceea, generalul Eisenhower a început să-şi concentreze forţele în nord.

În partea de sud a frontului, adică la nord de Elveţia, obiectivul operaţiei prevăzute este de a respinge pe nemţi în zona Mulhouse şi Colmar. Obiectivul operaţiilor desfăşurate la nord de Strasbourg este de a lichida capul de pod de pe malul stîng al Rinului. Actualmente grupul 25 [10] de armate şi armata 9 americană, aflate sub comanda lui Montgomery, se pregătesc să treacă la ofensivă în sectorul nordic. Armata a 9-a americană va acţiona pe direcţia nord-est.

Comandamentul aliat speră că prima din aceste operaţii va începe la 8 februarie. A doua operaţie va începe o săptămînă mai tîrziu şi, poate, chiar ceva mai devreme. Aliaţii scontează că nemţii se vor retrage spre Düsseldorf şi că apoi trupele aliate vor înainta spre Berlin. În această ofensivă vor fi angajate atîtea trupe cît va fi posibil din punct de vedere al aprovizionării. Se vor întrebuinţa trupe paraşutate. Se consideră că trecerea Rinului va fi posibilă în nord la începutul lui martie. În nord există trei locuri favorabile pentru forţarea Rinului.

O anumită perioadă de timp, operaţiile de pe frontul de vest s-au desfăşurat încet, din cauza lipsei de tonaj. Acum, după deschiderea portului Anvers, lucrurile merg mai bine şi aliaţii pot aduce zilnic între 70 000 şi 80 000 de tone de încărcătură solidă şi 12 000 de tone de carburanţi lichizi. Nemţii caută să împiedice aprovizionarea aliaţilor şi continuă să bombardeze Anversul cu bombe zburătoare. Azi s-au primit informaţii că în 24 de ore au căzut în zona Anvers 60 de bombe zburătoare şi 6 rachete.

Stalin spune că bombele şi rachetele nimeresc rar ţinta [11].

Marshall răspunde că este întotdeauna posibil ca bombele să lovească vasele aflate în port.

El declară că aviaţia aliaţilor a fost activă ori de cîte ori timpul a permis. Avioanele de vînătoare, avioanele de bombardament uşor şi greu au provocat mari distrugeri. Astăzi s-au primit date că au fost efectuate atacuri aeriene împotriva unor garnituri de tren cu trupe aflate în deplasare spre frontul sovieto-german. Au fost provocate mari distrugeri căilor ferate la nord de Strasbourg. Avioanele de bombardament greu au acţionat mai ales asupra uzinelor de carburanţi, spre a priva Germania de posibilitatea de a-şi aproviziona tancurile cu carburanţi.

În Germania producţia de carburanţi a scăzut cu 60% [12]. Aviaţia efectuează de asemenea atacuri asupra căilor de comunicaţii. Atacuri masive au fost executate împotriva unor uzine constructoare de tancuri.

În ce priveşte situaţia din Italia şi la sud de Elveţia, el, Marshall, poate comunica următoarele : la sud de Elveţia nemţii dispun de una sau două divizii, iar în Italia de 27 de divizii. Aliaţii dispun şi ei în Italia de forţe egale cu cele ale nemţilor. În afară de aceasta, în Italia aliaţii dispun de forţe aeriene care nimicesc materialul rulant al nemţilor şi distrug căile ferate şi podurile.

Este posibil, declară Marshall, ca în curînd nemţii să reînceapă ofensiva submarină întrucît ei au creat un tip perfecţionat de submarin. Acum nemţii dispun de aproximativ 30 de submarine. În pofida numărului redus de submarine, ele pot constitui un pericol serios pentru navigaţia aliaţilor, deoarece aparatura creată de aliaţi nu poate detecta aceste submarine de construcţie îmbunătăţită. De aceea, acţiunile avioanelor noastre de bombardament greu au fost îndreptate împotriva şantierelor unde se construiesc submarinele. Totodată, aceste operaţii ale bombardierelor nu s-au efectuat în detrimentul loviturilor aplicate de aviaţie asupra industriei din Germania, în special asupra uzinelor producătoare de carburanţi.

Churchill declară că ar vrea să ia cuvîntul feldmareşalul Brooke şi amiralul Cunningham. Acum este foarte importantă rapiditatea înaintării trupelor sovietice, întrucît Danzigul este unul din locurile unde sînt concentrate multe submarine.

Stalin întreabă ce alte locuri de concentrare a submarinelor există.

Churchill răspunde că asemenea locuri mai sînt Kiel şi Hamburg [13].

Brooke declară că, după părerea lui, s-a făcut o expunere completă asupra planurilor şi operaţiilor privind frontul de vest [14].

Churchill declară că înainte ca participanţii la conferinţă să treacă la alte probleme, nemilitare, el ar vrea să se oprească asupra unei chestiuni legate de forţarea cursurilor de apă [15]. Aliaţii au un centru spe-

---

[10] Stenograma înregistrează greşit numărul grupului de armate. În M. B. grupul de armate este înregistrat corect cu numărul 21 (N.R.R.).

[11] M. B. nu înregistrează conţinutul acestei intervenţii (N.R.R.).

[12] În M.B. şi M.S.M.C. este înregistrată cifra de 80 la sută (N.R.R.).

[13] În M. B. această intervenţie este atribuită amiralului Cunningham. M.S.M.C. înregistrează intervenţia ca fiind a lui W. Churchill.

[14] M. B. nu înregistrează această intervenţie.

[15] M. B. înregistrează astfel acest pasaj din intervenţia lui W. Churchill : „Primul ministru spune că noi, împreună cu forţele Statelor Unite, am dobîndit o mare experienţă în traversarea oceanelor în vederea operaţiilor de debarcare, dar sperăm să beneficiem de experienţa rusească în ce priveşte traversarea cursurilor de apă". M.S.M.C. înregistrează succint intervenţia, conţinutul fiind similar cu stenograma sovietică (N.R.R.).

cial pentru studierea problemei forțării cursurilor de apă. Ofițerul care este șeful acestui centru se află în prezent la Ialta. Noi, spune Churchill, am fi recunoscători dacă acest ofițer ar putea intra în contact cu militari sovietici ca să capete informații despre forțarea cursurilor de apă. După cum se știe, rușii posedă o mare experiență, mai ales în ce privește forțarea cursurilor de apă pe gheață.

Stalin spune că are cîteva întrebări. Ar vrea să știe care va fi lungimea frontului unde se va efectua ruptura.

Marshall răspunde că se intenționează ca ruptura să fie efectuată pe un front de 50 pînă la 60 de mile.

Stalin întreabă dacă nemții au lucrări de fortificație pe frontul unde ar urma să aibă loc ruperea [16].

Marshall răspunde că nemții au creat lucrări de tip greu în acest sector al frontului.

Stalin întreabă dacă aliații vor avea rezerve pentru dezvoltarea succesului.

Marshall răspunde afirmativ.

Stalin spune că pune această întrebare întrucît comandamentul sovietic cunoaște cît de mare importanță au rezervele. Acest lucru a devenit evident în mod deosebit în cursul campaniei de iarnă. El ar vrea să întrebe cîte divizii de tancuri au concentrat aliații în sectorul rupturii probabile. În timpul rupturii realizate în cursul iernii, comandamentul sovietic a concentrat în partea centrală a frontului aproximativ 9 000 de tancuri.

Marshall răspunde că nu știe aceasta, dar aproximativ la trei divizii de infanterie va exista una de tancuri, cu alte cuvinte, la 35 de divizii vor fi circa 10—12 divizii de tancuri [17].

Stalin întreabă cîte tancuri are o divizie a aliaților.

Marshall răspunde — 300 de tancuri.

Churchill spune că pe întregul teatru din Europa occidentală aliații dispun de 10 000 de tancuri.

Stalin spune că asta nu-i puțin. Pe frontul loviturii principale comandamentul sovietic a concentrat între 8 000 și 9 000 de avioane. Cîte avioane au aliații ?

Portall răspunde că aliații au aproape tot atîtea avioane, dintre care 4 000 de bombardiere în stare fiecare să poarte o încărcătură de bombe între 3 și 5 tone.

Stalin întreabă ce superioritate au aliații în infanterie. Comandamentul sovietic a avut pe frontul loviturii principale o superioritate în infanterie de 100 divizii, la 80 de divizii nemțești.

Churchill declară că în ce privește infanteria, aliații n-au avut și nu au niciodată o mare superioritate, dar că ei au dispus cîteodată de o mare superioritate în aviație [18].

Stalin spune că comandamentul sovietic are o mare superioritate în artilerie. Prezintă oare interes pentru aliați să afle cum acționează artileria sovietică ? Noi, spune Stalin, fiind camarazi de luptă, putem face schimb de experiență cu aliații. Acum un an comandamentul sovietic a creat o artilerie specială de ruptură. Aceasta a dat rezultate bune. O divizie de artilerie cuprinde între 300 și 400 de tunuri. De exemplu, la mareșalul Konev, pe un front de 30—40 de kilometri au fost dispuse 6 divizii de artilerie de ruptură. Acestor divizii li s-a adăugat și artileria corpurilor de armată. Ca urmare la fiecare kilometru de rupere au revenit circa 230 de tunuri. În urma bombardamentului de artilerie, mulți nemți au fost uciși iar alții au fost năuciți și nu și-au putut multă vreme veni în fire. În acest chip, în fața armatei roșii s-au deschis porțile. Progresiunea ulterioară nu a mai fost ceva greu.

El, Stalin, se scuză că a răpit atîta timp relatînd aceste lucruri. Noi, spune Stalin, ne-am exprimat doleanțele în ce privește ajutorul pe care armatele aliate îl pot aduce trupelor sovietice. Ar vrea să știe care sînt doleanțele aliaților în privința trupelor sovietice.

Churchill declară că ar vrea să se folosească de acest prilej pentru a-și exprima profunda admirație față de forța de care a dat dovadă armata roșie în cursul ofensivei sale.

Stalin spune că aceasta nu este o doleanță.

Churchill declară că aliații își dau seama de greutățile sarcinii lor și nu o subapreciază. Dar aliații sînt convinși că vor rezolva sarcina ce și-au propus. Toți comandanții superiori aliați sînt pătrunși de această încredere. Deși se plănuiește ca lovitura să se dea acolo unde apărarea nemților este cea mai puternică, aliații sînt încredințați că această lovitură va fi încununată de succes și va fi utilă pentru operațiile trupelor sovietice. În ce privește doleanțele, aliații doresc ca ofensiva armatelor sovietice să continue cu același succes.

Roosevelt declară că este de acord cu Churchill [19].

---

[16] M. B. înregistrează această intervenție a mareșalului Stalin și următoarea sub o formă generală. M.S.M.C. nu înregistrează această intervenție, însă înregistrează răspunsul generalului Marshall (N.R.R.).

[17] M. B. înregistrează o serie de detalii privind organizarea armatelor anglo-americane, precum și a diviziilor germane care luptau pe frontul de vest (N.R.R.).

[18] M. B. înregistrează astfel intervenția lui W. Churchill : „Primul ministru, răspunzînd remarcilor mareșalului Stalin că 180 de divizii sovietice se află pe frontul central din Polonia față de 80 de divizii germane, spune că armatele anglo-americane n-au avut niciodată superioritate în forță vie, însă că superioritatea lor constă în forța aeriană și în armament". M.S.M.C. înregistrează succint această intervenție, cu un conținut similar stenogramei sovietice (N.R.R.).

[19] M. B. nu înregistrează această intervenție. M.S.M.C. o înregistrează pe larg (N.R.R.).

Stalin spune că ofensiva de iarnă a armatei roșii, pentru care Churchill și-a exprimat recunoștința, a însemnat îndeplinirea unei datorii camaradерești. Potrivit hotărîrilor adoptate la Conferința de la Teheran, guvernul sovietic nu era obligat să efectueze o ofensivă de iarnă.

Președintele l-a întrebat dacă el, Stalin, îl poate primi pe reprezentantul generalului Eisenhower. Bineînțeles, el, Stalin, a acceptat. Churchill i-a trimis un mesaj în care îl întreba dacă el, Stalin, nu intenționează să treacă la ofensivă, în cursul lunii ianuarie. El, Stalin, a înțeles că nici Churchill, nici Roosevelt nu solicită direct o ofensivă și apreciază această delicatețe a aliaților, dar și-a dat seama că această ofensivă era necesară aliaților. Comandamentul sovietic a început ofensiva, și în plus chiar înainte de termenul stabilit. Guvernul sovietic a considerat aceasta ca o datorie a sa, datorie de aliat, deși el nu avea obligații formale în această privință. El, Stalin, ar dori ca conducătorii puterilor aliate să țină seama de faptul că conducătorii sovietici nu numai că își îndeplinesc angajamentele, ci înțeleg să îndeplinească și îndatoririle morale pe măsura posibilităților.

În ce privește doleanțele, el a pus această întrebare pentru că Tedder [20] și-a exprimat dorința ca trupele sovietice să nu înceteze ofensiva pînă la sfîrșitul lui martie. El, Stalin, a înțeles că aceasta nu este, poate, numai dorința lui Tedder, ci și a altor șefi militari aliați. Noi, spune Stalin, ne vom continua ofensiva dacă timpul va permite și drumurile vor fi practicabile.

Roosevelt declară că este întru totul de acord cu părerea mareșalului Stalin. La Conferința de la Teheran nu s-a putut întocmi un plan general al operațiilor. El, Roosevelt, concepe că fiecare aliat era dator din punct de vedere moral să înainteze cît mai repede posibil. Cînd a avut loc Conferința de la Teheran exista o mare distanță între trupele aliate care înaintau din est și respectiv din vest. Dar acum a sosit timpul cînd este necesară o mai minuțioasă coordonare a operațiilor trupelor aliate.

Churchill declară că el salută cuvintele mareșalului Stalin. El, Churchill, crede că poate afirma următoarele în numele său personal și în numele președintelui : dacă la Teheran aliații nu au încheiat un acord cu Uniunea Sovietică în ce privește operațiile viitoare, aceasta se datorează încrederii nutrite în poporul sovietic și în militarii săi.

Roosevelt răspunde că Conferința de la Teheran a avut loc înainte de realegerea lui. Nu se știa încă dacă poporul american va fi de partea lui. Iată de ce era greu să se elaboreze planuri militare generale [21].

Churchill declară că problema ridicată de Tedder în cursul convorbirii sale cu mareșalul Stalin poate fi discutată ulterior de statele majore ale aliaților. Desigur, spune Churchill, am putea fi criticați pentru faptul că ofensivele aliaților nu au fost coordonate. Dacă starea timpului va stingheri operațiile trupelor sovietice, atunci oare aliații vor mai desfășura ofensiva pe frontul lor ? Dar această problemă trebuie rezolvată de către statele noastre majore.

Stalin afirmă că s-au ivit nepotriviri. Toamna trupele sovietice și-au încetat ofensiva. Tocmai atunci au început ofensiva aliații. Acum se întîmplă invers. În viitor ar trebui să se evite acest lucru. N-ar fi oare nimerit ca militarii noștri să discute planurile operațiilor de vară ?

Churchill spune că este poate necesar să se facă aceasta. Militarii noștri, spune el, s-ar putea ocupa de problemele militare, în timp ce conducătorii s-ar ocupa de cele politice.

Stalin răspunde că este bine așa [22].

Cunningham spune că ar vrea să completeze relatarea generalului Marshall. Pericolul unui nou război submarin din partea nemților este mai curînd potențial decît real. Nemții au obținut succese însemnate în perfecționarea submarinelor. Dar aceasta nu este atît de important. Important este că nemții construiesc deja noi tipuri de submarine. Aceste submarine vor fi înzestrate cu ultimele dispozitive tehnice și vor dispune de o mare viteză sub apă. De aceea, forțelor navale le va fi dificil să lupte cu ele. Nemții își construiesc submarinele la Bremen, Hamburg și Danzig. Dacă lui, Cunningham, i s-ar îngădui să-și exprime o doleanță, ar ruga, în calitate de reprezentant al departamentului naval, ca trupele sovietice să ocupe cît mai degrabă orașul Danzig, întrucît acolo se află concentrată 30% din producția de submarine.

Roosevelt întreabă dacă Danzigul se află sub focul artileriei sovietice.

Stalin răspunde că Danzigul nu se află încă sub focul artileriei sovietice. Comandamentul sovietic speră că, în curînd, Danzigul va ajunge sub bătaia focului de artilerie.

Churchill spune că militarii s-ar putea întîlni mîine dimineață [23].

Stalin spune că este de acord cu aceasta. Propune ca această întîlnire să fie fixată pentru ora 12 [24].

Churchill declară că în cursul acelei întîlniri militarii vor trebui să examineze nu

---

[20] Sir Arthur Tedder, mareșal englez de aviație, trimisul generalului Eisenhower la care se referă I. V. Stalin (N.R.R.).

[21] M. B. înregistrează această intervenție în continuarea celei anterioare făcute de F. D. Roosevelt (N.R.R.).

[22] M. B. nu înregistrează această intervenție.

[23] M. B. nu înregistrează această intervenție, însă menționează hotărîrile comune privind întîlnirile din ziua a doua (N.R.R.).

[24] M. B. nu înregistrează această intervenție (N.R.R.).

numai situația de pe fronturile de est și vest, ci și de pe frontul italian, precum și problema folosirii cît mai judicioase a forțelor existente. Churchill propune să se stabilească pentru mîine o ședință consacrată problemelor politice, și anume, despre viitorul Germaniei, dacă în general ea va mai avea un viitor [25].

Stalin răspunde că Germania va avea un viitor [26].

A DOUA ȘEDINȚĂ ȚINUTĂ ÎN PALATUL LIVADIA

5 februarie 1945

Roosevelt declară că azi ședința va fi consacrată afacerilor politice. Ar trebui să alegem probleme referitoare la Germania. Cît privește problemele cu caracter mondial — ca problema Dakarului, Indochinei — ele pot fi amînate. Una din problemele care se puneau și înainte în fața guvernelor noastre este aceea a zonelor de ocupație. Nu e vorba de o ocupație permanentă, ci de una provizorie. Această problemă devine tot mai actuală.

Stalin declară că ar dori ca la ședința de azi să fie discutate următoarele probleme : În primul rînd propunerile cu privire la dezmembrarea Germaniei. În această chestiune a avut loc un schimb de păreri la Teheran și apoi între el, Stalin, și Churchill, la Moscova, în octombrie 1944. Nici la Teheran, nici la Moscova nu au fost adoptate nici un fel de hotărîri. Acum este cazul să ajungem la o părere sau alta în această chestiune.

Mai există o problemă referitoare la Germania. Vom admite oare ca în Germania să se formeze vreun guvern central sau ne vom limita ca în Germania să se creeze o administrație, sau, dacă se va hotărî totuși ca Germania să fie dezmembrată, atunci se vor crea cîteva guverne pe numărul fîșiilor în care va fi tăiată Germania ? Trebuie să se lămurească aceste aspecte.

A treia problemă se referă la capitularea necondiționată. Ne situăm cu toții pe temeiul capitulării necondiționate a Germaniei. Dar el, Stalin, ar vrea să știe : aliații vor păstra sau nu guvernul lui Hitler dacă acesta capitulează necondiționat ? [28]. Una din aceste ipoteze exclude pe cealaltă [29]. Dar dacă treburile stau așa, trebuie spus acest lucru răspicat. Aliații au experiența capitulării Italiei, dar acolo au existat cerințe concrete care constituiau conținutul capitulării necondiționate. Nu ne gîndim oare să limpezim conținutul concret al capitulării necondiționate a Germaniei ? Trebuie să se lămurească și această chestiune. [30]

În sfîrșit, problema reparațiilor, a compensării de către Germania a pagubelor, problema cuantumului acestei compensări.

El, Stalin, ridică toate aceste chestiuni ca o completare la chestiunile puse de președinte.

Roosevelt declară că, pe cît înțelege, problemele puse de mareșalul Stalin se referă la o situație permanentă. Totuși, ele decurg din problema zonelor de ocupație a Germaniei. Poate că aceste zone vor fi un prim pas pe calea dezmembrării Germaniei.

Stalin declară că dacă aliații intenționează să dezmembreze Germania, atunci trebuie să se spună lucrurilor pe nume. În două rînduri a avut loc un schimb de păreri între aliați cu privire la dezmembrarea Germaniei, care să se efectueze după înfrîngerea ei militară. Prima dată aceasta s-a întîmplat la Teheran, cînd președintele a propus ca Germania să fie împărțită în cinci părți. Primul ministru era de asemenea, la Teheran, pentru dezmembrarea Germaniei, deși șovăia. Dar atunci n-a fost decît un schimb de păreri.

Lista participanților.[27]

STATELE UNITE
Președintele Roosevelt
Secretarul de stat Stettinius
Amiralul flotei Leahy
Dl. Hopkins
Dl. Byrnes
Dl. Harriman
Dl. Matthews
Dl. Bohlen

REGATUL UNIT
Primul ministru Churchill
Ministrul afacerilor externe Eden
Sir Archibald Clark-Kerr
Sir Alexander Cadogan
Sir Edward Bridges
D. Dixon
D. Wilson
Maior Birse

UNIUNEA SOVIETICĂ
Mareșalul Stalin
Comisarul afacerilor externe Molotov
Dl. Vișinski
Dl. Maiski
Dl. Gusev
Dl. Gromiko
Dl. Pavlov

[25] M. B. nu înregistrează această intervenție (N.R.R.).

[26] M. B. nu înregistrează această intervenție (N.R.R.).

[27] Lista participanților este reprodusă după F.R., pag. 611 (N.R.R.).

[28] M. B. înregistrează astfel acest pasaj din intervenția mareșalului Stalin : „...de exemplu, dacă Hitler ar accepta să capituleze necondiționat, am trata noi cu guvernul lui ?" M. M. înregistrează pasajul într-o nuanță similară cu stenograma delegației sovietice (N.R.R.).

[29] M. B. nu înregistrează această propoziție. M. M. o înregistrează (N.R.R.).

[30] M. B. nu consemnează sfîrșitul acestei intervenții a mareșalului Stalin. M. M. înregistrează această parte a intervenției (N.R.R.).

A doua oară problema dezmembrării Germaniei a fost discutată de el, Stalin, și de primul ministru în octombrie anul trecut, la Moscova. A fost vorba de planul englez al dezmembrării Germaniei în două state — Prusia cu provinciile sale și Bavaria ; iar în acest cadru se intenționa ca Ruhrul și Westfalia să se afle sub control internațional. Dar la Moscova nu s-a luat vreo hotărîre și nici nu se putea lua, întrucît la Moscova nu se afla președintele.

Churchill declară că în principiu este de acord cu dezmembrarea Germaniei, dar că metoda însăși a trasării frontierelor diferitelor părți ale Germaniei este prea complexă pentru ca problema să poată fi rezolvată aici în decurs de 5—6 zile. Sînt necesare o studiere foarte minuțioasă a datelor istorice, etnografice și economice, precum și o discutare îndelungată, timp de săptămîni a acestei probleme, în cadrul subcomitetului sau al comitetului ce vor fi create pentru elaborarea de detaliu a propunerilor și prezentarea recomandărilor privind modalitatea de acționare. Tratativele pe care le-au purtat la Teheran în această chestiune șefii celor trei guverne, iar apoi discuțiile neoficiale pe care el, Churchill, le-a avut cu mareșalul Stalin la Moscova reprezintă o abordare a chestiunii în liniile cele mai generale, fără un plan.

El, Churchill, nu ar putea să răspundă imediat la întrebarea : cum să fie împărțită Germania ? El ar putea doar sugera cum i s-ar părea oportun să se facă aceasta. Dar el, Churchill, ar trebui să-și păstreze dreptul de a-și schimba părerea după ce ar primi recomandările comisiilor de studiere a acestei probleme [31]. El, Churchill, consideră că puterea Prusiei este cauza principală a tuturor relelor. Se înțelege de la sine că dacă Prusia va fi despărțită de Germania, posibilitățile ei de a începe un nou război vor fi considerabil îngrădite. Personal, i se pare că înființîndu-se în sud încă un stat german mare, a cărui capitală ar putea fi Viena, s-ar asigura o demarcație între Prusia și restul Germaniei. Populația Germaniei ar fi împărțită egal între aceste două state [32].

Există și alte probleme care trebuie examinate. Înainte de toate, sîntem de acord că Germania trebuie să piardă o parte din teritoriul care a și fost cucerit într-o măsură însemnată de trupele rusești și care trebuie predat polonezilor. Mai există probleme referitoare la valea Rinului, la frontiera dintre Franța și Germania și problema posesiunii regiunii industriale Ruhr și a Saarului, care dispun de un potențial militar (în sensul posibilității de a se fabrica acolo armament). Aceste regiuni trebuie oare predate vreunei anumite țări, cum ar fi Franța [33], sau trebuie păstrate sub conducerea unei administrații germane, sau trebuie să se instituie asupra lor controlul unei organizații mondiale sub forma unui condominium pe o perioadă îndelungată, însă precizată în timp — toate acestea trebuie examinate. El, Churchill, trebuie să spună că nu poate exprima în numele guvernului său idei conturate în această problemă. Guvernul britanic trebuie să-și pună de acord planurile cu planurile aliaților.

În sfîrșit, se pune întrebarea dacă Prusia va fi supusă la rîndul ei unei împărțiri după ce va fi fost izolată de restul Germaniei ? La Teheran s-au desfășurat discuții pe această temă. Se pare că o chestiune poate fi foarte repede rezolvată, și anume aceea a creării aparatului care să examineze toate aceste probleme. Un asemenea aparat va trebui să pregătească rapoartele pentru guverne înainte ca guvernele să adopte hotărîri definitive.

El, Churchill, ar vrea să spună că aliații sînt destul de bine pregătiți pentru a primi capitularea imediată a Germaniei. Toate amănuntele acestei capitulări au fost elaborate și sînt cunoscute de cele trei guverne. Rămîne să se ajungă la o înțelegere oficială asupra zonelor de ocupație și asupra aparatului de control din Germania. Dacă admitem că Germania va capitula peste o lună sau peste 6 săptămîni, sau 6 luni, aliaților nu le rămîne decît să ocupe Germania pe zone [34].

Stalin spune că toate acestea nu sînt clare. O anumită grupare din Germania poate spune că a doborît guvernul, așa cum a procedat Badoglio în Italia. Vor fi aliații de acord să aibă de a face cu un asemenea guvern ?

Eden spune că acestei grupări îi vor fi puse condițiile de capitulare asupra cărora s-a căzut de acum de acord în cadrul comisiei consultative europene [35].

Churchill declară că el ar vrea să expună desfășurarea probabilă a evenimentelor

(Va urma)

---

[31] M. B. și M. M. nu consemnează această frază (N.R.R.).

[32] M. B. nu înregistrează această propoziție. M. M. o înregistrează (N.R.R.)

[33] M. B. omite cuvintele „cum ar fi Franța". M. M. le consemnează. În continuare M. B. dă următoarea variantă : „...să fie independente sau să rămînă în cadrul Germaniei..." M. M. înregistrează contradictoriu această parte a frazei : „...sau să fie declarate independente sub conducerea Germaniei" (N.R.R.).

[34] M. B. înregistrează astfel sfîrșitul acestei intervenții : „Singurul lucru de care mai e nevoie este un acord definitiv asupra zonelor de ocupație și a chestiunii unei zone care să fie atribuită Franței". M. M. menționează într-un pasaj anterior referitor la dezmembrarea Germaniei : „Franța trebuie desigur să fie consultată". Sfîrșitul intervenției este înregistrat în termeni asemănători stenogramei sovietice (N.R.R.).

[35] M. B. nu înregistrează această intervenție. M. M. o consemnează parțial, deoarece în stenogramă survine în acest moment o întrerupere, întrucît Matthews a părăsit sala de ședințe pentru a aduce textul cu privire la prevederile capitulării (N.R.R.).

Histria
și Burebista

Prof. univ. DIONISIE PIPPIDI
membru corespondent al Academiei

De-a lungul jumătății de veac scurse de la începerea săpăturilor în colonia milesiană a Histriei, specialiștii — de la Vasile Pîrvan pînă la actuala echipă de cercetători ai Institutului de arheologie al Academiei — au fost aduși să constate, la diferite adîncimi, urme de incendii de o asemenea importanță și pe o atît de mare întindere, încît îndreptățesc presupunerea că, de mai multe ori în existența-i zbuciumată, cetatea dobrogeană a suferit distrugeri pustiitoare. Ca să mă restrîng la observațiile cele mai bine verificate, pare neîndoios că la sfîrșitul secolului al VI-lea î.e.n. (la mai puțin de două veacuri de la întemeiere), Histria a trecut printr-o grea încercare. O catastrofă similară pare s-o fi atins spre sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n., o a treia către jumătatea secolului I î.e.n. În sfîrșit, cum a devenit tot mai evident, pe măsura continuării cercetărilor, la jumătatea secolului al III-lea e.n. orașul de pe țărmul lacului Sinoe a suferit o a patra distrugere — de data aceasta totală — ușor de constatat după aspectul ruinelor și, de altminteri, confirmată de un izvor scris, culegerea de biografii imperiale cunoscută sub numele de *Historia Augusta*.

În cel din urmă caz, autorii prăpădului ne sînt arătați anume: e vorba de goți. În toate celelalte, sîntem reduși la presupuneri și, dacă ipoteze plauzibile n-au lipsit nici cu privire la întîmplările din secolele al VI-lea și al IV-lea î.e.n., un început de dovadă nu s-a putut aduce decît pentru pustiirea din secolul I î.e.n., atribuită cu multă verosimilitate geților lui Burebista.

Despre politica regilor din stînga Dunării, față de cetățile grecești de pe litoralul dobrogean și pontic îndeobște, s-a scris în ultima vreme de mai multe ori. Pornind de la unele documente, autorul acestor rînduri a susținut într-o serie de scrieri că, din zilele lui Dromikhaites (sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n.) pînă la cucerirea de către romani a malului drept al Dunării (în preajma erei noastre), căpeteniile getodace din nordul fluviului n-au încetat să tindă la stăpînirea pămîntului dintre Dunăre și Mare, controlînd politicește cetățile grecești de pe coastă și percepînd de la ele un tribut care a putut varia după vremuri, dar n-a lipsit niciodată.

Abia întrevăzute în cazul unor regi ca Dromikhaites (abia pomenit), ori Zalmodegikos și Rhemaxos (respectiv din secolele al III-lea și al II-lea î.e.n.), legăturile la care facem aluzie ne sînt mai bine cunoscute în zilele lui Burebista, despre care un istoric de la începutul erei noastre ne informează că, „trecînd Dunărea fără frică, pustia Tracia pînă la hotarele Macedoniei“ și care, într-o inscripție importantă din Balcic (în antichitate Dionysopolis), e înfățișat ca „primul și cel mai mare dintre regii Traciei, stăpîn al ținuturilor de dincolo și de dincoace de fluviu“. Alte izvoare istoriografice și epigrafice ne lasă să înțelegem că Burebista a stăpînit, cît a trăit, coloniile grecești de pe țărmurile de vest și de nord ale Mării Negre, de la Olbia (la limanul Bugului) pînă la Apollonia (azi Sozopol, în R. P. Bulgaria). De bună seamă, mîna-i aspră n-a cruțat nici cetățile de pe litoralul dobrogean: Histria, Tomis, Callatis. Cum am încercat s-o dovedesc cu ani în urmă, ecouri ale acestor întîmplări stăruie într-un important document histrian, decretul în cinstea lui Aristagoras, fiul lui Apaturios, în care, sub o formă învăluită, se vorbește de o „nenorocire abătută asupra orașului“, de stăpînirea exercitată de „barbari“ asupra teritoriului, de luarea în captivitate a unui mare număr de locuitori.

De amploarea distrugerilor (cu excepția zidului de apărare) nu se vorbește în inscripția din care lipsește, pe de altă parte, orice aluzie lămurită la identitatea dușmanilor. Interpretarea corectă a documentului și-a făcut totuși loc atunci cînd cercetările întreprinse într-unul din cartierele de seamă ale Histriei au arătat

fără putință de înșelare că, la data decretului pentru Aristagoras, așa numita *Zonă sacră* a orașului a suferit o distrugere ale cărei urme sînt vizibile pe întreaga suprafață explorată. La Histria, în secolul I î.e.n., o catastrofă de asemenea proporții n-a putut fi însă pricinuită decît de geți, de unde concluzia că în cursul campaniilor ce aveau să-i aducă stăpînirea cetăților de la mare, Burebista n-a lăsat să-i scape vechea colonie milesiană, cum n-a lăsat să-i scape Odessos (astăzi Varna), ori Mesembria (azi Nesebar), de unde ne-au rămas știri clare despre luptele purtate împotriva geților.

Același episod din istoria Histriei, asupra căruia n-am încetat de a atrage atenția începînd din 1957, îmbracă o semnificație nouă în lumina unui document abia descoperit, o inscripție greacă gravată pe un mare bloc de marmoră, altădată bloc de cornișe într-un templu ionic. Inscripția e lungă, dar din textul relativ bine conservat nu ne interesează aci decît intitulația, al cărei înțeles în românește e: *„Noroc bun! Aceștia sînt binefăcătorii din tribul* (urmează o lacună), *după cea de-a doua întemeiere* (sau zidire) *a orașului*".

În fraza reprodusă, singurul element incert e numele tribului, căzut în ruptură. Dar e ușor de văzut că interesul documentului stă în mențiunea cu totul neașteptată a unei „a doua zidiri" a cetății, care nu poate să însemne decît că — distrusă în împrejurări prea cunoscute de contemporani pentru a mai trebui amintite — Histria a revenit la viață în condiții care pentru locuitorii ei echivalau cu o „a doua întemeiere".

Față de revelațiile neașteptate ale noului document, două sînt întrebările la care e ținut să răspundă istoricul: ce dată se poate atribui inscripției, pentru a fixa în istoria Histriei locul evenimentului pe care-l pomenește? Dacă, în funcție de acest prim rezultat, mai există mărturii făcute să susțină eventuala încadrare cronologică?

Fără să fie lesnicios, răspunsul la prima întrebare se poate formula precum urmează: forma literelor și limba documentului fixează inscripției o dată în secolul I înainte sau în secolul I al erei noastre. Scrisul e același ca în decretul pentru Aristagoras — pe temeiuri admise de cei mai mulți — atribuit epocii lui Burebista, iar caracterele-i fonetice îl situează fără șovăire în aceeași vreme. Se impune deci concluzia că „a doua zidire" pomenită de inscripție a urmat distrugerii Histriei de geți, iar despre aceasta sîntem întemeiați să spunem acum că trebuie să fi fost totală sau aproape totală. Acest prim rezultat e întărit de o seamă de indicii presărate în documente cunoscute, prea multe pentru a fi aci examinate, dar despre care, fără teamă de a exagera, putem face afirmația că încheie șirul dovezilor, transformînd ipoteza în certitudine.

Astfel, o dată mai mult și în chipul cel mai neașteptat, un text scris pe piatră ne face serviciul de a ne păstra știri neconsemnate în vreo altă scriere literară sau istoriografică. E o dovadă, între altele, a serviciilor pe care epigrafia le poate aduce studiului antichității, iar pentru istoric un îndemn de a folosi într-o măsură cît mai mare asemenea documente, nealterate de intervenția succesivilor copiști și care — suprimînd întrucîtva pe intermediari — ne dau sentimentul că sorbim de-a dreptul din izvoarele cunoașterii trecutului.

Inscripție histriană amintind „a doua zidire" a cetății

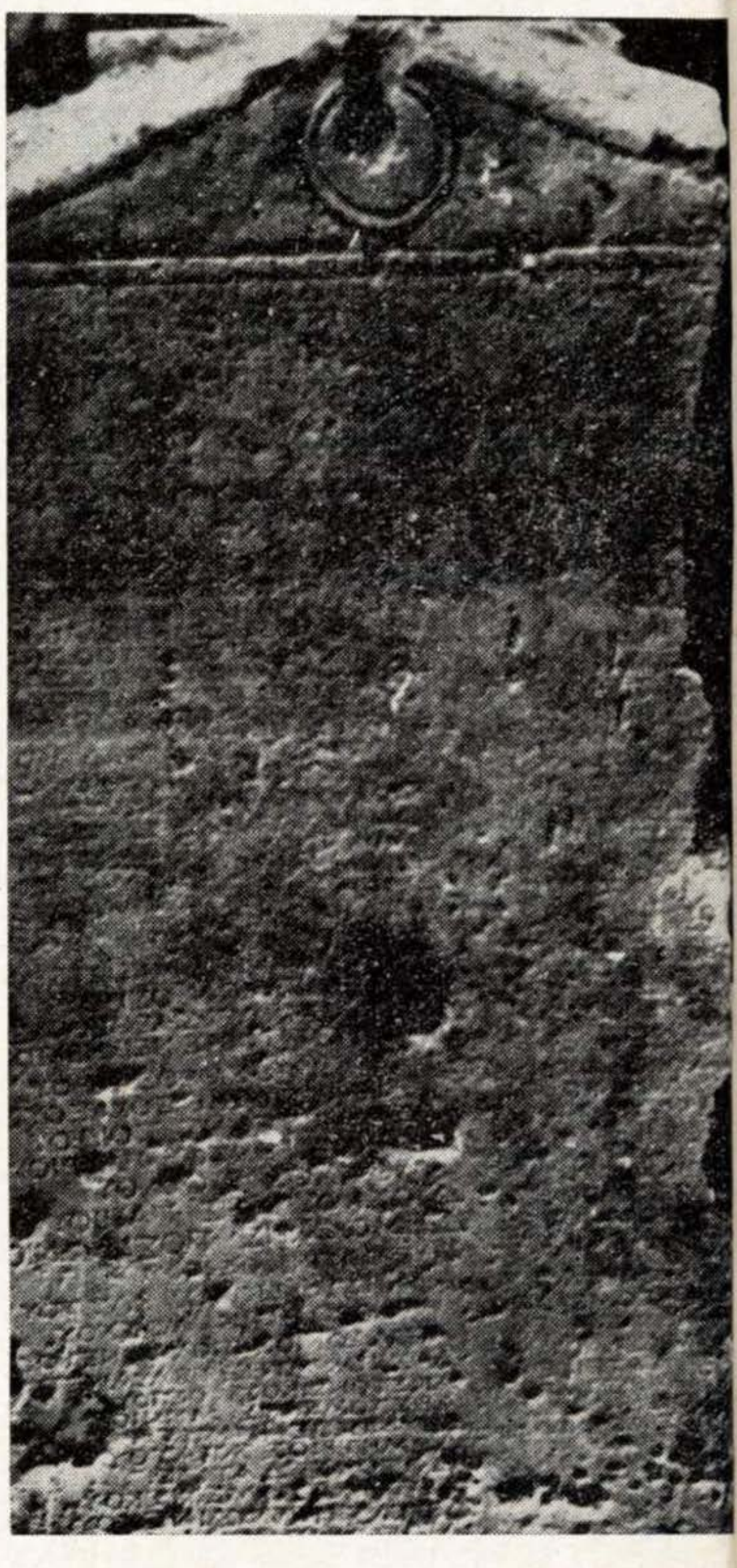

IULIE 1936 TITULESCU–LITVINOV

O PAGINĂ A RELAȚIILOR ROMÂNO-SOVIETICE

Dr. I. M. OPREA

Relațiile internaționale dintre cele două războaie mondiale au cunoscut, în evoluția lor neîntreruptă, o serie de momente care au marcat îngustarea treptată a posibilităților de menținere a păcii, însă cel mai periculos dintre toate a fost apariția Germaniei hitleriste la orizontul politicii europene. Întrucît politica hitleriștilor și a statelor care gravitau în jurul lor era indisolubil legată de revizionismul teritorial, generator de războaie, lupta pentru stăvilirea fascismului și pentru apărarea statu-quoului european a devenit în perioada interbelică singura cale de menținere a păcii generale. Succesul acestei lupte nu putea să fie asigurat decît prin încadrarea tuturor țărilor dornice de pace într-un sistem de securitate colectivă.

Sintetizînd în chip magistral raportul dintre lupta pentru securitatea colectivă și lupta pentru menținerea statu-quoului european, ministrul de externe al U.R.S.S., M. Litvinov declara: „Noi considerăm că nu se poate lupta pentru pace fără ca să apărăm în același timp intangibilitatea obligațiilor internaționale, și îndeosebi acele obligații care sînt legate nemijlocit de menținerea granițelor actuale, de înarmare și de agresiunea politică sau militară. Nu se poate să luptăm pentru organizarea securității colective fără a lua măsurile colective împotriva încălcării obligațiilor internaționale".

Ca promotori ai acestei politici, U.R.S.S. și Franța, susținute de o serie de țări, considerau că pentru desăvîrșirea planului de securitate colectivă era necesară încheierea unor pacte de asistență mutuală, bilaterale și multilaterale, care să formeze o largă rețea de alianțe capabile să facă războiul imposibil.

În procesul complex al luptei pentru făurirea acestei țesături de alianțe interstatale, acțiunea diplomatică a României, desfășurată în deplină concordanță cu politica externă a celorlalte state din Mica Înțelegere și din Înțelegerea Balcanică, s-a distins prin consecvență și loialitate.

Participarea României la lupta generală pentru securitatea colectivă a fost dirijată de eminentul diplomat și om de stat Nicolae Titulescu. Ea a fost susținută de tot ce era mai lucid și mai realist în viața politică a țării, deoarece sistemul securității colective era condiția sine-qua-non a menținerii păcii, iar înfăptuirea acestei condiții slujea în mod nemijlocit interesele naționale ale poporului român. Realizarea deplină a acestei participări era condiționată, pe de o parte, de accentuarea legăturilor României cu Franța, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, iar pe de altă parte, de reluarea și strîngerea raporturilor sale cu U.R.S.S. În cursul dezvoltării lor spre culmile ajutorului mutual, relațiile româno-sovietice au trecut printr-o succesiune de momente pregătitoare.

Evenimentul care a marcat începutul apropierii dintre România și U.R.S.S. a fost încheierea convențiilor asupra definiției agresiunii, propusă în numele Uniunii Sovietice de Litvinov în 1933 și susținută activ de reprezentantul României, N. Titulescu, atît pentru faptul că această definiție venea în întîmpinarea exigențelor păcii, cît și pentru că ea asigura sub raport juridic și moral independența națională și integritatea teritorială a statelor semnatare.

Convențiile asupra definiției agresiunii, ca și încheierea acelui gentlemen's agreement verbal, care i-a urmat, au dus în anul următor la reluarea relațiilor diplomatice dintre România și U.R.S.S.

Apropierea româno-sovietică a creat o atmosferă propice negocierii unui pact de asistență mutuală între cele două țări vecine, pact conceput ca o parte componentă a sistemului de securitate colectivă.

Primele schimburi de păreri asupra necesității încheierii unui asemenea tratat de alianță au avut loc între Litvinov și Titulescu în luna iunie 1934, cu prilejul definitivării formalităților privitoare la reluarea relațiilor diplomatice dintre cele două țări.

Pentru a putea să înceapă negocierea pactului, Titulescu a cerut împuternicirea

necesară de la guvernul Tătărăscu și de la regele Carol al II-lea. În luna iulie 1935, după o serie de reticențe și șovăieli, aceștia au acordat ministrului de externe plenipotența solicitată.

O primă discuție în jurul încheierii pactului de asistență s-a purtat între Litvinov și Titulescu în septembrie 1935 la Geneva, discuție care a fost răstălmăcită prin judecăți de rea credință, timp de aproape un an de zile, de către cercurile politice reacționare interne și internaționale. Pentru a desăvîrși această acțiune diplomatică, Nicolae Titulescu a reluat în luna iulie 1936 negocierea pactului proiectat. Discuția sa cu ministrul de externe al Uniunii Sovietice a avut loc într-o perioadă cînd statele fasciste, Germania, Italia și Japonia amenințau pacea lumii, vizînd în mod deosebit atît U.R.S.S., cît și România. Era perioada cînd în planul politicii interne românești se constata de asemenea o vizibilă ascensiune a fascismului. Atitudinea concesivă pe care o manifestau regele și guvernul față de organizațiile fasciste, cu scopul de a le ține în subordine și a le folosi pentru diferite manevre politice, ca și ieșirile naționaliste ale unor organe de presă fasciste și profasciste i-au creat lui Titulescu anumite dificultăți în activitatea sa peste hotare. Invocînd informațiile sale despre ceea ce se petrecea în politica internă românească, informații care l-au dus la concluzia eronată că România s-ar fi aflat atunci în pragul hitlerizării, Litvinov și-a exprimat îndoiala că pactul mai putea să fie semnat.

Pentru a risipi confuziile și exagerările ce-și făcuseră loc, Titulescu a explicat ministrului de externe al Uniunii Sovietice că manifestările organizațiilor de extremă dreaptă nu exprimau decît interesele unei minorități infime, că ele nu erau dovezi ale schimbării liniei politice interne și externe a țării și că fidelitatea față de linia politicii externe a Franței și menținerea relațiilor de bună vecinătate cu U.R.S.S. constituiau un adevărat comandament al politicii externe românești. Titulescu a explicat, de asemenea, lui Litvinov că în mod logic dacă România ar fi intenționat să facă o politică hitleristă, atunci rămîneau de neînțeles eforturile ei atît de insistente în direcția încheierii pactului de asistență mutuală cu U.R.S.S.

Cu toate că discuția purtată între cei doi remarcabili diplomați a dus la înlăturarea neînțelegerilor ce se iviseră, Titulescu, „încărcat de durere", după cum singur afirma, s-a reîntors în țară la începutul lunii iulie 1936 și a înaintat președintelui Consiliului de miniștri actul demisiei. Răspunzînd la hotărîrea guvernului și a regelui de a-i respinge demisia, Titulescu a cerut drept condiție a rămînerii sale mai departe în fruntea Ministerului de Externe, să se statueze într-un document liniile politicii externe pe care România va trebui s-o urmeze în viitor.

În vederea elaborării acestui document s-au întrunit, în ziua de 14 iulie 1936, președintele Consiliului de miniștri Gh. Tătărăscu, ministrul de interne Ion Inculeț, ministrul de finanțe Victor Antonescu și Nicolae Titulescu. Documentul întocmit cu acest prilej stabilea în esență hotărîrea guvernului român de a continua să promoveze și în viitor aceeași linie a politicii externe care fusese urmată pînă atunci. El fixa ca unul din principalele obiective ale politicii externe românești continuarea eforturilor diplomatice pentru încheierea unui pact de alianță unică între Franța și Mica Înțelegere, îndreptat împotriva oricărui agresor, obiectiv asupra căruia se căzuse de acord încă de la întrunirea șefilor de stat ai Micii Înțelegeri, din luna iunie 1936.

Cu privire la atitudinea României față de U.R.S.S., actul consemna fără echivoc decizia Consiliului de Miniștri de a menține împuternicirea deplină acordată în luna iulie 1935, lui Titulescu pentru încheierea pactului de asistență mutuală româno-sovietic.

Urmărind să realizeze o atmosferă generală propice apropierii de U.R.S.S. și să creeze în opinia publică românească și străină un curent favorabil încheierii acestui pact, guvernul a înscris în documentul menționat hotărîrea sa de a întreprinde o serie de măsuri cu caracter politic și administrativ. În consecință s-a precizat că fără a abandona lupta împotriva comunismului intern, guvernul se obliga, pe de o parte, să interzică orice atac al presei românești împotriva Uniunii Sovietice, iar pe de altă parte, să dispună începerea unei propagande care să favorizeze apropierea României de U.R.S.S., pe tărîmul politicii externe. În articolele de presă consacrate acestui obiectiv, trebuia, potrivit prevederilor înscrise în document, să se pună în evidență adevărul incontestabil că România nu putea să-și păstreze și să-și consolideze alianțele sale cu Franța, Cehoslovacia și Turcia dacă nu realizează o înțelegere cu U.R.S.S. ori dacă devine inamicul vecinului său, care deja era aliatul aliaților statului român.

După cum se stipula mai departe în document, guvernul se obliga să folosească și întrunirile publice ale partidului liberal pentru a dezvolta aceste idei și a le asigura o cît mai largă arie de răspîndire.

Cu acest prilej, guvernul Tătărăscu a hotărît să interzică atacurile presei contra oricărui stat străin, și în special contra regimului lor politic intern, chiar dacă politica externă a acestora nu era în concordanță cu politica României.

În legătură cu încercările tot mai frecvente ale diplomaților țărilor fasciste de imixtiune în treburile interne, guvernul avea în vedere reprimarea oricărei tentative a

N. Titulescu între M. Litvinov (dreapta) și Politis

străinilor de a se amesteca în afacerile interne ale României.

În acest scop s-a prevăzut : „Supravegherea tuturor legațiilor fără deosebire, care se amestecă în viața noastră internă și aducerea la cunoștința Ministrului de Afaceri Străine a raporturilor de poliție făcute în acest scop, precum și luarea tuturor măsurilor ca toate legațiunile străine — fără deosebire — să nu mai iasă din rolul lor diplomatic și să nu mai continue imixtiunea lor în viața politicii noastre interne, fie prin propagandă de la om la om, fie prin imixtiuni în presă...".

Întrucît se considera în mod eronat de către unele cercuri politice nu numai în țară, dar și peste hotare, că ministrul de externe al României ducea o politică personală, s-a menționat în acest document că guvernul român se solidariza în chip desăvîrșit cu politica externă pe care o dirija Titulescu, deoarece ea era expresia orientării guvernului, a parlamentului și a țării.

Acest ansamblu de măsuri și hotărîri a fost pus a doua zi în discuția Consiliului de miniștri care, în urma unui expozeu făcut de Titulescu asupra politicii externe românești, l-a aprobat în întregime, fără nici o rezervă.

Investit pentru a doua oară cu împuternicirea necesară, Titulescu s-a reîntors la Montreux hotărît să reia cu Litvinov negocierea pactului de asistență mutuală româno-sovietic.

În jurul clauzelor viitorului pact, care potrivit unei înțelegeri prealabile cu Litvinov, au fost redactate de Titulescu, s-a purtat o îndelungată și fructuoasă discuție. La capătul acestor dezbateri, reprezentanții guvernelor sovietic și român au căzut de acord asupra bazelor pactului de asistență mutuală.

Primul punct al Proiectului de pact prevedea că statele contractante își vor acorda ajutor reciproc în cadrul Societății Națiunilor, după exemplul pe care-l ofereau tratatele de asistență sovieto-francez și sovieto-cehoslovac. Spre deosebire însă de aceste tratate, care vizau agresiunea unei singure țări, și anume Germania, pactul româno-sovietic era îndreptat împotriva oricărui agresor european, fiind astfel un tratat de asistență generală.

O asemenea clauză, prin conținutul și scopul ei, prezenta o importanță deosebită, deoarece în virtutea ei Uniunea Sovietică urma să completeze sprijinul pe care România l-ar fi primit la nevoie de la țările semnatare ale pactelor Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, sau, mai mult, ea urma să suplinească acest sprijin în ipoteza că cele două pacte din cauza unor deficiențe imprevizibile nu ar fi putut să funcționeze.

În ceea ce privește executarea obligațiilor de asistență reciprocă Proiectul de protocol de la Montreux condiționa intrarea sa în funcțiune de acțiunea prealabilă a Fran-

ței. Această clauză din protocol a fost, de altfel, singura asupra căreia punctele de vedere ale celor doi diplomați n-au coincis. Litvinov a obiectat față de acest punct. Potrivit părerii lui Titulescu, aceasta nu făcea parte din categoria celor mai importante prevederi ale pactului.

A treia clauză a acordului stipula că trupele fiecăruia dintre statele semnatare nu puteau să treacă niciodată granița, pentru a-și îndeplini obligațiile de asistență, decît la cererea formală a părții contractante care a căzut victimă agresiunii. Și, în sfîrșit, potrivit punctului ultim al protocolului, trupele care acordau asistența trebuiau, la cererea formală a statului contractant care a primit ajutor, să se retragă imediat pe teritoriul pe care s-au aflat înainte de a acorda asistența, respectiv la est sau la vest de granița dintre cele două state.

Definitivarea și semnarea pactului de asistență nu s-a realizat în momentul cînd cei doi miniștri au stabilit principalele lui clauze.

Deși avea împuterniciri depline pentru a semna pactul fără un nou aviz din partea guvernului, Titulescu, potrivit relatărilor sale cuprinse într-un memoriu adresat regelui, a acceptat propunerea lui Litvinov de a amîna semnarea tratatului pînă în luna septembrie 1936. Nu cunoaștem motivele care l-au determinat pe Maxim Litvinov să nu definitiveze și semneze pactul în iulie 1936. Este posibil ca Litvinov, spre deosebire de Titulescu, să nu fi avut împuterniciri speciale și prin amînarea semnării pactului să-și fi creat un răgaz pentru a le obține.

În perioada care s-a scurs din momentul elaborării acestui proiect de tratat și pînă la data fixată de Litvinov pentru semnarea pactului de asistență mutuală, adică în răstimp de aproape două luni, evenimentele internaționale s-au precipitat cu o repeziciune uimitoare.

Eșecul sancțiunilor economice îndreptate împotriva Italiei fasciste care atacase Abisinia producea mari dezamăgiri în lumea diplomatică și semăna neîncredere în forța Ligii Națiunilor ca factor al păcii. Atitudinea pasivă a guvernelor Franței și Angliei față de rebeliunea franchiștilor dovedea că marile puteri apusene erau pe punctul de a renunța în chip mascat la lupta activă pentru menținerea și consolidarea sistemului securității colective, iar pregătirea hitleriștilor și fasciștilor de a se infiltra în spațiul balcanic și de a comite noi acte agresive învenina în mod vizibil atmosfera politicii europene. Astfel, în condițiile cînd reacțiunea internă și internațională, dar în special căpeteniile hitleriste și fasciste unelteau cu tot mai multă înverșunare împotriva ministrului de externe al României și cînd sistemul securității colective intra în agonie, cercurile guvernante române în frunte cu regele Carol au ajuns la viziunea falsă că nu trebuie să mai dea aceeași expresie vie și fermă pe care Titulescu o imprima acțiunilor întreprinse în politica externă românească. Sub influența situației interne și internaționale, guvernul Tătărăscu și regele Carol al II-lea, care urmărea să-și satisfacă veleitățile sale de dictator, au sacrificat pe marele diplomat, înlăturîndu-l din guvern la 29 august 1936, crezînd că astfel vor dobîndi pe viitor mînă liberă de acțiune în politica internă și externă a țării, ceea ce s-a dovedit ulterior iluzoriu.

Înlăturarea lui Titulescu din guvern, după cum arăta el însuși, a fost interpretată de către Litvinov ca un act care echivala cu o schimbare a politicii externe românești. Pornind de la acest considerent, el a comunicat lui Titulescu în septembrie 1936 că proiectul pactului de asistență mutuală nu mai era valabil. Titulescu a condamnat aspru pe cei care l-au înlăturat din guvern, făcîndu-i răspunzători pentru neîndeplinirea mandatului pe care i-l dăduseră de a încheia tratatul de alianță româno-sovietic. El atrăgea atenția cercurilor guvernante românești că încheierea pactului de asistență mutuală sovieto-român, destinat să joace rolul unui factor important în sistemul securității colective și în apărarea independenței naționale și integrității teritoriale a României trebuia să se facă în timp util și anume înainte ca Germania să declare război Uniunii Sovietice sau să-i ofere posibilitatea unei apropieri pe plan extern.

În acest răstimp, însă, guvernanții din România n-au mai reluat ideea încheierii unui pact de asistență mutuală, ci au căutat să mențină relații de bună vecinătate cu U.R.S.S. "

Evenimentele internaționale din perioada postmünchenează, ale căror consecințe grave pentru U.R.S.S. și România deveneau din ce în ce mai previzibile, au determinat unele cercuri politice românești, și în special guvernul prezidat de Armand Călinescu, să manifeste față de guvernul sovietic dorința de a întreprinde unele acțiuni de natură să contribuie la dezvoltarea legăturilor dintre cele două țări.

Prin nerealizarea proiectului de tratat din 1936 s-a pierdut un prilej excepțional a cărui fructificare putea să aibă urmări inestimabile pentru frînarea agresiunii hitleriste.

Spionajul hitlerist în România

„REPORTAJELE" DIN BUCUREȘTI ALE „VERIȘOAREI" LUI HIMMLER

ILIE PETRE

Iarna și primăvara anului 1940. În restaurantele de lux, în saloanele și la recepțiile protipendadei din Capitala României își făcuseră apariția chipuri noi.

La restaurantul Athénée Palace, dr. Guido Schmidt devenise un consecvent client. Omul care îl pusese pe Schuschnigg la cheremul lui Hitler se găsea în București în calitate oficială de șef de vînzări pentru uzinele „Hermann Göring-Werke". Aceste uzine anexaseră întreprinderile cehoslovace „Skoda". Schmidt „studia" posibilitatea de a furniza României arme și muniții în schimbul petrolului în așa fel încît aceste tranzacții să netezească drumul expansiunii hitleriste în sud-estul Europei.

În același restaurant se remarca cu ușurință un cuplu : o femeie blondă, a cărei aparentă nepăsare era dezmințită de expresia de extremă curiozitate care i se citea în ochi, și un bărbat de vreo 40 de ani cu părul încărunțit. De la începutul războiului, acest duo fusese des întîlnit la Berlin, la München, la Praga în timpul crizei cehoslovace, sau la Varșovia.

Pentru un observator atent și cunoscător al sistemului practicat de Hitler de a-și eșalona cu grijă victimele, prezența în București a acestor personaje, care făceau parte din „elita" Gestapoului, dovedea că pregătirile pentru asaltul asupra României ajunseseră la apogeu. Se studia „la fața locului" găsirea celei mai favorabile soluții pentru Reich.

Bărbatul se numea Alfred Sommer. În mod oficial el se afla la București în calitate de delegat al Ministerului german al transporturilor. Partenera sa blondă nu era alta decît Edit von Coler, care, pretextînd că ar fi verișoara șefului poliției secrete germane, Heinrich Himmler, întreținea o permanentă legătură cu șeful Gestapoului, cu care era categoric înrudită prin obligații profesionale.

Oficial, Edit von Coler „scria" reportaje pentru ziarul „Deutsche Allgemeine Zeitung". „Reportajele" ei nu au apărut niciodată în ziarul amintit. În realitate, sarcina ei consta în sondarea opiniei publice românești, în spionarea cercurilor mondene din București cu prilejul unor dejunuri, recepții și flirturi organizate cu grijă și în recrutarea de adepți care să acționeze în folosul Reichului. Dispunînd de largi credite, trăind confortabil pe cheltuiala Gestapoului, ea se achita cu promptitudine de sarcinile misiunii sale. Reușise cu ușurință să pătrundă în cercurile industriașilor români, fiind nelipsită din saloane. Prin intermediul Elenei Lupescu, ușile îi sînt deschise spre persoanele din anturajul regelui Carol al II-lea, cucerirea camarilei constituind unul dintre obiectivele ei.

În același timp, Edit von Coler primise din partea Gestapoului și complicata misiune de a supraveghea întreaga activitate a personalului legației germane din România. În acest scop, ea introdusese, pe lîngă unii dintre consilierii și atașații din legație, oameni de încredere ai lui Himmler.

Bazat pe relațiile stabilite de Edit Coler în București, Fabricius, șeful legației germane din România, propunea în 1938 ministrului afacerilor externe al Germaniei să fie sprijinită inițiativa lui Malaxa de a fonda un ziar propriu. „Scopul acestui ziar — scria Fabricius — ar fi să servească îmbunătățirea relațiilor dintre Germania și România. Dacă în această chestiune el ni se adresează acum nouă, aceasta se datorește faptului că în persoana doamnei von Coler el a cunoscut o personalitate care i se pare a poseda capacitatea de a da acestui ziar orientarea dorită. Sarcina ei va fi nu numai de a sfătui redacția ziarului, ci și de a da ziarului formă și orientare".

Cuplul Sommer-Coler folosea întreaga rețea a spionajului hitlerist din România, în care se găseau numeroși „veterani" ai S.S.-ului, pe care campaniile făcute în Austria, în Cehoslovacia, în Polonia îi familiarizaseră cu îndatoririle lor de soldați în civil.

Atenția spionilor hitlerişti era concentrată în acel timp spre găsirea căilor necesare sporirii cantităților de petrol importate de Germania din România. O notă alarmantă sosită de la Berlin declanșase starea de neliniște în care se găseau : de la începutul războiului cantitățile de petrol livrate Germaniei atinseseră în medie 32 000 de tone pe lună, adică mai puțin decît a patra parte din cifra de 130 000 de tone cît prevedeau contractele încheiate. Guvernul german era cu atît mai îngrijorat, cu cît exportul de petrol românesc în Marea Britanie înregistra o anumită creștere.

Grupul spionilor hitlerişti lucrează, face calcule și propune soluții. Ei insistă la Berlin ca guvernul german să urgenteze acțiunile în vederea subjugării economice și politice a României, considerînd că evoluția situației internaționale devenea favorabilă atingerii acestui obiectiv.

În acest sens, edificatoare este scrisoarea trimisă din București de Edit von Coler către dr. Lammers, șeful cancelariei Reichului, la 8 ianuarie 1940.

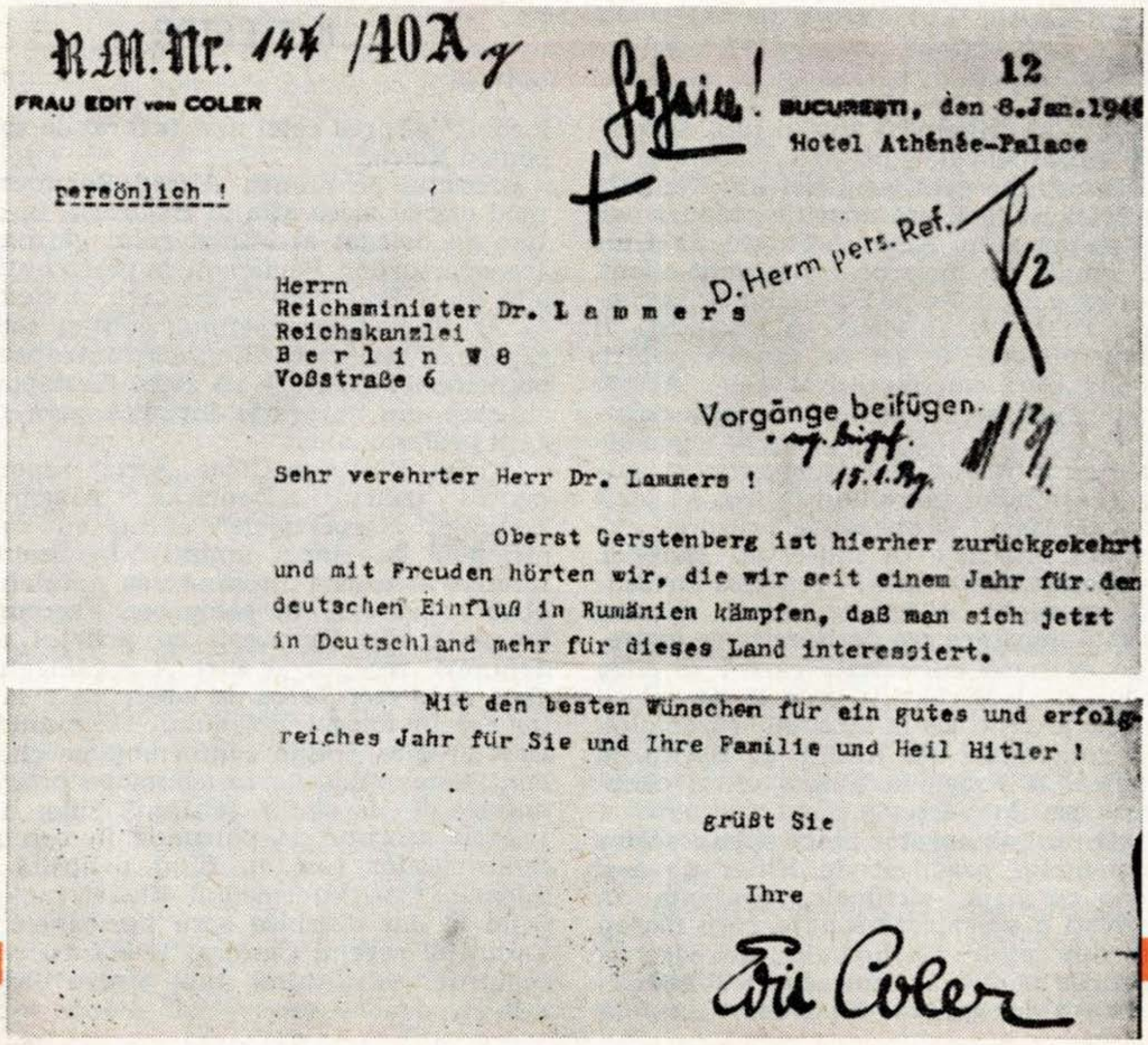

R.M.Nr. 144 /40 A g

FRAU EDIT von COLER

Heil Hitler! 12

BUCUREȘTI, den 8.Jan.1940

Hotel Athénée-Palace

persönlich !

D.Herm pers. Ref. 1/2

Herrn
Reichsminister Dr. L a m m e r s
Reichskanzlei
B e r l i n W 8
Voßstraße 6

Vorgänge beifügen.

Sehr verehrter Herr Dr. Lammers ! 15.1.39

Oberst Gerstenberg ist hierher zurückgekehrt und mit Freuden hörten wir, die wir seit einem Jahr für den deutschen Einfluß in Rumänien kämpfen, daß man sich jetzt in Deutschland mehr für dieses Land interessiert.

Mit den besten Wünschen für ein gutes und erfolgreiches Jahr für Sie und Ihre Familie und Heil Hitler !

grüßt Sie

Ihre

Edit Coler

SECRET

Doamna EDIT von COLER

București, 8 ianuarie 1940
Hotel Athénée-Palace

personal !

Domnului ministru al Reichului, dr. Lammers,
Cancelaria Reichului, Berlin W 8
Poss. Strasse 6

Mult stimate domnule dr. Lammers !

Colonelul Gerstenberg s-a întors aici și noi, care de un an luptăm pentru influența germană în România, am aflat cu bucurie că în Germania există acum mai mult interes pentru această țară.

Dacă se izbutește acum ca rușii să fie ținuți departe de România și suveranitatea României să fie menținută cu ajutor german, atunci baza de materii prime și de aprovizionare cu alimente din România este asigurată pentru Germania. Pentru aceasta însă este absolut necesar ca România să știe și să simtă că trebuie să-i mulțumească Germaniei că trăiește. Acest lucru ar trebui accentuat aici.

Dacă Germania ar lăsa să treacă această situație avantajoasă ar da posibilitatea Rusiei să se înțeleagă cu România în spatele nostru (așa cum încearcă s-o facă englezii), ceea ce ar însemna excluderea Germaniei din Balcani.

Germania însă poate să-și mențină și să-și consolideze poziția sa aici, dacă-i dă de înțeles României că Germania exercită aici conducerea politică. Dar în acest scop nu trebuie pierdut timpul, pentru că altfel popoarele de aici se înțeleg fără Germania.

Măsurile amiralului Canaris [șeful secției de spionaj și contraspionaj din Ministerul de război german — n.r.] și ale generalului S.S. Himmler par să promită aici succese și să asigure achizițiile economice și exporturile.

Anglia luptă cu îndîrjire pentru această țară și dacă noi nu accentuăm ritmul activității noastre, vom pierde șansele noastre, cu toate marile posibilități existente.

Tratativele lui Clodius cu privire la cursul leului par foarte îmbucurătoare la prima vedere, însă ele nu reprezintă totuși decît o mică soluționare parțială, care peste cîteva luni va fi iarăși depășită. Aici poate fi de folos numai o soluție atotcuprinzătoare a problemelor, și anume :

1. Ridicarea legației la rang de ambasadă și cu Wohlthat ca ambasador.

2. Consilier financiar Schacht, pentru a mobiliza în favoarea Germaniei forțele economice și financiare latente aici (reorganizarea valutei).

3. Organizarea neîntîrziată a transporturilor (ofițer cu transporturile) și începerea lucrărilor de construcție în cadrul acordului Wohlthat.

Au trecut 4 luni de război și acest timp n-a fost utilizat aici jos. Aici posibilitățile în vederea aprovizionării Wehrmachtului și poporului german încă nici n-au fost utilizate. Numeroase organizații mici activează în paralel .și împotriva celorlalte), în loc să mărșăluiască unite.

Germania are greutăți în ce privește îndeplinirea obligațiilor sale în mărfuri și din punct de vedere financiar față de România. România își poate finanța ea însăși reconstrucția ei și poate acorda Germaniei creditele necesare pentru livrările de materii prime și alimente de care are nevoie, dacă cu ajutorul nostru se creează o nouă ordine financiară bazată pe bogățiile subsolului etc. Obținem dreptul pentru aceasta dacă asigurăm România din punct de vedere politic. Aici este nevoie de o politică realistă, nu de predici morale. Pentru obținerea unei mai strînse colaborări cu forțele germane din Turcia s-ar putea propune ca Gerstenberg să devină atașat al aerului și pentru Turcia.

Mult stimate domnule dr. Lammers, vă rog să nu vă supărați că v-am scris toate acestea. Trebuie însă să-mi descarc sufletul de griji și sînt convinsă că mă înțelegeți. Aici în România nu trebuie pierdut timpul, căci problema este pentru noi ori de a pierde totul, ori de a cîștiga totul.

Cele mai bune urări pentru un an bun și de succes pentru dumneavoastră și familia dumneavoastră. Vă salut cu Heil Hitler !

A dv. **Edit Coler**

SCHLIEMANN ÎN CETATEA LUI PRIAM

C. W. CERAM

Publicăm mai jos un fragment din cartea publicistului vest-german C. W. Ceram „Zei, morminte, cărturari", care va apărea curînd, în Editura ştiinţifică, în traducerea semnată de Florica-Eugenia Condurache. „Romanul arheologiei", cum îşi subintitulează cartea Ceram, a cunoscut, de la apariţia ei, un mare succes.

Fragmentul pe care-l publicăm se referă la descoperirea Troiei de către Heinrich Schliemann (1822—1890), acest simplu negustor autodidact, ajuns unul dintre marii savanţi ai lumii.

Fiu al unui preot sărac, Schliemann şi-a făurit încă din copilărie visul de a descoperi cetatea lui Priam, a cărei imagine (presupusă, firește), o văzuse prima dată în „Istoria universală ilustrată" a lui Jerrer, pe cînd avea 7 ani.

Băiat de prăvălie, funcţionar la o firmă comercială olandeză, la vîrsta cînd alţi tineri îşi făceau studiile universitare, Schliemann învăţă, paralel cu munca grea de contabil, limbile engleză, franceză, olandeză, spaniolă, portugheză, italiană, rusă etc. şi începu să aibă succese în afaceri, succese care aveau să-l facă, la 40 de ani, posesorul unei mari averi. Nici un moment însă n-a renunţat la visul făurit în îndepărtata sa copilărie. Şi într-o zi, Heinrich Schliemann, în vîrstă de 46 de ani, părăsi afacerile, începînd uluitoarea aventură a descoperirii teatrului pasionantei epopei descrise de Homer în „Iliada" : cetatea Troiei.

TROIA — VISUL UNEI VIEŢI

Nu pare o poveste ? Este oare cu putinţă ca un om ajuns la cea mai înaltă treaptă materială să lase totul baltă şi să plece pe urmele unui vis din tinereţe ? Să aibă curajul (şi astfel ajungem la cel de-al doilea capitol al acestei vieţi uluitoare) ca, înarmat doar cu cunoaşterea aprofundată a operelor lui Homer, să înfrunte lumea ştiinţifică, să opună credinţa lui în faţa îndoielii universale, să dispreţuiască pana filologilor şi să ia hîrleţul în mînă, ca să limpezească o problemă pe care sute de lucrări n-au făcut decît s-o încurce încă şi mai mult ?

Contemporanii lui Schliemann îl considerau pe Homer drept un poet legendar. Existenţa personajului şi veridicitatea operei erau deopotrivă puse sub semnul îndoielii ; cărturarilor epocii nici nu le trecea prin minte că, într-o bună zi, succesorii lor îi vor decerna lui Homer titlul de „primul corespondent de război". Povestirea asediului palatului lui Priam era privită cu tot atît de puţină încredere ca şi vechile epopei ; adesea chiar era socotită drept un mit. Doar *Iliada* începe aşa : că Apolo, cel care ţinteşte departe, a trimis în rîndurile aheilor o boală ucigătoare ; că Zeus însuşi ia parte la luptă, ca şi Hera „cea cu mîinile de crin" ; că zeii devin oameni, vulnerabili ca şi aceştia, încît zeiţa Afrodita simte bronzul suliţei !

Mituri, poveşti, legende — pline de scînteia divină a unuia dintre cei mai mari poeţi. Şi încă ceva : Grecia *Iliadei* trebuie să fi fost o ţară cu o cultură înaintată. În vremea cînd grecii intrară însă în lumina istoriei noastre ei apar ca un popor mic, care nu iese din comun nici prin măreţia palatelor, nici prin puterea regilor, nici printr-o flotă cu mii de corăbii. Într-adevăr, era mult mai simplu să crezi că Homer a fost dăruit cu inspiraţie

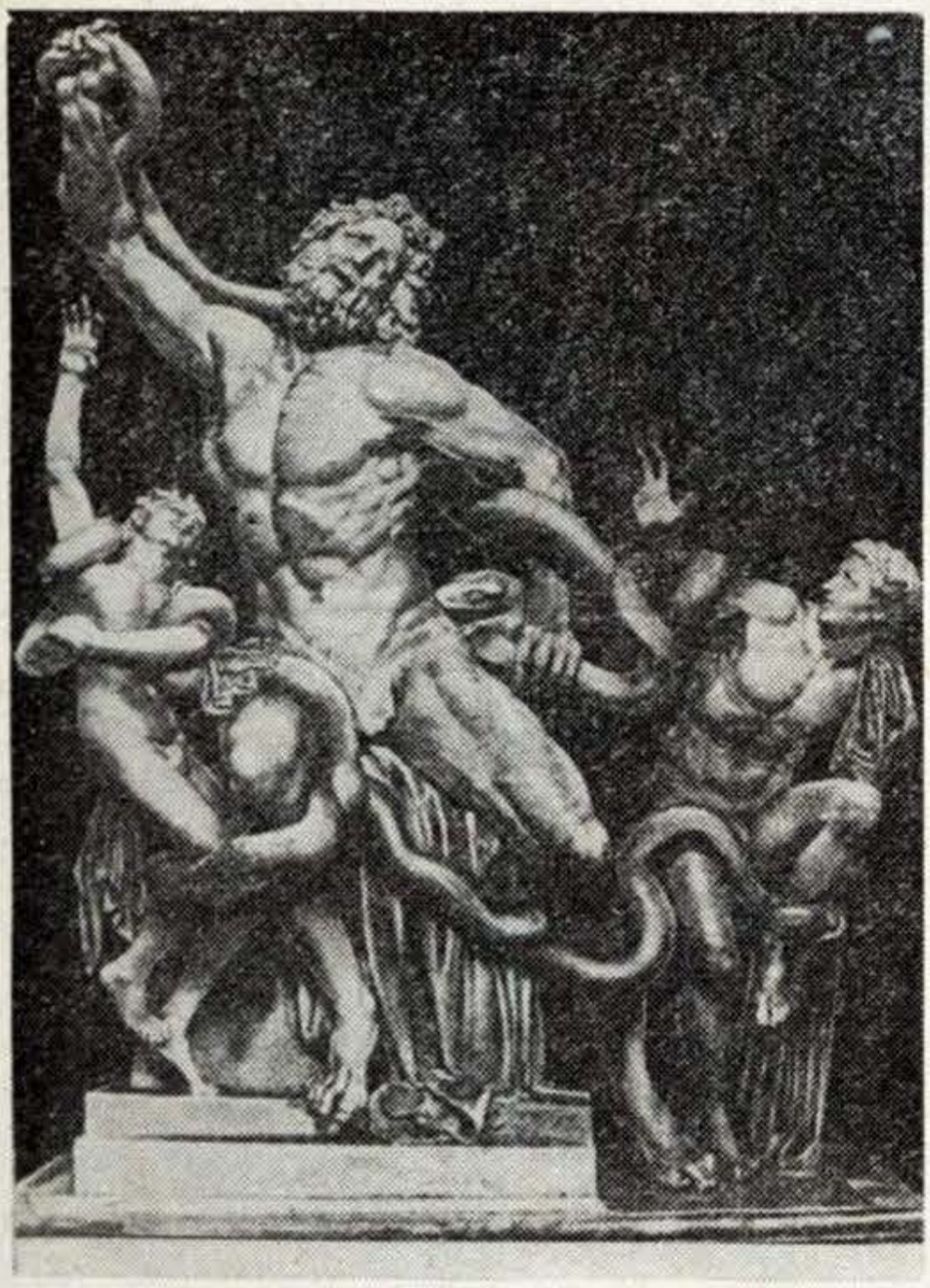

Laokoon şi fiii lui, înlănţuiţi de şerpi. (Grup executat de sculptorii Agesandros, Polydoros şi Athenodoros, care au trăit pe insula Rhodos în sec. I î.e.n.)

poetică, decît să admiţi că o civilizaţie evoluată a putut fi înecată într-o stare primitivă de barbarie, după care a urmat înflorirea societăţii elenice.

Asemenea consideraţii nu erau însă în stare să zdruncine credinţa lui Schliemann care trăia, în mintea lui, într-o lume homerică. Pentru el, aceste povestiri însemnau adevărul curat ; la 46 de ani mai păstra încă sufletul băieţaşului care privea ilustraţia reprezentînd fuga lui Enea. Cînd citea despre scutul lui Agamemnon, împodobit cu gorgone, cînd vedea aievea cureaua scutului de forma unui şarpe cu trei capete, cînd auzea despre carele de luptă, despre armele şi uneltele descrise pînă în cele mai mici amănunte, era pentru el neîndoios faptul că avea în faţa ochilor descrierea unei realităţi greceşti.

Să fi fost simple invenţii toţi aceşti eroi, Ahile şi Patrocle, Hector şi Enea ? Invenţii şi faptele lor, prieteniile lor, ura şi dragostea lor ? Schliemann credea în existenţa lor ca indivizi. Şi, în această credinţă a lui, se simţea alături de întreaga antichitate grecească şi de marii istorici Herodot şi Tucidide, care considerau războiul troian ca un eveniment real, iar pe luptători ca nişte personalităţi istorice.

Înarmat cu această credinţă, milionarul Heinrich Schliemann porni, în al 46-lea an al vieţii sale, nu în Grecia modernă, ci direct în regatul aheilor. Desigur că entuziasmul lui a fost întărit de faptul că primul om întîlnit în cale a fost un fierar din Itaca, pe a cărui soţie o chema Penelopa şi ai cărui fii se numeau Odiseu şi Telemac ! Pare de necrezut, dar aşa s-a întîmplat : într-o seară, s-a aşezat în piaţa satului — el, bogatul şi uimitorul străin — şi le-a citit fiilor acelora care muriseră cu trei mii de ani în urmă, cel de-al 13-lea Cînt din *Odiseea*. A fost cuprins de emoţie şi a plîns ; şi o dată cu el plîngeau bărbaţii şi femeile din satul grec !

Oricum ar fi, urmarea povestirii nu poate decît să ne uimească. S-a mai văzut vreodată în Istorie ca entuziasmul, singur, să ducă înspre succes ? Cuvîntul „noroc“ este cel mai puţin indicat aici. Că Schliemann a fost un om capabil, în sens ştiinţific arheologic, adică a fost un om de ştiinţă, acest lucru este cel mai puţin controversat, în privinţa primelor sale săpături. Norocul însă îi va surîde ca nimănui altul. După părerea savanţilor epocii, dacă Troia a existat într-adevăr, atunci locul ei este marcat de sătucul Bunarbaşi, care nu se deosebea de altele decît printr-o trăsătură ciudată : fiecare dintre casele satului purta, pe acoperişul ei, pînă la 12 cuiburi de barză (aşa cum de altfel se întîmplă şi astăzi). Se mai aflau acolo şi două izvoare care îi îndemnară pe unii arheologi să emită presupunerea îndrăzneaţă după care Troia s-ar fi ridicat pe vremuri în acest loc. Cîntul XXII din *Iliada* (versurile 145—150) cuprinde într-adevăr acest fragment :

Trec pe la apa cea limpede a două fîntîni curgătoare,
Unde izvoraşe ţîşnesc şi de unde purcede Scamandrul.
Şuruie apă-ncropită dintr-unul şi iese de-acolo
Abure-ntocmai ca fumul ce iese cînd focul se-aprinde ;
Chiar peste vară celalt e întocmai ca grindina rece
Ori ca omătul pe munte, ba chiar şi ca apa-nghеţată. [1])

[1] Traducere de G. Murnu.

LA „CEI PATRUZECI DE OCHI"

Schliemann tocmi o călăuză, dîndu-i 45 de piaştri, încălecă pe un cal fără frîu şi fără şa şi-şi aruncă ochii pentru prima dată peste ţara din visurile copilăriei sale. „Mărturisesc că abia mi-am putut stăpîni emoţia cînd am văzut dinainte-mi imensa cîmpie a Troiei, a cărei imagine îmi plutise în faţa ochilor încă din visurile primei copilării".

Văzu însă de îndată că acest loc, situat la cale de trei ceasuri de mal, nu putea fi aşezarea Troiei, pentru că eroii lui Homer făceau, de cîteva ori pe zi, drumul de la corăbiile lor la fortăreaţă. Cum s-ar fi putut înălţa, pe această colină, palatul lui Priam, cu cele şaizeci şi două de încăperi, cu zidurile lui ciclopice şi cu poarta cea mare prin care a fost introdus în cetate calul de lemn al isteţului Ulise ?

Schliemann cercetă izvoarele, şi clătină din cap. Pe o distanţă de cinci sute de metri, numără treizeci şi patru de izvoare (în timp ce Homer nu cita decît două). De altfel călăuza lui susţinea că se înşelase la numărătoare şi că erau de fapt patruzeci ; iată de ce locul se numea *Cîrc ghioz*, adică „cei patruzeci de ochi".

Homer nu vorbea însă de un izvor cald şi de altul rece ? Schliemann, care lua textul întocmai, slovă cu slovă, cum făcuseră primii teologi cu Biblia, vîrî un termometru în fiecare dintre cele treizeci şi patru de izvoare şi află pretutindeni 37 de grade şi jumătate.

Merse mai departe. Deschise *Iliada* şi citi versurile în care este vorba despre cumplita luptă dintre Ahile şi Hector, citi cum Hector o rupse la fugă şi *ei doi ocoliră de trei ori murul cetăţii lui Priam, iar zeii stau martori cu toţii*[2].

Schliemann apucă pe acest drum. Dădu de un povîrniş atît de abrupt, încît a fost nevoit să coboare de-a buşilea şi de-a îndărătelea, lucru care i-a întărit ideea că Homer, în topografia căruia avea toată încrederea, nu s-ar fi gîndit o clipă măcar să-i pună pe eroii săi să coboare această pantă „zburînd mereu" unul după altul.

Cu ceasul într-o mînă şi cu opera lui Homer într-alta străbătu distanţa care despărţea aşa-zisa colină a Troiei de contraforturile care adăposteau portul aheilor. Urmări prima zi de luptă troiană, aşa cum este descrisă în Cuvîntările II—VII ale *Iliadei* şi constată că, dacă Troia ar fi fost aşezată pe acelaşi loc unde se află astăzi Bunarbaşi, aheii n-ar fi putut străbate, în nouă ceasuri, 84 de kilometri !

În afară de aceasta, îndoielile lui au fost confirmate de absenţa totală a unor ruine oarecare, pînă chiar şi a unor cioburi de ceramică. În alte părţi se găsesc grămezi mari de astfel de cioburi, încît cineva a făcut următoarea observaţie : „După descoperirile făcute în săpăturile arheologice s-ar putea trage concluzia că vechile populaţii n-au avut altă ocupaţie decît făurirea vaselor, pe care — la dispariţia lor — au avut micimea de caracter să le sfărîme, lăsînd moştenire cele mai frumoase piese transformate în jocuri de cuvinte încrucişate".

„Micene şi Tirint — scria Schliemann (în 1868) — sînt distruse de 2 335 de ani şi totuşi ruinele existente sînt atît de bine conservate că ar mai putea rezista încă 10 000 de ani." Troia nu fusese distrusă decît cu 722 ani mai devreme ; zidurile ei ciclopice nu puteau dispărea fără urmă, şi totuşi nu se zărea nici cea mai mică ruină.

PE HISSARLÎK

Ruinele se aflau altundeva. La prima aruncătură de ochi, le puteai zări între resturile Noului Ilion, care poartă în prezent numele de Hissarlîk (care poate fi tradus prin „castel"), la două ore şi jumătate spre nord de Bunarbaşi, şi la numai o oră distanţă de mare. Schliemann a explorat de două ori vîrful unei coline care se termina cu un podiş pătrat, avînd latura de 233 metri. După care a fost convins că a descoperit Troia. A început să adune dovezi. Şi-a dat seama curînd că nu numai el îmbrăţişa această opinie. Frank Calvert, proconsul american, englez de origine, care era proprietarul unei porţiuni din colina Hissarlîk, începuse unele săpături care l-au condus la aceleaşi ipoteze, ca şi cele ale lui Schliemann, fără să fi tras însă toate concluziile. Mai era şi savantul scoţian, C. Mac Laren, şi germanul Eckenbrecker, cărora nu li s-a dat ascultare.

Unde se aflau deci izvoarele lui Homer, sprijinul principal al teoriei Bunarbaşi ? Certitudinea lui Schliemann a fost pentru o clipă zdruncinată : nu găsea nici o urmă de izvor, în timp ce la Bunarbaşi numărase 34. O observaţie a lui Calvert i-a sărit în ajutor : într-un răstimp relativ scurt, multe izvoare calde au dispărut în solul vulcanic, ca mai apoi să

[2] Traducere de G. Murnu.

◀ *Menelaos purtînd trupul lui Patrocle (grup sculptural, sec. IV î.e.n.)*

Scene de luptă din războiul troian, reprezentate pe vase greceşti : Aiax şi Ulise luptîndu-se pentru armele lui Ahile

Neoptolemnos îl ucide pe Priam ; în spatele său Andromaca

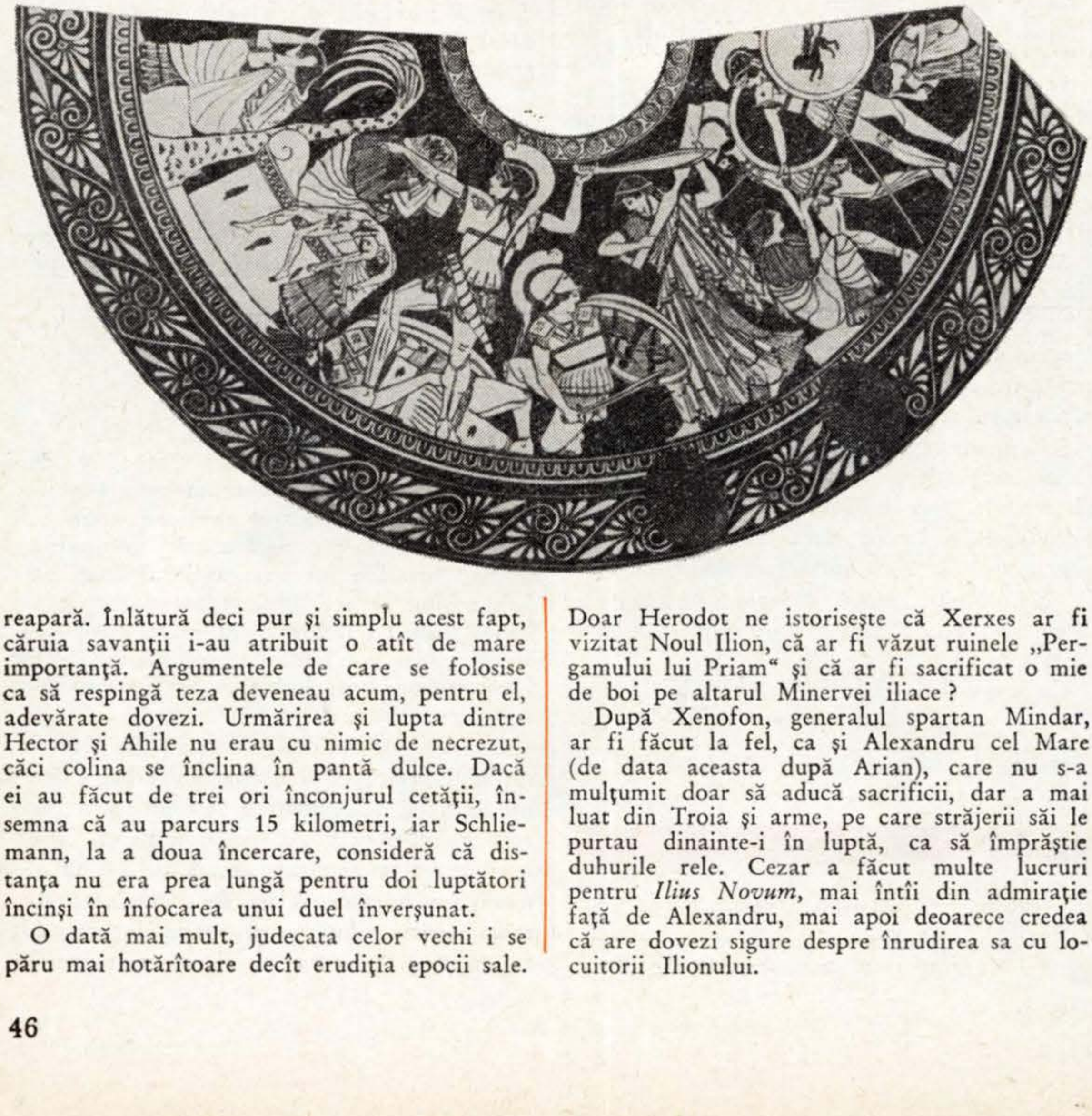

reapară. Înlătură deci pur şi simplu acest fapt, căruia savanţii i-au atribuit o atît de mare importanţă. Argumentele de care se folosise ca să respingă teza deveneau acum, pentru el, adevărate dovezi. Urmărirea şi lupta dintre Hector şi Ahile nu erau cu nimic de necrezut, căci colina se înclina în pantă dulce. Dacă ei au făcut de trei ori înconjurul cetăţii, însemna că au parcurs 15 kilometri, iar Schliemann, la a doua încercare, consideră că distanţa nu era prea lungă pentru doi luptători încinşi în înfocarea unui duel înverşunat.

O dată mai mult, judecata celor vechi i se păru mai hotărîtoare decît erudiţia epocii sale. Doar Herodot ne istoriseşte că Xerxes ar fi vizitat Noul Ilion, că ar fi văzut ruinele „Pergamului lui Priam" şi că ar fi sacrificat o mie de boi pe altarul Minervei iliace ?

După Xenofon, generalul spartan Mindar, ar fi făcut la fel, ca şi Alexandru cel Mare (de data aceasta după Arian), care nu s-a mulţumit doar să aducă sacrificii, dar a mai luat din Troia şi arme, pe care străjerii săi le purtau dinainte-i în luptă, ca să împrăştie duhurile rele. Cezar a făcut multe lucruri pentru *Ilius Novum*, mai întîi din admiraţie faţă de Alexandru, mai apoi deoarece credea că are dovezi sigure despre înrudirea sa cu locuitorii Ilionului.

Oare toţi aceştia au fost victimele unei năluciri ? Deţinem oare false informaţii din acea vreme ?

Încheind capitolul dovezilor, Schliemann lasă la o parte orice savantlîc, priveşte vrăjit peisajul şi scrie, aşa cum ar fi strigat în vremea copilăriei : „Şi vreau să adaug că, de îndată ce pui piciorul pe cîmpia troiană, eşti cuprins de uimire la vederea frumoasei coline de la Hissarlîk, care pare a fi menită de natură să poarte o cetate mare, cu toate bastioanele ei. Într-adevăr, acest loc, dacă ar fi fost bine întărit, ar fi dominat întreaga cîmpie a Troiei. Cît vezi cu ochii nu-i alt punct care s-ar putea compara cu acesta. De la Hissarlîk se vede şi muntele Ida, de pe vîrful căruia Jupiter privea oraşul Troia".

Schliemann se aşternu la treabă cu mult zel. Întreaga sa energie, care a făcut dintr-un simplu băiat de prăvălie un milionar, o întrebuinţa acum la realizarea visului său. Nu şi-a precupeţit nici averea, nici întreaga sa fiinţă.

În anul 1869 se căsătorise, în Grecia, cu Sofia Engastromenos, la fel de frumoasă ca şi Elena, care s-a dedicat pe dată şi cu totul, ca şi el, sarcinii nobile de a regăsi locurile homerice. Au împărţit împreună şi oboseala, şi încercările, şi greutăţile. Schliemann şi-a început săpăturile în 1870 ; în 1871 a săpat timp de două luni, iar în următorii doi ani, timp de patru luni. Dispunea de o sută de lucrători. Nimic nu-l putea împiedica să muncească fără preget ; nici frigurile malariei răspîndite de ţînţarii bălţilor din împrejurimi, nici lipsa de apă potabilă, nici neascultarea lucrătorilor, nici încetineala administrativă, nici neînţelegerea savanţilor din lumea întreagă care îl tratau drept nebun şi chiar mai mult decît atît.

După Homer, templul Atenei era construit pe o înălţime. Poseidon şi Apolo ridicaseră zidurile cetăţii Pergam. Trebuia deci ca templul să se afle în mijlocul colinei şi, de jur împrejurul lui, să existe zidul zeilor, construit pe terenul primitiv. Schliemann începu să sape. Dărîmă cîteva bucăţi de zid în aparenţă lipsite de interes. Găsi arme şi ustensile casnice, bijuterii şi vase, dovezi neîndoielnice despre existenţa unei cetăţi bogate, dar mai găsi şi altceva şi, pentru întîia oară, numele lui Schliemann făcu înconjurul pămîntului : dedesubtul ruinelor Noului Ilion află alte ruine şi, sub acestea, din nou altele. Colina semăna cu o ceapă uriaşă, căreia trebuia să i se desfacă rînd pe rînd foile. Straturile păreau să fi fost locuite în cele mai diferite epoci ; acolo trăiseră şi dispăruseră diferite populaţii, fuseseră construite oraşe, căzute apoi în ruină, totul pierise prin foc şi sabie, o civilizaţie înlocuise pe alta şi, de fiecare dată, cetatea celor vii se ridicase din nou peste cetatea celor morţi.

În fiecare zi apărea o altă surpriză. Plecat în căutarea Troiei homerice, Schliemann găsi în cîteva zile şapte oraşe acoperite şi, ceva mai tîrziu, alte două. Nouă aspecte deosebite ale unei lumi primitive, a cărei existenţă era ignorată de întreg pămîntul.

Care dintre cele nouă oraşe era Troia lui Homer, Troia eroilor şi a luptei epice ? Stratul inferior era evident cel mai vechi (atît de vechi încît locuitorii nu cunoşteau încă întrebuinţarea metalelor) ; stratul superior însemna că este cel mai recent şi conţinea fără îndoială vestigiile Noului Ilion, acolo unde Xerxes şi Alexandru aduseseră sacrificii zeilor.

Schliemann îşi continuă cercetările. În cel de-al doilea şi al treilea strat, pornind de jos, descoperi urme de incendiu, apoi resturile unor întăriturii colosale şi ruinele unei porţi imense. Nu stătu la îndoială : această incintă înconjurase de bună seamă palatul lui Priam şi această poartă era poarta Scee !

Găsi tezaure — din punct de vedere arheologic. După ce specialiştii examinară obiectele trimise, se constitui în sfîrşit o imagine completă, precisă şi amănunţită asupra poporului şi epocii în care trăise.

TRIUMFUL LUI SCHLIEMANN ŞI AL LUI HOMER

Acest lucru însemna triumful lui Schliemann, dar totodată era şi triumful lui Homer. Ceea ce fusese considerat drept un mit şi o legendă, zămislită de imaginaţia unui poet, devenise acum o realitate.

Un val de entuziasm zgudui lumea. Iar Schliemann care, împreună cu lucrătorii lui, scormonise peste 250 000 de metri cubi de pămînt, îşi acordă o clipă de odihnă binemeritată. Începu să nutrească noi visuri. La 15 iunie 1873 luă hotărîrea să oprească săpăturile. Şi, în ajunul zilei stabilite, descoperi minunea care urma să-i încoroneze opera şi să pună stăpînire pe imaginaţia mulţimii.

Incidentul a fost dramatic. Pînă şi astăzi ţi se opreşte răsuflarea cînd citeşti povestirea acestei descoperiri. Într-o dimineaţă cu soare arzător, Schliemann, împreună cu soţia lui, inspecta terenul. Nu credea că va mai putea găsi ceva interesant, totuşi atenţia lui era trează. Coborînd cam la nouă metri adîncime, ajunseră în faţa zidului pe care Schliemann îl atribuia palatului lui Priam. Deodată, privirea îi fu atrasă de un punct precis şi emoţia care

îl cuprinse îl împinse neîntîrziat la acţiune : Cine ştie ce ar fi făcut nişte lucrători necinstiţi dacă ar fi văzut ceea ce vedea Schliemann ? O prinse pe soţia lui de braţ. „Aur !“ îi şopti. Ea îl privi uluită. „Repede, spuse el, dă drumul lucrătorilor“ ! „Dar... îngăimă tînăra femeie. „Fără nici un dar ; spune-le ce vrei, spune-le că astăzi e ziua mea, că abia acum mi-am adus aminte şi că le dau tuturor o zi de concediu. Dar, repede, repede !“

Lucrătorii plecară. „Du-te şi adu şalul tău roşu“, strigă Schliemann şi sări în şanţ. Înarmat cu un cuţit, lucra ca un apucat. Enorme blocuri de piatră, ruine seculare şedeau deasupra lui, gata să cadă, dar nu lua în seamă primejdia. „La repezeală am desprins tezaurul cu ajutorul unui cuţit mare ; n-am izbutit decît adunîndu-mi toate puterile şi punîndu-mi viaţa în pericol ; căci zidul gros, pe care trebuia să-l sap, ameninţa să-mi cadă în cap în orice clipă. Însă priveliştea atîtor obiecte, avînd fiecare din ele o valoare nepreţuită, mă umplea de o îndrăzneală nebunească şi nu mă mai gîndeam la riscuri“.

Strălucirea mată a fildeşului, zornăitul aurului ! Soţia îşi ţinea şalul care, încetul cu încetul, se umplea cu bijuterii, a căror valoare părea incalculabilă. Tezaurul lui Priam ! Tezaurul unuia dintre cei mai puternici regi din preistorie, podoabele acelor oameni asemănători zeilor, bijuteriile udate cu sînge şi lacrimi, îngropate de trei mii de ani sub ruinele a şapte împărăţii dispărute şi readuse în sfîrşit la lumină. Schliemann nu se îndoi nici o singură clipă că a găsit tezaurul vestit. Abia cu puţină vreme înaintea morţii lui se dovedi că se lăsase amăgit de entuziasm, că Troia nu se afla nici în al doilea, nici în al treilea, ci în al şaselea strat pornind de jos şi că tezaurul era al unui rege care trăise cu o mie de ani înaintea lui Priam.

Schliemann şi soţia lui aduseră odoarele în baracă, pe furiş, ca nişte hoţi urmăriţi. Apoi urmă clipa în care adunară bijuteriile într-un morman, pe masa grosolană de lemn. Erau acolo diademe şi agrafe, lanţuri, paftale şi nasturi, ciucuri, fire, şerpi. „Desigur că un membru al familiei lui Priam strînsese în grabă tezaurul în lada pe care a luat-o cu sine, fără să mai aibă vreme să-i scoată cheia din broască. Urcînd pe zid, poate că a fost ajuns din urmă de flăcări sau de un duşman şi a fost nevoit să abandoneze lada, care, pe dată, a fost acoperită de pietrele şi lemnăria în flăcări a palatului“.

Şi Schliemann, vizionarul, ia o pereche de cercei, un colier, cu care îşi împodobeşte soţia — bijuterii vechi de trei mii de ani pe o femeie de douăzeci de ani ! — o contemplă şi murmură : „Elena !“

Ce să facă cu tezaurul ? Schliemann nu ştie să tacă, astfel că ştirea descoperirii se răspîndeşte pretutindeni. După multe peripeţii, cu ajutorul rudelor soţiei sale, el trimite tezaurul la Atena, de unde este expediat în provincie. Din ordinul ministrului Turciei, poliţia sigilează casa lui Schliemann, dar nu află nici urmă de aur.

Schliemann poate fi socotit un hoţ ? Legislaţia turcă privind descoperirile arheologice era vagă. Pe acea vreme domnea bunul plac. Nu trebuie să ne uimească dacă acest om, care îşi schimbase total viaţa din pricina unui vis, a vrut, orbit de succes, să păstreze tezaurul pentru el şi pentru ştiinţă.

Cu şaptezeci de ani mai înainte, Thomas Bruce, duce de Elgin şi de Kincardine, procedase la fel, cu o altă comoară. Pe atunci Atena mai era încă sub stăpînirea turcească. Lordul Elgin poseda un firman, care purta menţiunea : nimeni să nu-l împiedice să ia cu sine de pe Acropole cîteva blocuri de piatră cu inscripţii şi chiar cu figuri. Elgin se folosi din plin de această frază. El trimise la Londra două sute de lăzi încărcate cu podoabele Partenonului. Ani de zile a durat cearta pentru dreptul de proprietate asupra acestor minunate piese din arta greacă. Obţinerea lor îl costase pe lordul Elgin 74 200 de lire. Dar în 1816, cînd printr-o hotărîre a Parlamentului, colecţia a fost scoasă la vînzare, nu i s-a plătit decît jumătate din sumă, mai precis 35 000 de lire.

Atunci cînd Schliemann scoase la lumină „tezaurul lui Priam“ simţi că atinsese punctul culminant al vieţii lui.

Putea oare să ţintească încă şi mai sus ?

Există vieţi omeneşti în care succesele se adună în chip atît de neverosimil, încît cel ce le descrie trebuie să-şi păzească bine condeiul ca să nu cadă în paroxism literar, ca să nu irosească încă de la început superlativele de care va avea nevoie pînă la capăt. Sînt însă şi vieţi care depăşesc superlativele. Este cazul vieţii lui Heinrich Schliemann, al cărei caracter de basm devenea pe zi ce trece mai uluitor. Succesele lui arheologice ating trei culmi, dintre care una a fost găsirea „tezaurului lui Priam“, iar a doua va fi explorarea mormintelor regale din Micene.

Urme ale vestitului monument triumfal dobrogean — Trapaeum Traiani — ridicat la începutul secolului al II-lea e.n.

Una din fibulele de aur în formă de pasăre din tezaurul descoperit în părţile Buzăului, la Petroasa (sec. IV. e.n.).

Biserica complexului mînăstiresc Hurezi — vestită ctitorie brîncovenească. (sfîrşitul secolului al XVII-lea)

Cetatea Bran, înălţată în sec. al XIV-lea, monument de arhitectură militară şi civilă, care a cunoscut în cursul vremurilor o zbuciumată istorie.

Cucerirea redutei Griviţa la 30 august 1877 (Cromolitografie contemporană. Ca-

UN ACT ISTORIC

CUM S-A ÎNFĂPTUIT FRONTUL UNIC MUNCITORESC

Convorbire cu tovarășii CONSTANTIN PÎRVULESCU și ȘTEFAN VOITEC

Contacte, discuții în scopul încheierii unității muncitorești de acțiune în vederea răsturnării dictaturii antonesciene și scoaterii României din războiul hitlerist au început, încă din primăvara anului 1943, între reprezentanții Partidului Comunist Român și ai Partidului Social-Democrat — precizează tovarășii Constantin Pîrvulescu și Ștefan Voitec.

Unitatea era necesară ca aerul pentru clasa muncitoare. O doreau și comuniștii și social-democrații. O dorea întreaga noastră clasă muncitoare.

La temelia unității muncitorești, în prag de a se realiza, se aflau numeroasele acțiuni înfăptuite în front unic de clasa muncitoare, în anii precedenți.

Însăși crearea Partidului Comunist Român, în mai 1921, întruchipa spiritul de unitate al clasei muncitoare, el constituindu-se prin transformarea partidului socialist în partid comunist. Sciziunea mișcării muncitorești, petrecută la scurtă vreme după crearea partidului comunist, a avut repercusiuni dintre cele mai grele asupra luptelor revoluționare și democratice din România. De atunci, pe steagul Partidului Comunist Român avea să fie înscris în permanență : UNITATE. Istoria luptelor clasei muncitoare pînă la 1 mai 1944 consemnează multe momente importante în care unitatea de acțiune a sporit forțele clasei muncitoare, permițînd obținerea unor victorii de prestigiu. Unitatea de acțiune în timpul luptelor muncitorimii ceferiste și petroliste în 1933 situase proletariatul la nivelul cel mai înalt al răspunderii pentru soarta maselor populare, pentru independența țării. Apelurile P.C.R. pentru realizarea unui larg front antifascist, înțelegerile parțiale, locale, cu social-democrații și socialiștii contribuiau la sfărîmarea zăgazurilor existente în calea făuririi frontului unic muncitoresc pe întreaga țară, atît de necesar în momente cruciale pentru proletariat, pentru patria amenințată de Germania hitleristă, de fascism. Adesea porneau în același sens inițiative sau adeziuni din partea social-democraților, în pofida rezistenței unor lideri reformiști a căror influență nefastă, potrivnică unității, s-a exercitat aproape două decenii în rîndurile Partidului Social-Democrat.

Contactele dinaintea războiului, grevele muncitorești desfășurate pe bază de front unic, acțiunile comune în bresle, după dizolvarea sindicatelor de către dictatura regală, înlăturarea unor lideri de dreapta ai P.S.D. care au sprijinit această dictatură (Grigorovici, Flueraș ș.a.), climatul prielnic creat, mai

tîrziu, prin autodizolvarea Internaționalei a III-a și platformele largi ale P.C.R. de raliere a forțelor muncitorești, antifasciste, patriotice, au creat terenul fecund pentru înfăptuirea Frontului Unic Muncitoresc.

„Patria era în pericol. Dincolo de disensiuni, mai mult sau mai puțin însemnate, se aflau interesele fundamentale ale clasei muncitoare, ale poporului român.

Trebuia să ne unim. Social-democrați și comuniști, era firesc să ne căutăm, să ne găsim spre a statornici bazele acțiunii comune, pentru a hotărî asupra unității. În București, ca și în alte centre ale țării, în lagăre, în fabrici și în instituții, dorința fermă de unitate, conștiința răspunderii însufleteau pe militanții celor două partide ale clasei muncitoare" — subliniază tovarășul Ștefan Voitec.

În toamna anului 1943, Lucrețiu Pătrășcanu din partea P.C.R. și Ștefan Voitec din partea conducerii P.S.D. au discutat despre începerea tratativelor. Spre sfîrșitul anului 1943 și în ianuarie-februarie 1944, se vor adăuga, pentru tratative, din partea P.C.R. Mihail Magheru, iar a P.S.D. Victor Brătfăleanu. La scurtă vreme, M. Magheru va fi arestat. Întîlnirile au avut loc la început, acasă la Ștefan Voitec, în strada Dr. Obedenaru nr. 8, și la dr. L. Ghelerter, în str. Romulus nr. 70, apoi în diferite case din Piața Rosetti, str. Viitor nr. 79, Intrarea italiană nr. 5 și altele.

„În primele luni ale anului 1944 hotărîrea pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc era luată din ambele părți ; se punea astfel capăt unei lungi dezbinări care cauzase atîtea daune mișcării muncitorești" — arată tovarășul Constantin Pîrvulescu.

„În conducerea P.S.D. — își amintește tovarășul Ștefan Voitec — s-au purtat îndelungate și uneori controversate discuții, în cursul cărora unele rezerve ale lui C. Titel Petrescu au fost trecute pe plan secundar, aceasta datorită opiniei marii majorități a militanților din conducerea P.S.D. și a înrîuririi pe care a avut-o hotărîrea vechiului secretar al partidului — Ilie Moscovici —, de a sprijini ideea frontului unic. Și nu lipsit de semnificație este faptul că sub influența evoluției războiului, a succeselor armatelor sovietice și aliate, a ororilor fascisto-hitleriste, în fața situației grave pentru țară și, desigur, a dispoziției presante a celorlalți pentru unitate, vechiul lider părăsise rezervele sale de odinioară, susținînd cu tărie necesitatea unității".

„Înlăturarea lui Foriș din conducerea partidului comunist a fost urmată de intensificarea acțiunilor P.C.R. pentru perfectarea înțelegerii de front unic cu P.S.D. — precizează tovarășul Constantin Pîrvulescu. Delegații comuniști s-au adresat cu insistență reprezentanților socialiști, arătînd că încheierea imediată a F.U.M. se impune ca o datorie de cea mai mare răspundere față de destinele clasei muncitoare și ale poporului român".

Avansurile făcute de comuniști în apelurile și propunerile lor, care reflectau atmosfera nouă, încrederea reciprocă, erau încurajatoare pentru conducătorii socialiști.

Pe măsura întîlnirilor dintre reprezentanții P.C.R. și P.S.D., se conturau platforma comună de realizare a F.U.M., strategia și tactica acțiunilor ce urmau să se desfășoare.

Tratativele, care pînă în aprilie 1944 au avut loc sporadic și cu discuții la modul general, vor dobîndi regularitate și un caracter mai concret. În continuare, la tratative vor participa ca reprezentanți oficiali ai celor două partide, Constantin Agiu și Ștefan Voitec. Primul ținea legătura cu Constantin Pîrvulescu, însărcinat de conducerea P.C.R. cu problemele frontului unic.

„Cu excepția primelor întîlniri, amintite mai sus, cele mai multe case conspirative în care ne întîlneam erau puse la dispoziție de partidul comunist — ne spune tovarășul Ștefan Voitec. Comuniștii, avînd în vedere experiența acumulată printr-o îndelungată practică a conspirativității, asigurau pregătirea, securitatea locuințelor. Întîlnirile s-au desfășurat fără defecțiuni de organizare. Cînd se ivea un dubiu cît de mic se luau imediat măsuri pentru schimbarea locului de întîlnire. Întotdeauna întîlnirile aveau loc noaptea și durau două-trei ore".

Spre mijlocul lunii aprilie, se stabilise o întîlnire într-o casă conspirativă a P.C.R., din str. Sf. Apostoli. Anularea în ultimul moment a orei și locului de întîlnire s-a făcut la semnalul comuniștilor, care apreciaseră că locuința nu era suficient de sigură. Întîlnirea trebuia să aibă totuși loc neapărat. Urmau să fie discutate unele probleme în legătură cu apariția viitorului manifest comun de front unic. Pentru a se înlătura orice posibilitate de a fi urmăriți și surprinși într-o locuință poate nesigură și neavînd imediat la dispoziție una corespunzătoare, delegații s-au întîlnit, sosind pe căi diferite, în spatele cimitirului militar Ghencea, după miezul nopții, pe coclaurile acelei margini de oraș, sub un cer acoperit de nori amenințători. „Cu alt prilej, tot în aprilie — arată tovarășul Ștefan Voitec — mă găseam împreună cu Constantin Agiu într-un bloc din strada Vasile Lascăr (azi str. Galați) la ultimul etaj, cînd s-a dat alarma și îndată a început un bombardament intens. Toți locatarii au coborît în adăposturi. Noi nu puteam coborî ; bombele cădeau în jur, numeroase case au fost grav avariate. Ieșirea din casă ne-ar fi făcut suspecți și ar fi putut cu ușurință să atragă atenția agenților Siguranței, care mișunau pretutindeni. Am decis să ne distrugem buletinele de identitate ca astfel, pentru orice eventualitate, să nu se creeze nici o pistă de dezvăluire a rostului în casă a celor doi delegați".

O ploaie torențială de primăvară însoțește pregătirea unei noi întîlniri în strada

Labirint 127 (fostă Mitropolit Ghenadie Petrescu). Sosit cu o mașină lîngă piața Obor, reprezentantul P.S.D. se întîlnește cu Constantin Agiu, aflat într-o trăsură postată după un colț. De acolo, taciturni, pornesc spre locuința pregătită. Primul nu cunoștea locul întîlnirii, dar o dată ajunși i s-a părut, prin ploaia deasă, întrucîtva cunoscută clădirea. Ezita. Cînd au pășit pe scări pentru a urca în apartamentul unei gazde comuniste la etajul IV și-a dat seama că la etajul anterior, prin dreptul căruia trecuseră, locuia un membru al conducerii P.S.D. — Ion Pas. „Ne întîlneam — relatează tovarășul Ștefan Voitec — într-o casă unde locuiau laolaltă comuniști și socialiști, pentru a discuta probleme stringente ale unirii forțelor muncitorești".

Frontul unic se încheia într-o atmosferă psihologică deosebit de favorabilă în rîndurile clasei muncitoare, sub urmărirea sălbatică a Gestapoului și organelor Siguranței antonesciene, în plină dictatură fascistă, cînd peste o jumătate de milion de militari hitleriști se aflau pe teritoriul României.

Între 10 și 20 aprilie, manifestul-apel, vestitor al realizării Frontului Unic Muncitoresc, a fost perfectat printr-un șir de discuții. Forma definitivă a fost dată pe șpaltul tras la tipografia clandestină a P.C.R., în ziua de 21 aprilie. In aceeași zi începea tipărirea primului manifest de Front Unic Muncitoresc, expresie a unei conștiințe, a unei voințe și răspunderi unice.

Frontul Unic Muncitoresc era realizat și manifestul comun al conducerilor celor două partide era tipărit cu zece zile înainte de 1 Mai, timp în care s-a pregătit difuzarea manifestelor la organizațiile celor două partide din Capitală și din provincie, unde terenul era deosebit de fecund pentru dezvoltarea conlucrării deja începute.

Data de 1 Mai a fost aleasă de comun acord pentru a face public „Manifestul Frontului Unic Muncitoresc" pornind de la semnificația acestei zile pentru ideea de solidaritate a clasei muncitoare și de unire a forțelor proletariatului.

Referitor la importanța manifestului, tovarășul Constantin Pîrvulescu spune: „Manifestul avea să fie primit cu entuziasm de către muncitorime și imediat s-au și făcut simțite ecouri îmbucurătoare din partea altor pături progresiste, patriotice, antifasciste. Acestea vedeau, în sfîrșit, că, spre deosebire de partidele burgheze, P.C.R. și P.S.D. veneau cu un program concret de salvare națională, realizabil și clădit pe tenacitatea și forța celei mai combative forțe antifasciste — clasa muncitoare".

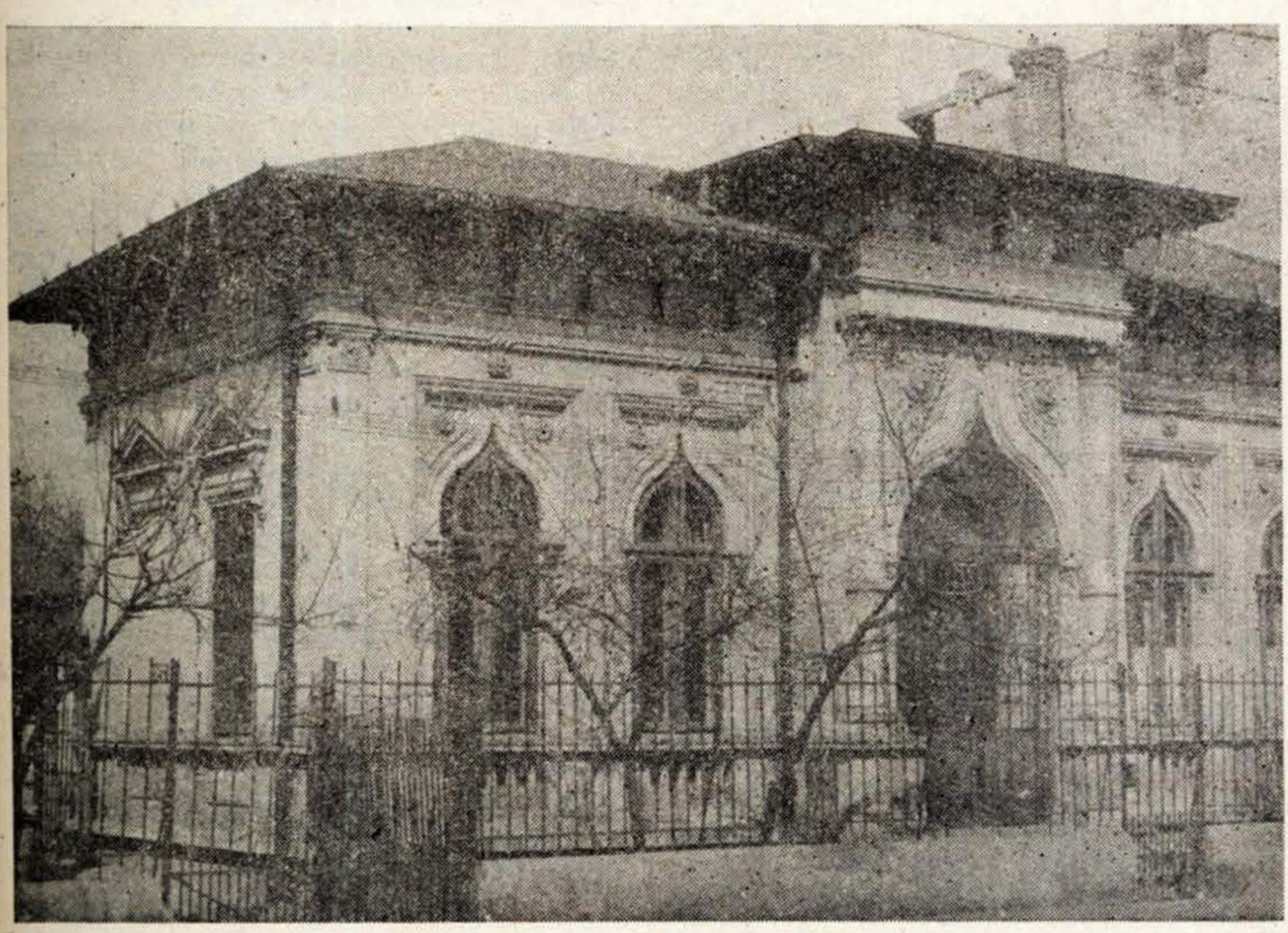

Casa din str. Viilor nr. 79

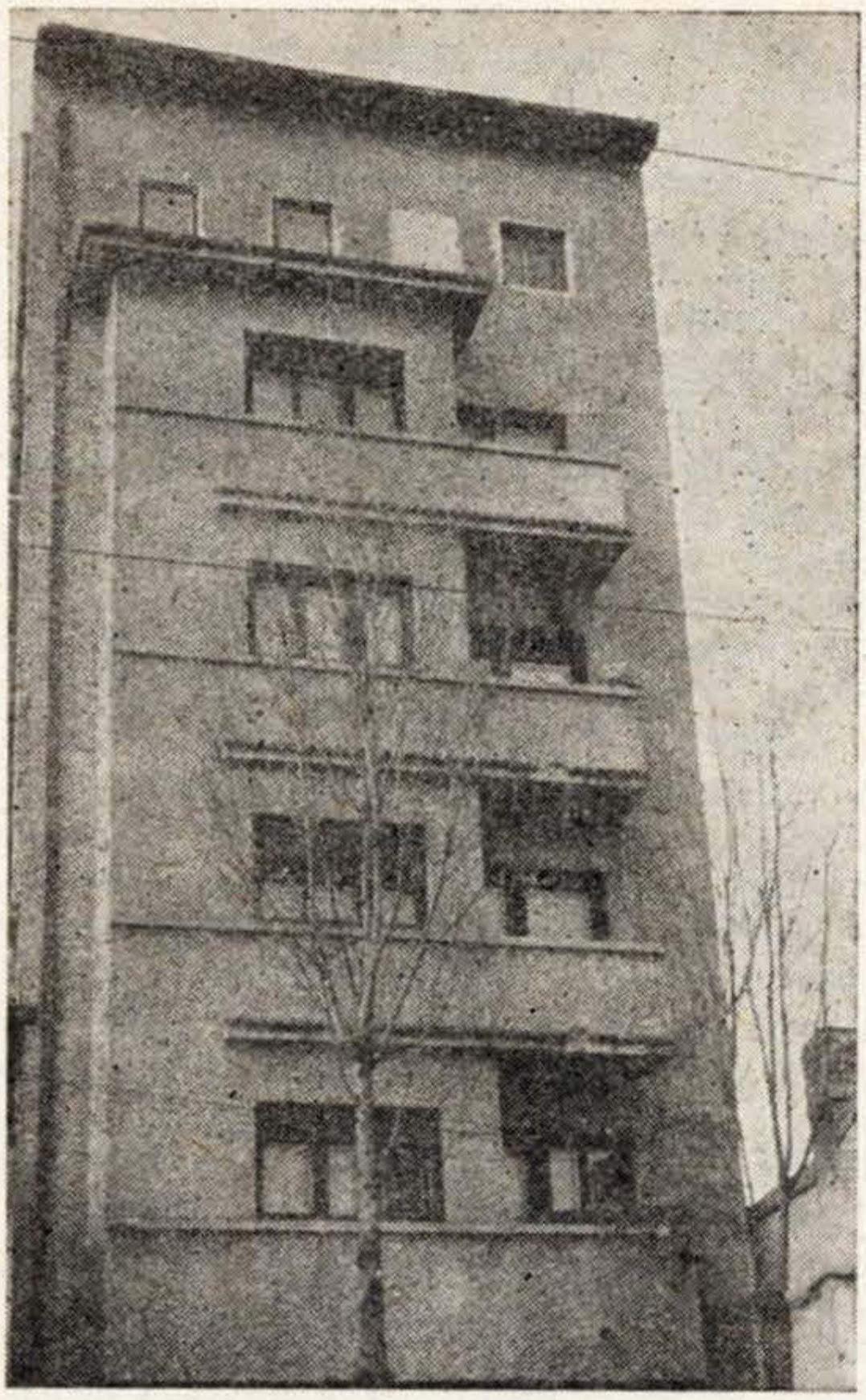

Casa din str. Galaţi nr. 203 (fostă V. Lascăr)

Pînă în august 1944, în numele F.U.M. aveau să fie răspîndite mai multe manifeste, dintre care sînt de amintit manifestul din iulie 1944, care chema pe muncitori să lupte cu arma în mînă pentru răsturnarea dictaturii antonesciene şi alungarea hitleriştilor, precum şi cel în limba germană, adresat armatelor celui de-al treilea Reich.

Imediat după încheierea Frontului Unic Muncitoresc, Partidul Comunist Român a acţionat laolaltă cu P.S.D. pentru realizarea unui larg front naţional antihitlerist, pornind, prin Petre Constantinescu-Iaşi, Vasile Bîgu (P.C.R.), Ştefan Voitec (P.S.D.), tratative cu P.N.Ţ. (Ghiţă Pop şi I. Hudiţă) şi cu P.N.L. (C. Brătianu).

„Tratativele reprezentanţilor P.C.R. şi ai P.S.D., care pînă în primăvară se duseseră separat cu lideri ai P.N.Ţ. şi ai P.N.L., se vor desfăşura de acum prin reprezentanţii Frontului Unic Muncitoresc, ei mergînd permanent pe o linie comună în constituirea Blocului Naţional-Democrat la 20 iunie 1944" subliniază tovarăşul Ştefan Voitec.

Frontul Unic Muncitoresc îşi va lărgi obiectivele şi îşi va îmbogăţi conţinutul în procesul desfăşurării revoluţiei populare. Imediat după victoria insurecţiei a fost creat Comitetul Central al F.U.M., alcătuit din: Gh. Gheorghiu-Dej, Constantin Pîrvulescu (P.C.R.); L. Rădăceanu, Ştefan Voitec (P.S.D.), ş.a.

La 1 septembrie 1944 s-a creat Comisia de organizare a mişcării sindicale unite din care făceau parte: Gheorghe Apostol, Al. Sencovici (P.C.R.), Brătfăleanu, A. Azriel (P.S.D.).

La începutul aceleeaşi luni s-a realizat frontul unic între Uniunea Tineretului Comunist şi Uniunea Tineretului Socialist, U.T.C. fiind reprezentat prin N. Ceauşescu iar U.T.S. prin A. Manea.

Se realiza astfel, la scurtă vreme după 23 August frontul unic al forţelor muncitorimii prin partidele sale, prin sindicatele sale şi prin organizaţiile sale de tineret.

Importanţa înfăptuirii Frontului Unic Muncitoresc? Entuziasmul cu care a fost primită realizarea F.U.M.? Urmările acestui act de mare însemnătate, prin care se punea capăt sciziunii de peste două decenii? Ecoul său în mişcarea muncitorească internaţională? Evident, toate acestea nu pot fi cuprinse în cîteva rînduri. Trebuie scris „multa et multum". Dar, indiscutabil, cel mai grăitor în ce priveşte importanţa realizării frontului unic e ansamblul de urmări strîns legate de pregătirea răsturnării dictaturii militare-fasciste, aportul clasei muncitoare unite în insurecţia armată, în susţinerea războiului antihitlerist, în revoluţia populară, în toate evenimentele hotărîtoare ce au precedat crearea partidului unic marxist-leninist al clasei muncitoare, în februarie 1948.

Expresie a intereselor fundamentale ale clasei muncitoare, frontul unic, realizat prin acordul conducerilor P.C.R. şi P.S.D. asupra principalelor acţiuni privind lupta antifascistă, n-a însemnat numai o însumare aritmetică de forţe, ci o puternică bază pentru lupte comune, o platformă pentru unitatea organizatorică, politică şi ideologică, o mare forţă de atracţie pentru mase. Unitatea proletariatului devenise coloana vertebrală a unirii forţelor patriotice şi democratice pentru salvarea naţională a României, pentru instaurarea puterii populare şi marca totodată o etapă decisivă pe calea înfăptuirii unităţii depline a clasei muncitoare — chezăşie a îndeplinirii înaltei misiuni de clasă conducătoare în opera de construire a societăţii socialiste — conchid tovarăşii Constantin Pîrvulescu şi Ştefan Voitec.

D. SORESCU

HOREA

Schiță a portretului intelectual

Prof. univ. ȘTEFAN PASCU
Membru corespondent al Academiei

La prima impresie o asemenea încercare ar părea hazardată. Un țăran simplu, un moț, intelectual! Accepțiunea strîmtă, simplificată a noțiunii, adică o „persoană care posedă o pregătire culturală temeinică și lucrează în domeniul artei, științei sau tehnicii etc.", ar infirma calitățile intelectuale ale conducătorului răscoalei din 1784. Horea nu întrunea asemenea însușiri, nu poate fi, deci, socotit în acest sens un intelectual. Noțiunea de intelectual are însă și o accepțiune mai largă, mai cuprinzătoare, caracterizînd o „persoană care și-a cultivat mintea și se servește de inteligență spre a judeca lucrurile". În acest caz, poate fi socotit Horea un intelectual?

Răspunsul la această întrebare este oferit de faptele sale înseși. Un țăran care a străbătut de patru ori drumul Vienei și tot de atîtea ori a răzbătut la Curtea imperială și a înfățișat împăratului nedreptățile suferite de țăranii români nu poate fi un om lipsit de inteligență. Un om care a știut cîștiga încrederea unui întreg popor „în care toți românii din toată patria... ca într-un solitoriu a cauzei națiunii române puneau și aveau toată nădejdea" încă înainte de răscoală, potrivit unui bun cunoscător al lucrurilor, cum a fost Alexandru Sterca Șuluțiu, nu putea fi un om obișnuit. Acela care era primit, ca un egal, între membrii unor societăți secrete cu caracter politic și cultural, fiind respectat de aceștia și de alți oameni suspuși din capitala Imperiului habsburgic, era dotat, fără îndoială, cu însușiri intelectuale remarcabile. În sfîrșit, omul care a știut făuri cel mai înaintat program al vremii din Transilvania dovedește o mare putere de înțelegere a imperativelor sociale ale timpului.

Contemporanii îl caracterizează ca un cap deschis, cu prisosință înzestrat cu minte, talent de vorbitor, bogat în experiență, născut pentru a conduce, un om cu „învățătură și mare meșter în iscodiri rafinate" (Schiller). Același Șuluțiu îi creionează portretul intelectual, veridic și complet, ca unul ce-și întemeia spusele pe ale celor mai buni cunoscători ai lui Horea. Conducătorul răscoalei este înfățișat ca un om „înzestrat de la natură cu o minte ageră, isteață și pătrunzătoare"; de aceea era purtătorul de cuvînt în forurile sătești și chiar în întreg cercul Cîmpenilor, apărătorul oamenilor, purtătorul „cu gura — *verbaliter* — al proceselor", încercînd, totdeauna, împăcarea părților. De aceea nu numai persoane particulare îl solicitau ca apărător al proceselor lor, „da și obștea toată a poporului întreg din munți, pe Horea îl socoti de cel mai vrednic și mai harnic, cui să-și încreză lucrul și solia la împăratul pentru cîștigarea dreptății".

Portretele artiștilor care i-au zugrăvit chipul în închisoarea de la Alba Iulia, I. Stock și S. Koréh, înfățișează un om cu fruntea înaltă, care ascundea multă înțelepciune, cu două cute adînci între sprîncene, semn de hotărîre și dîrzenie, cu ochii mici și vii, pătrunzători, ce aruncau scîntei în clipe de îndîrjire. Tot astfel i-a descifrat înfățișarea și un publicist al vremii, remarcîndu-i ochii ageri și pătrunzători, plini de foc, observînd tot, fruntea marcantă, figură ce nu poartă un cap comun.

Multă vreme a fost discutată și controversată știința de carte a lui Horea. Există mărturii contemporane pro și contra. Cea mai concludentă dovadă în sens negativ era însăși mărturia lui Horea cu ocazia anchetei la care a fost supus în închisoarea de la Alba Iulia. La întrebarea anchetatorilor dacă știe citi și scrie, dacă a primit sau trimis scrisori, Horea răspunde negativ. Negația nu are însă valoare probatorie, deoarece la anchetă Horea a negat pînă și lucrurile cele mai evidente. Neștiința de carte a lui Horea a fost afirmată și de

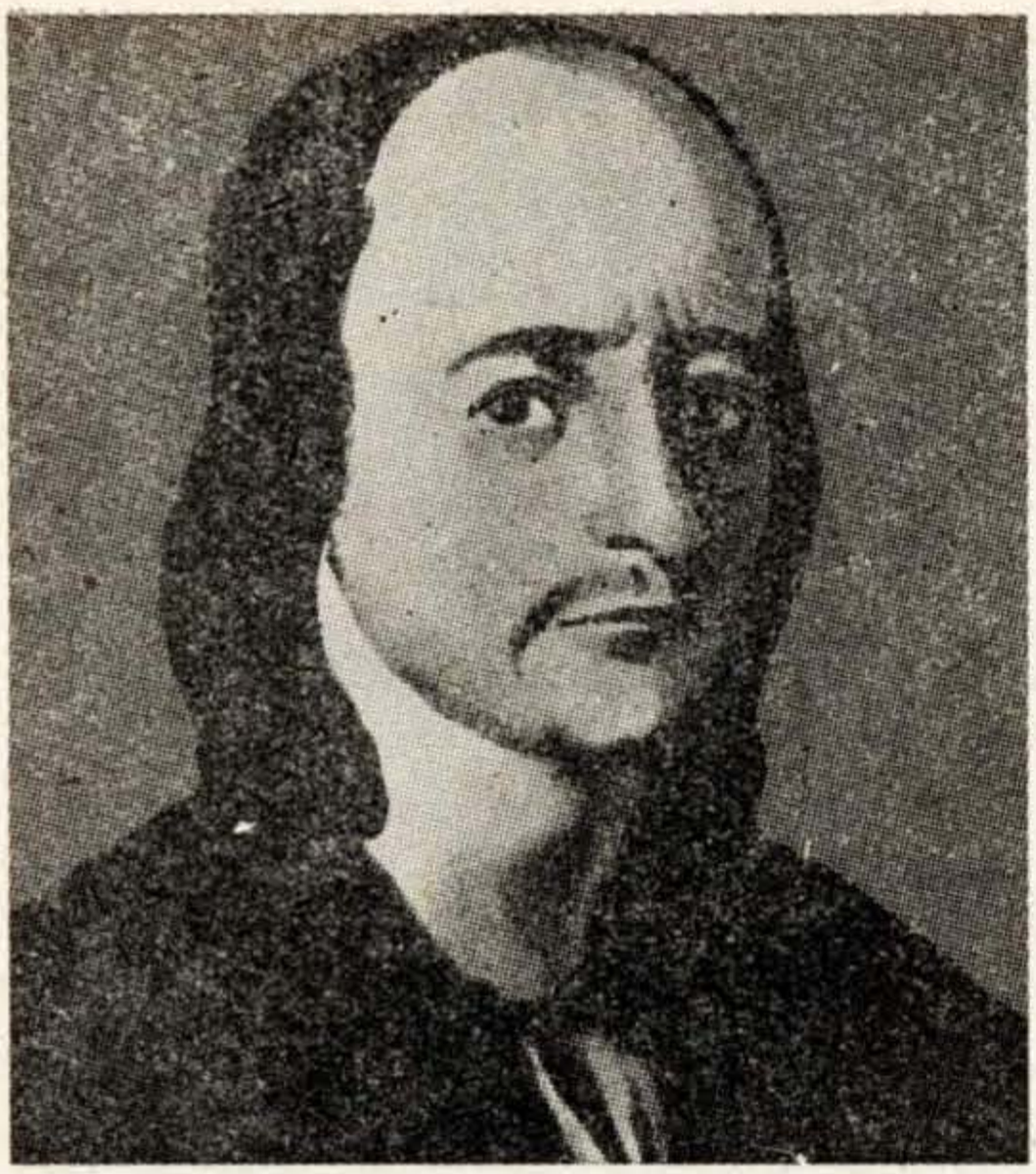

Alexandru Sterca Şuluţiu şi, apoi, de mai mulţi istoriografi care s-au ocupat cu răscoala din 1784.

Dimpotrivă, mai mulţi contemporani socoteau pe Horea un om cultivat. *Journal politique de Bruxelles* afirmă, de pildă, că planurile lui Horea erau inspirate din istoria antică, în care era foarte instruit, iar autorul broşurii semnată cu numele poetului Schiller îl socotea om „cu învăţătură", care vorbea bine limba germană, citise mulţi autori germani, dar pe vremea petrecută la Viena se plîngea că nu înţelege bine pe Klopstock, prea greu pentru el. În sfîrşit, autorul broşurii „Proenotatio historica" afirmă că Horea ştia să scrie şi să citească.

Ultimele cercetări, precum şi unele documente, pot oferi un răspuns acestei controverse. Pe grinda bisericii din Cizer, din apropierea Huedinului, la care se ştie că Horea a lucrat ca iscusit dulgher ce era, se află săpate cuvintele : *lucrat Ursu.*

S-au păstrat, de asemenea, vreo patru-cinci scrisori scrise de Horea sau din porunca lui. Au fost scrise de Horea personal aceste scrisori sau au fost dictate de el unor secretari ai săi ? Unele, potrivit declaraţiilor lui Horea, au fost scrise de nobilul Alexandru Chendi, dictate însă fără îndoială de Horea însuşi, după cum rezultă cu evidenţă din stilul şi, mai ales, din conţinutul lor, care este gîndit de un ţăran. Mentalitatea şi limbajul ţărănesc sînt prezente în scrisoarea din 3 decembrie 1784, aflătoare în posesia noastră :

„Cinstitului şi de bun neam domnişorului solgăbirău Bistrai Ghiuri. Ne închinăm de sînătate noi crîngul Sohodalului şi al Pelesului şi dăm în ştire că noi precum ne-am fost scris în casa popii Morariu plecaţi porunci împărăteşti..." Scrisul este citeţ şi frumos. A fost scrisă de Horea sau de Alexandru Chendi ? Scrisul poate fi al celui din urmă, dar fără îndoială cuprinsul aparţine lui Horea.

O altă scrisoare, datată la 8 noiembrie 1784 şi adresată aceluiaşi Bistrai, în posesia noastră şi aceasta, este şi mai concludentă :

„Ne închinăm de sînătate dumitale f. solgă birău Diordie Bistrae. Ne rugăm să faci bine să dai poruncă să fie slobod să vie, la noi, din graţia dumitale căci vom plăti omineaşte, şi au să vie, au să ne spue pentru ce nu veţi. veni de să ne lucre ce avem treabă di pe cărţile ceale împărăteşti. Eu Nicula Urs dau foarte rugă şi îndegrabă. să ne daţi răspuns.

1784 noiembrie în 8 zile".

Limbajul, construcţia frazei, gîndirea aparţin fără îndoială unui ţăran. Expresiile „ne rugăm să faci bine", „să fie slobod", „vom plăti omineaşte", „să ne lucre ce avem treabă" etc. sînt caracteristic ţărăneşti. Cuvintele „sînătate", „Diordie", „dumitale", „omineaşte", „cărţile" în loc de scrisori, „îndegrabă" etc., aparţin unui ţăran. Punctuaţia folosită, de asemenea, la întîmplare, după cum şi propoziţia neîncheiată, iar iscălitura : „Eu Nicula Urs" este proprie lui Horea. Dubiul este înlăturat de mărturia lui Bistrai însuşi, sub proprie iscălitură, anume că a văzut scrisul lui Nicula Urs.

Horea ştia deci să scrie, şi încă destul de bine. Cel ce ştia să scrie asemenea scrisori şi putea să-şi încresteze numele în lemn, cunoştea şi cititul, chiar dacă nu în măsură să înţeleagă pe Klopstock. Horea era un intelectual în accepţiunea largă a noţiunii, un ţăran destul de cultivat, mai cultivat decît mulţi nobili ai vremii chiar.

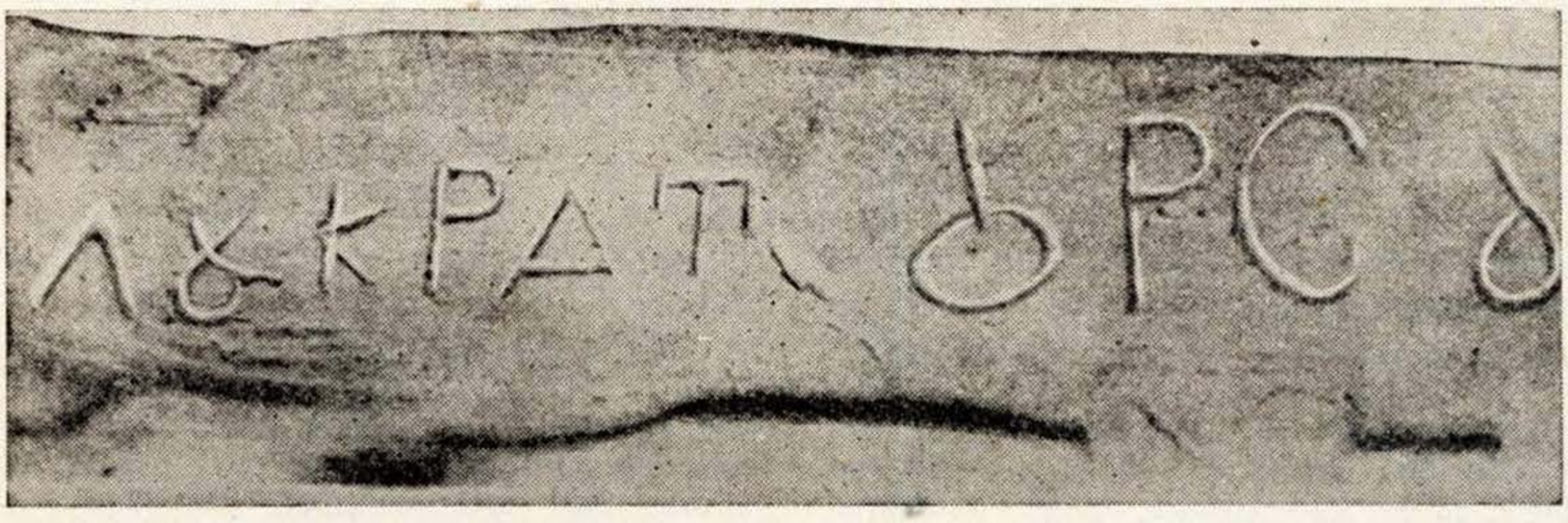

Grinda bisericii din Cizer purtînd semnătura lui Horea

PALEOLITIC ÎN ZILELE NOASTRE!

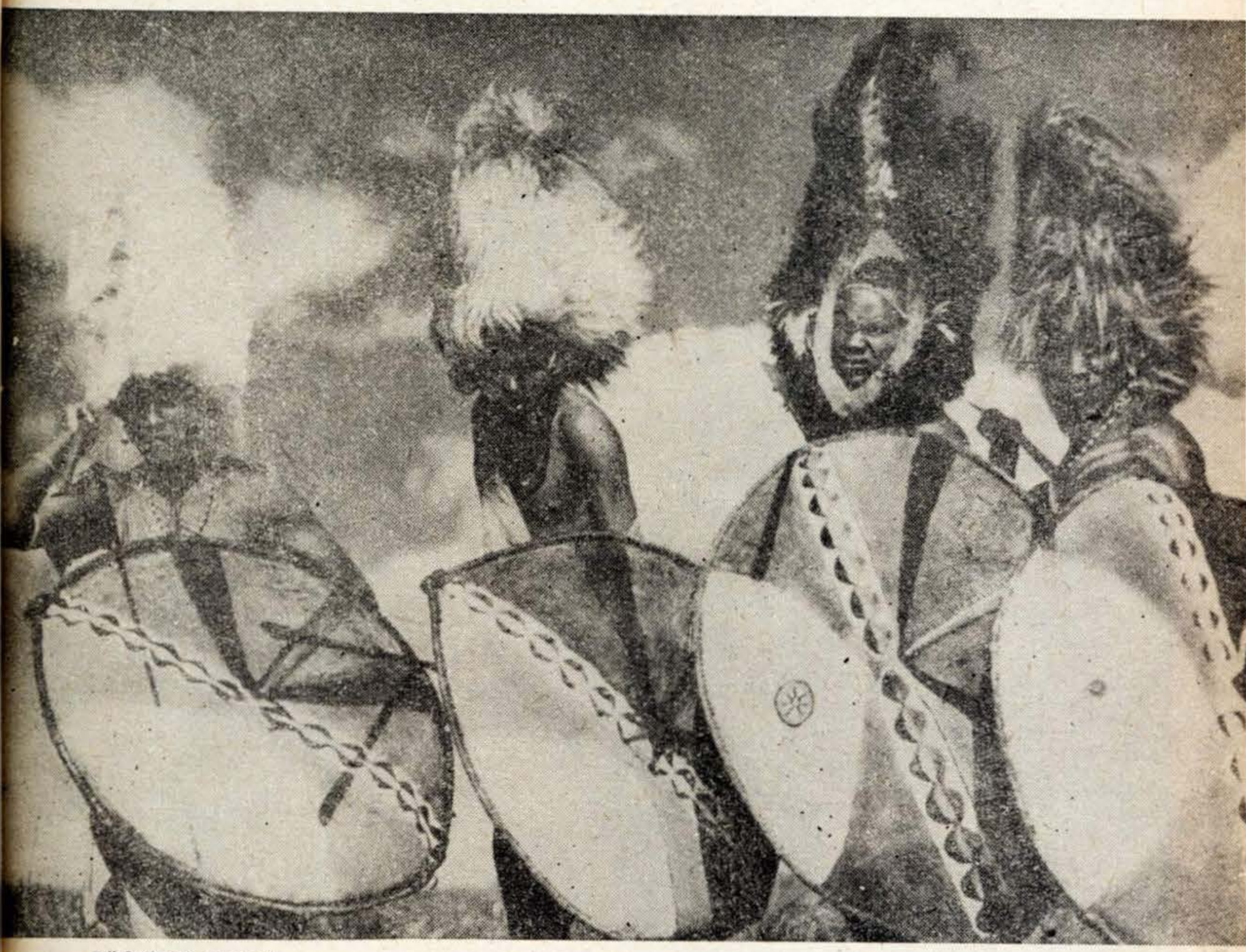

Războinici massai

Pare aproape de necrezut că putem vorbi în zilele noastre, cînd visurile îndrăznețe ale omului contemporan se îndreaptă spre cucerirea cosmosului, despre oameni care trăiesc încă în epoca pietrei. Și totuși, știrile inserate din cînd în cînd în presă, studiile apărute în literatura etnografică de specialitate, demonstrează în mod concludent că există și în prezent populații care se mai află în plină epocă a pietrei.

Unele dintre acestea, cum sînt de pildă *chavanții* din pădurile tropicale ale

Casă din regiunea Maprik, la 30 km de Noua Guinee

Braziliei sau *cunașii* din America centrală, deși cunoscute de mai multă vreme, s-au ferit în mod consecvent să aibă legături mai strînse cu străinii, îndeosebi cu albii. Alte populații, cum sînt, spre exemplu, *băștinașii australieni* sau *amerindienii* de pe continentul nord-american, au intrat cu mult timp în urmă în contact cu europenii și, ca urmare, întîlnim aici doar urme ale modului de viață din comuna primitivă, îndeosebi la acele colectivități care trăiesc în rezervații. Și, în sfîrșit, alte populații care trăiesc și azi în epoca pietrei au fost descoperite abia recent.

Printre acestea din urmă amintim pe *punanii* din nord-vestul Kalimantanului, despre al căror mod de trai și cultură cercetătorul francez Pierre Pfeffer a relevat numeroase fapte inedite ; populație de vînători și culegători, punanii își duc viața în adîncurile pădurilor acestei insule. Trăind cîteva luni în mijlocul unei grupe de punani, autorul aduce mărturii extrem de interesante cu privire la așezările lor, la ocupații, obiceiuri, credințe, la viața familială, caracterul și psihologia lor.

Despre o viață asemănătoare, dusă de populația *onghe* în insulele Andamane, cunoscută de mai multă vreme, relatează S. Vajdya, care împreună cu o grupă de etnologi indieni, i-a vizitat recent ; onghe cutreieră în căutare de hrană un anumit teritoriu, fără a avea o așezare permanentă cu mai multe locuințe. Aflîndu-se în fața unei colibe și dorind să cunoască satul acestei populații, i s-a răspuns foarte simplu că nu are unde merge în altă parte, deoarece se află chiar în „sat". Acesta era alcătuit dintr-o singură colibă. Onghe nu folosesc arcul și săgeata decît doar pentru a vîna pește ; în rest, nici măcar păsări nu vînează. Exemple de asemenea populații s-ar putea încă da. Așa sînt *pigmeii* din regiunea tropicală a Africii, din Ceylon, din insulele Luson sau insula Santo a arhipelagului Noile Hebride etc., *boșimanii* din regiunea pustiului Kalahari, studiați recent de temerarul învățat francez François Balsan, *kubu* și *toala* din Oceania și alții, a căror economie e bazată și azi pe vînătoare și cules din natură.

Dar una dintre cele mai importante descoperiri de acest fel a avut loc, în ultima vreme, în Noua Guinee. Viața *papuașilor*, care în veacul trecut trăiau în epoca pietrei, a devenit larg cunoscută datorită jurnalelor de călătorie ale lui N. N. Mikluho-Maklai. Și cînd se părea că întreg teritoriul Noii Guinee este cunoscut, iată că se descoperi în valea Lavan o populație numeroasă care nu mai avusese nici un contact cu oamenii albi. Numărul acestei populații se ridică, după evaluarea lui Pierre Dominique-Gaisseau, la aproximativ o sută de mii de oameni. Și azi folosesc topoare de piatră, răzuitori de os sau așchii de scoică. Bățul de săpat e folosit la papuași și acum, la cultivarea primitivă a plantelor. Mărturiile de trai și cultură ale acestei populații, ca și ale celorlalte de altfel, prezintă interes, firește, nu numai pentru cercetător, ci și pentru cititorul dornic să cunoască viața și cultura diferitelor popoare.

O trăsătură foarte originală caracterizează arta și cultura populațiilor care prin forța unor împrejurări istorice concrete continuă să se afle și în zilele noastre în stadiul de dezvoltare al orînduirii comunei primitive. Făurirea unor bunuri culturale de către omul primitiv, chiar dacă acestea ar putea părea, în stadiul avansat al tehnicii noastre moderne, lipsite de orice importanță, a avut însemnătate pentru viața populației respective și prezintă un deosebit interes pentru istoria culturii universale.

Pictură pe nisip la navahi

Eforturile cercetătorilor etnografi sînt pe deplin răsplătite cînd, în baza cercetării vieții și culturii acestor populații, se cunosc mai în profunzime nu numai istoria societăților studiate ca atare, ci și unele aspecte general-istorice din perioadele mai timpurii de dezvoltare a societății omenești. Este neîndoielnic că studierea etnografică a triburilor recent descoperite sau încă puțin cunoscute, va îmbogăți cunoștințele științifice cu privire la modul în care se desfășura viața oamenilor în epoca pietrei.

ION VLĂDUȚIU
doctor în științe istorice

CONSTANTIN ARGETOIANU

MEMORII

Lovitura prințului Carol • Întîlnirea cu Lupeasca în Franța • Hotărîrea de a nu se mai înapoia în țară • Motivele care au provocat această hotărîre • Renunțarea prințului la drepturile sale constituționale • Consiliul de Coroană de la Sinaia • Hotărîrile de la 4 ianuarie 1926 • Consecințele politice ale actului prințului Carol și tulburarea raporturilor între partide.

Reproducem mai jos fragmente din memoriile inedite ale lui C. Argetoianu (1871—1952). Însumînd cîteva zeci de volume, aceste memorii cuprind aprecieri, date și fapte privitoare la evenimentele petrecute în anii 1877—1940, precum și la personalitățile cu care autorul a venit în contact.

În lunga lui activitate politică, C. Argetoianu a fost în repetate rînduri deputat și senator, a făcut parte din numeroase guverne, iar în perioada dictaturii regale (1938—1940), pentru scurt timp a deținut postul de prim ministru. Fiind unul dintre reprezentanții de frunte ai marilor societăți capitaliste din România, strîns legat de monopolurile internaționale, C. Argetoianu s-a situat în viața politică pe pozițiile cercurilor reacționare, de dreapta, iar în preajma celui de-al doilea război mondial s-a orientat tot mai mult spre grupările fasciste, prohitleriste. Poziția de clasă a autorului, orientarea lui politică reacționară, concepțiile lui retrograde, se reflectă pregnant și în memorii.

Lectura memoriilor prezintă totuși interes atît pentru cercetătorii istoriei, cît și pentru publicul larg. Aflat multe decenii în anturajul familiei regale și al camarilei, trecut prin aproape toate partidele vremii, C. Argetoianu a fost în măsură, mai mult decît oricare alt om politic, poate, să cunoască îndeaproape culisele vieții politice din România burghezo-moșierească. Împins de sentimente sau resentimente, filtrînd evenimentele prin prisma intereselor grupurilor de care era legat, Argetoianu dezvăluie multe din racilele politicianismului burghez, din moravurile de la Curte, din rapacitatea și venalitatea liderilor partidelor reacționare, întregind astfel cu aspecte inedite tabloul lumii pe veci apuse, din care și el a făcut parte. Stilul original, uneori sarcastic, alteori burlesc pînă la vulgar, portretele satirice, notele de sinceritate cinică sau chiar autoironice, dau savoare textului memoriilor.

Fragmentele redau împrejurările în care, la sfîrșitul anului 1925, prințul moștenitor Carol a renunțat la tronul României. Omisiunile din text, făcute în cea mai mare parte, din cauza unor expresii cu caracter vulgar sînt semnalate prin puncte între paranteze drepte.

M. C. STĂNESCU

Cap. XIX

Pe cînd mă frămîntam cu gîndurile mele şi nu găseam soluţia ce-mi trebuia, un eveniment se pregătea, care urma să tulbure adînc toată viaţa publică românească şi să modifice raporturile dintre diferitele noastre forţe politice : în ajunul crăciunului a izbucnit bomba prinţului Carol !

Cam pe la 20 decembrie — nu mai ţin bine minte data — prinţul plecase la Londra să reprezinte pe rege la funeraliile reginei Alexandra, văduva lui Eduard al VII-lea şi mătuşa reginei noastre. Trimiterea prinţului Carol a fost hotărîtă şi pusă în executare în cîteva ceasuri. Prevenit la 11 dimineaţa, prinţul a trebuit să plece la 3 după-amiază ca să poată ajunge la Londra la timp pentru înmormîntare, şi a plecat însoţit de aghiotantul şi confidentul său colonelul Condiescu.

După cîteva zile, zvonuri de necrezut au început să circule în Bucureşti despre purtarea scandaloasă a prinţului la Londra, de unde, îndată după înmormîntare ar fi şters-o fără măcar să participe la masa de familie la care fusese poftit, şi fără să-şi ia rămas bun de la regele şi de la regina Angliei. Se mai şoptea că fugise din Londra ca să se întîlnească la Paris cu o doamnă Lupescu şi lumea se întreba cine era această doamnă Lupescu. Eu ştiam cine era, şi tocmai fiindcă ştiam cine era, nu mi-a venit să cred că zvonurile puteau fi întemeiate. Cîte nu se povesteau la Bucureşti dezmînţite a doua zi de fapte ! De data asta însă zvonurile n-au mai fost dezmînţite a doua zi, ci confirmate. Ba se mai adăuga că prinţul intenţiona să renunţe la drepturile sale de succesiune la tron şi să nu se mai reîntoarcă în ţară... Am alergat la Costică Hiott, pe care l-am găsit cu o mutră de un cot, şi care m-a primit cu cuvintele : „Ce zici de nenorocirea asta, Argetoianu ? E mai rău decît se spune. A plecat să se sinucidă. Chestia cu femeia e secundară, simplă garnitură ! E nebun ! Ce zici, Argetoianu ?“ Ce să zic ; mi s-au tăiat picioarele, am căzut pe un scaun şi n-am mai zis nimic...

Nu mai văzusem pe prinţ din iunie. Petrecusem foarte puţine zile la Sinaia [1], iar în toamnă, înapoindu-mă la Bucureşti, am aflat că **lucrurile mergeau prost** între dînsul şi prinţesa Elena, aşa încît nu le-am dat ghies, aşteptînd să fiu chemat, dacă ar fi avut chef să mă vadă. Dar nu m-au chemat. Raporturile mele cu prinţul Carol erau de natură pur politică, şi aşa au rămas pînă la sfîrşit. Nu m-am vîrît niciodată în intimităţile lui şi am rămas totdeauna străin de porcăriile pe care le-a săvîrşit. Poliţiceşte ştiam că continua să fie alături de noi, şi atît îmi era de ajuns. Dau aceste lămuriri ca să explic cum s-a făcut că n-am fost de loc în curent cu sbuciumările sale sufleteşti din toamna anului 1925. Aflasem la Sinaia, ca toată lumea, că se amorezase de soţia unui căpitan Tempeanu, de la Vînătorii de munte, o roşcovană frumuşică. Venea noaptea la vila Carola [2], cînd căpitanul nu era acasă, şi da cu pietricele în geam pînă ieşea duduia la fereastră şi cucoanele, care suprinsese de mai multe ori manevra şi mi-o povestise, făceau mare haz de această idilă. Într-o zi, luam aperitivul la Capşa ; două dame au trecut pe terasă şi Paul Prodan mi-a indicat pe una din ele ca fiind doamna Tempeanu despre care începuse să se vorbească. Pînă să mă întorc — stam cu spatele la terasă — damele au trecut, aşa încît n-am putut prinde decît farmecele posterioare ale ibovnicei prinţului. Nu i-am văzut faţa decît 13 ani mai tîrziu, în plină glorie, la un bal al „Asociaţiei Finanţei şi Marei Industrii“ [...] La Bucureşti am aflat că mai era şi [c...], şi că se da, îndată după război, pe cîţiva franci. Dezgustat, Tempeanu ceruse divorţul, care tocmai se pronunţase şi doamna Tempeanu de la Sinaia devenise la Bucureşti doamna Lupescu. Nimeni nu dăduse importanţă acestei aventuri

---

[1] N-am achiziţionat vila din strada Mănăstirei decît în 1927 şi a trebuit să o refac căci era ruinată. Nu m-am putut instala în ea decît în 1928. În 1925 soţia mea petrecuse vara la Ungarth, unde am coborît şi eu din cînd în cînd pentru 2—3 zile.

[2] O anexă a pensiunei Ungarth.

banale, şi cercurile palatului erau mai preocupate de crescînda tensiune dintre prinţ şi prinţesă decît de legătura cu d-na Tempeanu-Lupescu, socotită un „passe-temps“ vremelnic. Se spunea chiar că prinţesa Elena împingea pe prinţ în braţele Roşcovanei, ca să scape de asiduităţile conjugale, care o plictiseau. Prinţesa suferise îngrozitor cu sarcina şi naşterea fiu-său Mihai, şi pentru nimic pe lume nu voia să mai rămîie o dată însărcinată...

Unii au afirmat mai tîrziu că prinţul Carol „aranjase“ toate dinainte ca să nu se mai întoarcă şi să rămîie în străinătate cu Lupeasca — alţii, că toate au fost puse la cale de Brătianu şi de Ştirbey şi că Carol a căzut victima celor doi cumetri care se temeau de domnia lui. Mulţi în fine au rămas convinşi că neaşteptata hotărîre a prinţului moştenitor **acoperea un mister,** şi cîte legende nu s-au creat ! Nu s-a spus că prinţul a surprins pe Ştirbey după perdea, în camera reginei, şi l-a pălmuit ? Nu s-a povestit că a trimis lui Brătianu o scrisoare prin care-l prevenea că nu era loc în România pentru amîndoi şi că unul din ei trebuia să dispară ? Nu s-a scris că **moralitatea** lui (!!) n-a putut să se împace cu „moravurile desfrînate“ ale reginei şi cu ...coarnele ilustrului său părinte ? Nu s-a şoptit că „o dramă îngrozitoare“, fără să se arate care, dar care se va afla odată, a determinat neaşteptatul gest al moştenitorului tronului ?

Prinţul Carol a fost în mare parte răspunzător de crearea acestor legende, care îi conveneau, ca să acopere mîrşăvia faptei sale. A lăsat într-adevăr un văl de mister să planeze, de la început pînă la sfîrşit, asupra evenimentelor care au precedat hotărîrea sa, hotărîre pe care nu a justificat-o decît prin argumente lăturalnice sau prin invocarea unor fapte pe care le tăinuia. Cînd s-a înapoiat în ţară prima mea întrebare a fost : „De ce ai plecat ?“ — întrebare la care mi-a răspuns : **„Am să-ţi spun odată** — şi ai să vezi că am avut dreptate...“ Nu mi-a spus însă niciodată nimic. Şi tot aşa a fost şi cu alţii. În interviul pe care l-a dat ziaristului danez Bogholm şi care a fost publicat în ziarul francez **„Le Matin“** din 7 ianuarie 1926, şi în care s-a arătat pe rînd monarhist, ţărănist şi fascist, prinţul Carol a explicat dezertarea lui prin faptul că „Brătianu a căutat să-l silească să renunţe la tron“. Adică cum ? El, care nu putea să-l sufere, a plecat tocmai ca să facă plăcerea lui Brătianu ? Fiindcă se supărase că zisul Brătianu nu-l numise în Consiliul de Regenţă, pe timpul absenţei regelui **din ţară ?**[3] Motivul mărturisit era copilăresc. În actul său oficial de renunţare, n-a dat nici măcar atît...

Dacă prinţul Carol ar fi dispărut din istorie după **fapta sa din** decembrie 1925, e probabil că aş fi rămas şi eu nedumerit asupra resorturilor care l-au aruncat dincolo de graniţă şi mi-aş fi făurit probabil şi eu o legendă **întemeiată pe puţinul ce cunoscusem dintr-însul pînă atunci,** puţin care nu îi era defavorabil de loc. Din nenorocire, evenimentele ni l-au readus în 1930 (şi cu cîtă nădejde l-am primit !) şi l-am **păscut zece ani !** Am văzut limpede în sufletul lui de veleitar, şi mi-am lămurit pe deplin şi actul din 1925. Premeditare ? Brătianu ? Ştirbey ? Moralitatea reginei ? Complot ? Mofturi ! Fuga lui n-a fost decît fapta unui degenerat priapic care a dat cu piciorul la tot ca să satisfacă acel „libido“ pe care Freud l-a analizat atît de bine în lucrările sale. Că în momentele lui de depresiune nervoasă s-o fi gîndit la o renunţare la tron ca să scape de tot ce îi sta în calea pornirilor sale erotice, e foarte posibil — dar ca să fi făcut **un plan** de evadare e exclus. Că ura cu toată încăpăţînarea lui de nevropat şi pe Brătianu şi pe Ştirbey — că nu iubea pe mumă-sa este iarăşi sigur, dar ca să le fi sacrificat viitorul său de rege — este şi mai exclus.

Ipoteza unui complot între Brătianu şi Ştirbey **trebuie şi ea exclusă,** deşi şi unul şi altul nu-l puteau suferi. Brătianu era **foarte tulburat de ideea** unei întotdeauna posibile schimbări de domnie, mai ales că regele Ferdinand era de sănătate şubredă şi se întreba cu îngrijorare ce va da Carol după suirea lui pe tron. Dar de aci pînă „a complota“ era deosebire mare. Şi în tot cazul asemenea complot nu putea fi pus la cale cu complicitatea victimei. S-a spus că Brătianu a fost acela care a trimis pe Lupeasca după prinţ ca să-l ademenească şi să-l hotărască la ruptură. Mai tîrziu, Brătianu mi-a dezmintit cu energie faptul, şi Condiescu mi-a mărturisit — era în toate confidenţele îndrăgostiţilor — că Lupeasca a părăsit Bucureştii **în secret a doua zi** după plecarea lui Carol, care n-a aflat decît la Londra despre prezenţa ei la Paris.

Nu încape îndoială că toată lovitura a fost pusă la cale de Lupeasca şi că Carol, care şi-a găsit într-însa femeia ce l-a îngenunchiat pe viaţă, s-a supus, ca un căzut şi decăzut ce era [...]. Femeie deşteaptă Lupeasca şi-a dat seama că lucrurile nu mai puteau merge cum mergeau, că criza era iminentă şi că un deznodămînt era fatal. Carol trebuia să lichideze fie căsnicia sa cu principesa Elena, fie legătura sa cu dînsa. Şi cum îl ştia slab

---

[3] **Călătoria regelui din 1925 la Paris şi la Londra.**

și influențabil, s-a temut că sechestrat și despărțit eventual de dînsa, sub presiunea regelui, reginei și guvernului, **scăpat de sub influența sa directă,** să nu se scuture de jugul ei, într-un moment de luciditate sexuală, cum făcuse deja cu Zizi Lambrino. La o precară legătură cu principele moștenitor al României, Lupeasca a preferat una pe viață cu principele Carol de Hohenzollern, și a hotărît să se prăbușească cu dînsul de gît într-un scandal din care nimeni să nu-l mai poată scoate. După spusele lui Condiescu, d-na Lupescu a încercat de mai multe ori să convingă pe prinț să plece cu dînsa, fără să-l poată aduce la o deciziune. Probabil că veleitățile sale de renunțare la tron erau consecutive acestor scene [...] Văzînd că nu-l poate hotărî să fugă cu dînsa, afurisita femeie a găsit în neașteptata trimitere a prințului la Londra un foarte nimerit prilej să-și încerce norocul, și a plecat după el.

Singur, între [.....] damei — Carol a fost un om pierdut. E probabil că a încercat să reziste, dar a fost învins, și restul se cunoaște. Că a luptat, că n-a fost el inițiatorul în această dramă, o dovedește decepțiunea cu care a primit pe Costică Hiott la Milano cînd acesta i-a prezentat la semnătură actul de renunțare, o dovedesc lacrimile pe care le-a vărsat după semnătură[4], o dovedesc ideile de sinucidere, naive și copilărești, care i-au trecut un moment prin minte. Într-adevăr, în scrisoarea adresată reginei[5], prin care anunța părinților săi irevocabila hotărîre de dezertare a datoriilor sale de prinț moștenitor și de soț, Carol a propus o soluție romantică pentru evitarea scandalului, și anume să se povestească **că într-o plimbare de-a lungul lacului Garda căzuse cu automobilul în apă și se înecase...** Și adăuga dezamăgitul prinț : „Cine știe dacă lucrurile nu se vor întîmpla chiar așa : în tot cazul voi **dispare și nu se va** mai auzi de mine..." O ultimă dovadă că prințul Carol n-a fost „promotorul" planului de renunțare la tron e că, îndată ce s-a trezit, a început să lucreze la recîștigarea drepturilor sale, și nu și-a dat pace pînă nu s-a înapoiat în țară, în 1930, cu rizicul vieții sale.

Am spus mai sus că Brătianu și Știrbey n-au complotat contra prințului ca să-l împingă să plece, și că nu ei au trimis pe Lupeasca după dînsul. Nu e mai puțin adevărat că n-au făcut nimic ca să împiedice pe Carol să-și desăvîrșească prostia. După cum Lupescu a profitat de prilejul pe care soarta i-l pusese la îndemînă ca să împingă pe nenorocitul prinț în prăpastie, tot astfel s-au folosit și Brătianu și Știrbey de împrejurări ca să pecetluiască în grabă o situație ce îi scăpa pe ei de un vrăjmaș personal și țara de un rege nefast. Repede, să nu se răzgîndească ! Ce e mai greu de lămurit, e cum au izbutit să tragă în jocul lor pe regina Maria, care ori și cum, n-ar fi trebuit să uite sentimentele ei de mamă — care, după cum mi-a spus-o de atîtea ori, „pregătise pe Carol ca să domnească !". Regina Maria era o mare ambițioasă și legase nădejdi mari de domnia fiu-său, Carol, socotind că va juca pe lîngă dînsul un rol covîrșitor, de „inspiratoare". Nădejdi care de altmintreli au fost dezmințite ulterior, căci prințul Carol, urcat pe tron, a călcat-o în picioare pînă a murit. Se vede că cei doi cumetri au convins-o că avea un rol mult mai însemnat de jucat cu un rege minor și cu Regența supusă...

Oricum, ce e sigur, e că regina a devenit punctul **de rezistență,** împotriva încercărilor de împăciuire ale regelui Ferdinand, un alt veleitar, galvanizat și el prin voința unei femei — deși la dînsul patima n-a jucat nici un rol, ci numai slăbiciunea. Atît în Consiliul de Coroană de la Sinaia din 30 decembrie, cît și în audiența lui Iorga de la Cotroceni din ziua de 4 ianuarie 1926, regele Ferdinand s-a înfățișat abulic, cu ochii scurși, cu gesturi incoerente și sacadate, ca o păpușă ale cărei sfori le trăgeau alții.

Am o dovadă irecuzabilă că regina, deși făcea pe nenorocita și pe desperata de plecarea fiului său preferat, n-a voit cu nici un preț „revenirea" lui Carol. Într-adevăr, îndată ce am aflat despre primirea scrisoarei prințului, m-am dus la Simky Lahovary, dama de onoare și confidenta cea mai intimă a reginei, și i-am declarat **că îmi iau angajamentul să aduc pe Carol înapoi, dacă regele și regina** (pusesem pe „rege" de politeță) mă **autorizau să o fac.** Simky a fost foarte impresionată de propunerea mea, mi-a mulțumit și mi-a spus că îmi va da răspunsul pînă seara. Seara a trecut pe la noi și mi-a adus răspunsul suveranilor : **maiestățile lor îmi mulțumesc foarte mult, dar hotărîse să trimită pe Costică Hiott și deplasarea mea nu mai era necesară...**

Ori, rostul trimiterii lui Costică Hiott era cu totul altul. Hiott n-a avut misiunea să împace pe răzvrătit și să-l convingă să se înapoieze la datorie, **ci dimpotrivă, să-l facă să semneze fără nici o rezervă următoarea declarație de renunțare,** prin care nenorocitul își pecetluia definitiv soarta :

„Declar prin aceasta că renunț în mod irevocabil la toate drepturile, titlurile și prerogativele de care în virtutea Constituției și a

---

[4] Fapt mie raportat de C. Hiott.

[5] Copia acestei scrisori mi-a fost citită de C. Hiott. Și Averescu poseda o copie pe care mi-a arătat-o în 1934.

Statutului Familiei Regale, m-am bucurat pînă azi ca principe moştenitor al României şi ca membru al familiei domnitoare.

Renunţ totdeodată la drepturile ce mi-ar reveni prin legile ţării asupra fiului meu şi a averii sale.

Mai declar că nu voi avea nici o pretenţiune asupra drepturilor la care am renunţat de bună voe şi din propria mea iniţiativă şi mă angajez, pentru binele tuturor, să nu mă întorc în ţară timp de zece ani, iar după expirarea acestui termen să nu mă întorc fără autorizaţia Suveranului" [6].

Costică Hiott trăise pînă atunci o viaţă de om cumsecade. Făcîndu-se coadă de topor, şi-a necinstit bătrîneţele. Dar se încuscrise cu Ştirbey, şi viaţa de Curte (!) îi tăiase toată rîvna sa de independenţă... Condiescu care, cu învoirea regelui, nu părăsise pe prinţ şi care l-a asistat în acele grele momente, mi-a povestit că Carol aştepta vizita lui Hiott cu nerăbdare, gata să cedeze la suplicaţiunile lui şi să se înapoieze în ţară. Spre marea lui mirare, Hiott a salutat, n-a spus nici o vorbă, i-a remis o scrisoare din partea reginei şi i-a prezentat nota de plată... adică declaraţia redactată de Constantinescu-Porcu, rugîndu-l să o copieze cu mîna lui şi să o semneze. Prinţul a deschis scrisoarea reginei : regrete, lacrimi, reproşuri şi sfaturi — dar nici o încercare de împăcare, nici aci... Carol şi-a muşcat buzele, a mototolit scrisoarea şi a spus : „bine". A luat declaraţia, a citit-o, n-a făcut nici o observaţie, a copiat-o şi a iscălit-o, adăugînd : „Milano, 28 decembrie 1925..."

Numai după aceste lămuriri ale lui Condiescu am priceput de ce n-au vrut să mă trimită pe mine la Milano, şi au trimis pe Costică Hiott. Pe Hiott l-am văzut la înapoierea sa, dar mi-a povestit lucrurile cu totul altfel : „Prinţul n-a vrut să ştie de nimic, şi a semnat actul fără nici o greutate. E hotărît şi pornit împotriva tuturor... Nici tu n-ai fi putut să-l înduplecî !" Dovadă că propunerea mea fusese discutată şi respinsă „în comitet", era că ştiuse şi Costică Hiott despre ea !

Şedinţa Consiliului de Coroană de la Sinaia, din 30 decembrie, a fost agitată. Lumea politică fusese surprinsă de eveniment şi partidele au fost silite să ia poziţie fără deliberări şi chibzuiri. În Partidul naţional lovitura a fost greu simţită, excluderea prinţului moştenitor fiind socotită ca o înstăpînire şi mai desăvîrşită a lui Brătianu şi a Partidului liberal asupra Coroanei [...] Încît mă privea pe mine, dezamăgirea era mare. Din cîte am povestit pînă acum s-a putut vedea că pusesem mari nădejdi în viitorul rege şi că **politiceşte** mă înţelesesem perfect cu el. Nu era mai puţin adevărat că fuga lui cu limba scoasă după o femeie da mult de gîndit, cu atît mai mult că faptul se întîmpla pentru a doua oară. Eram nedumerit. Îmi venea greu să renunţ la iluziile pe care mi le făcusem, dar mă întrebam pe de altă parte dacă se mai putea pune un temei pe mintea unui om care renunţase la formidabila perspectivă de a stăpîni o ţară, ca să alerge consecutiv după două tîrfe. Mă simţeam adînc afectat, dar m-am abţinut de la orice comentariu public, rămînînd totuşi de partea celor care dezaprobau decapitarea dinastiei, care cereau anularea actului de renunţare şi o readucere a prinţului pe căile normale ale îndatoririlor sale. Maniu şi ardelenii, mai puţin apropiaţi de Carol, pe care-l frecventase foarte puţin — doreau totuşi şi ei o împăcare, din spirit dinastic, şi mai ales fiindcă simţise cît preţ punea Brătianu pe expatrierea moştenitorului tronului.

La ţărănişti, sentimentele erau împărţite, şi mult mai reci. Partid de stîngă radicală, orientat spre răsărit, monarhismul lor era cît se poate de temperat, şi oamenii nu puteau să uite că de cînd apăruse pe scena politică, Coroana îi socotise ca inamicii ordinei stabilite şi îi tratase în consecinţă. Cu sau fără Carol, dinastia nu îi încălzea. Conducătorii ţărănişti n-au văzut în scandalul prinţului Carol decît un nou prilej să lovească în Brătianu. Din momentul în care Brătianu s-a ridicat împotriva prinţului, ei s-au declarat pentru el. Dar îi cam dezgusta şi pe dînşii nesăbuitul gest şi mai era şi lucrătura lui Stere, cumătrul lui Ştirbey, care căuta să convingă pe Mihalache „et consorts" că prilejul era bine venit pentru o apropiere a partidului de rege, care va fi recunoscător pentru concursul dat în cele mai grele împrejurări ale vieţii sale. Şi nu va uita nici Brătianu această mînă de ajutor... Ura împotriva lui Brătianu a fost însă mai tare şi decît dezgustul provocat de ruşinoasa fugă, şi decît ademenirile lui Stere: Partidul ţărănesc s-a plasat şi el, în marea lui majoritate, împotriva celor care voiau să o sfîrşească la repezeală cu Carol.

Singurul partid — în afară de liberali, bine înţeles — care s-a pronunţat categoric împotriva prinţului a fost partidul lui Averescu. Între Carol şi Averescu, antipatia era reciprocă — şi generalul se mai pronunţase odată la Iaşi, în 1918, cînd cu fuga la Odesa, pentru excluderea fugarului de la succesiunea tronului. Averescu mai avea şi un motiv politic să sprijine pe Brătianu:

---

[6] Nu lipsea decît formula: „Pentru cheltuieli şi speze va îngriji întreprinderea" ! Hiott era însărcinat să liniştească în această privinţă pe prinţ !

lepădat de opinia publică, cu popularitatea complet măcinată, cu cadre de partid rudimentare — dînsul nu mai spera să ajungă la putere decît impus de **şeful Partidului liberal.** Întărirea lui Brătianu faţă de Coroană, prin alungarea prinţului, convenea deci de minune generalului, care, prin atitudinea lui, a mai tras, pe de altă parte, o poliţă de recunoştinţă asupra adevăratului stăpîn al ţării.

Şefii de partide, Iorga, Maniu, Mihalache, generalul Averescu au fost convocaţi în ziua de 30 decembrie la un Consiliu de Coroană fixat pentru a doua zi, 31, la orele 4 p.m., la Sinaia. La acest Consiliu, în afară de guvern şi de şefii de partide, au mai fost poftiţi preşedinţii corpurilor legiuitoare, Ferechide (Senat) şi Orleanu (Cameră), Vaida-Voevod şi generalul Coandă ca foşti preşedinţi de Consiliu, Buzdugan, primul preşedinte al Curţii de Casaţie şi, ca fost şef al armatei în timpul războiului, generalul Prezan. Şi a mai fost poftit, „in partibus infidelium", prietenul nostru Stere, adus pe ascuns la Sinaia, să nu-l vadă Iorga — în scopul care va apare numaidecît. Toţi cei convocaţi au sosit la Sinaia joi dimineaţa 31 decembrie cu un tren special, afară de Stere, venit cu automobilul lui Ştirbey. Şefii opoziţiei nu ştiau exact pentru ce fusese chemaţi, dacă pentru pronunţarea unei decăderi a prinţului de la drepturile sale, sau pentru ratificarea unei renunţări a acestuia. Precizez faptul mai ales pentru Iorga, Maniu şi Mihalache, pe care i-am dus la gară şi care, pînă în acel moment, nu fusese lămuriţi. Demersul lui Costică Hiott (în ce privea rezultatele lui), ca şi scrisorile schimbate cu prinţul Carol fusese ţinute secrete — şi se spusese celor chemaţi că „Maiestatea Sa îi va primi succesiv în audienţă înainte de Consiliu şi îi va pune în curent cu situaţia".

Scopul urmărit de guvern era **să obţie unanimitatea** în Consiliul de Coroană, ca să taie lui Carol orice veleitate de revenire asupra hotărîrii sale. Pentru atingerea acestui scop, trebuiau ademeniţi recalcitranţii : Iorga, Maniu, Vaida şi Mihalache [...]

Şedinţa Consiliului de Coroană s-a deschis la orele 4 după amiază. Deschizînd şedinţa, regele a început prin a declara **că n-a convocat Consiliul ca să-i ceară un sfat, ci ca să-l pună în cunoştinţă cu o hotărîre luată şi să ceară membrilor săi să-l ajute să aducă la îndeplinire această hotărîre...** Această „intrare în materie" n-a fost reprodusă în nici o dare de seamă, şi nici menţionată în comunicatele oficiale. Ea a fost însă determinantă pentru atmosfera şedinţei, a cărei temperatură a scăzut numaidecît sub zero [...]

Brătianu a declarat în trei cuvinte că întreg guvernul e hotărît să sprijine înalta deciziune a maiestăţii sale, şi toţi figuranţii de faţă au declarat la fel. La orele 6,20 şedinţa a fost ridicată şi s-a dat următorul comunicat :

„A.S.R. principele Carol, moştenitorul tronului, comunicînd în scris M.S. regelui renunţarea sa irevocabilă la succesiunea tronului şi la toate prerogativele ce decurgeau din această calitate şi din aceea de membru al familiei regale, M.S. regele s-a văzut nevoit să primească această renunţare şi să convoace pentru azi, 31 decembrie 1925, la castelul Peleş, un Consiliu de Coroană. În acest Consiliu, M.S. regele a comunicat înalta sa hotărîre şi a făcut apel la toţi fruntaşii ţării prezenţi, de a-l ajuta în executarea ei şi la proclamarea A.S.R. principelui Mihai ca moştenitor al tronului.

În acest scop, în urma asigurărilor de sprijin date din partea celor prezenţi, reprezentaţiunea naţională a fost convocată pentru luni 4 ianuarie 1926" [...]

În zilele de 1, 2 şi 3 ianuarie fierberea a fost mare în Bucureşti şi în toată ţara. De ura Brătienilor şi liberalilor, multă lume a început să se dea de partea prinţului Carol şi să protesteze împotriva îndepărtării sale, ori cît de blamabilă i-ar fi fost purtarea. Prietenii personali ai prinţului au răspîndit chiar zvonul că tot ce se istorisise despre „fuga" lui nu era exact, că Brătianu şi Ştirbey „îi siluise" voinţa şi că „dreptatea" era de partea sa. Partidele politice, un moment siderate de neaşteptatul eveniment, şi-au revenit şi ele în fire, şi n-ar fi fost partide româneşti dacă nu s-ar fi gîndit să profite de conjunctură. La Sinaia, în faţa regelui, conducătorii lor se arătase smeriţi, întrecîndu-se în acea „captatio benevolentiae" care a caracterizat întotdeauna oamenii noştri politici, cu atît mai mult, cu cît erau mai democraţi. La Bucureşti, în sînul delegaţiunilor şi comitetelor convocate pentru a fi puse în curent „cu situaţia", sub influenţa cafenelelor, cluburilor, cucoanelor şi a străzii — oamenii s-au îndîrjit. S-au îndîrjit mai ales cînd au aflat compunerea Regenţei. Căci după noua constituţie „Adunarea Naţională", compusă din Cameră şi Senat, trebuie „să primească" Regenţa propusă de rege pentru timpul minorităţii principelui moştenitor. Opoziţia a socotit că pe această chestiune a Regenţei putea să facă tărăboi fără să jignească direct pe rege, cum ar fi fost cazul pe chestia Carol[...]

Memorabila şedinţă, sau mai exact memorabilele şedinţe, căci au fost mai multe, s-au ţinut într-o atmosferă încordată şi emoţionantă, dar fără nici

un scandal şi fără „lovituri politice", cum se temuse guvernul. Se poate zice că în ziua de 4 ianuarie 1926, pulsul naţiunii a bătut acolo sus, în Dealul Mitropoliei, unde după şedinţele Camerei pentru înregistrarea renunţării şi pentru votarea Statutului Casei regale, a avut loc şi şedinţa Adunării Naţionale pentru consfinţirea desemnării Regenţei.

Fiindcă a fost un moment decisiv în evoluţia istorică a ţării noastre, voi reproduce aci după „România", oficiosul Partidului naţional, darea de seamă a acelei zile. Cei de mîine vor putea astfel să-şi dea întrucîtva seamă despre starea de spirit a celor de ieri, fără a recurge la cercetări în biblioteci şi arhive [...]

Am reprodus această dare de seamă gazetărească, ca să dau o idee de felul cum s-au înfăţişat partidele noastre în ceasurile de mare tulburare provocată prin nesăbuitul gest al principelui moştenitor. Grija fiecăruia „să nu se strice" cu Coroana şi să se folosească de împrejurări ca să lovească cît mai tare în guvern, apare lămurită. Dinasticismul atîtor oameni fără tradiţiuni monarhice, coborîtori direcţi şi succesori de tarabă ai „roşilor" care voiau să înlăture în 1871 dinastia şi din mijlocul cărora se ridicase baronul de Hahn (D.A. Sturdza) — s-a conturat pentru ochii observatorului obiectiv tot atît de făţarnic ca învinuirea adusă de opoziţie, guvernului, că lăsase Coroana descoperită. Parcă putea guvernul să primească sau să nu primească renunţarea prinţului moştenitor la tron ! Singurul care putea şi trebuia să se pronunţe în această schimbare pe linia de devoluţiune a Coroanei, era regele. Era unul din puţinele acte constituţionale în care regele nu putea fi acoperit de guvernul său. Guvernul, ca şi Parlamentul, nu era chemat decît să ia, sau să nu ia act de hotărîrile suveranului, ca şef al dinastiei. Pe de altă parte, lăsînd constituţia la o parte, din punct de vedere pur omenesc, toată drama se desfăşurase în sînul familiei regale şi în jurul regelui. Că vor fi contribuit intrigile cutăruia sau cutăruia la o anumită întorsătură a evenimentelor, e altă chestie. Intriganţi sînt pretutindeni şi intrigi se urzesc peste tot locul ; vina este a celor ce nu se feresc şi se lasă prinşi în mrejele spurcate... Toţi cei ce se indignase împotriva demiterii lui Carol ar fi trebuit să aibă curajul să lovească în rege şi în regină, nu numai în Brătianu, vinovat numai de a fi executat ordinele suveranilor cu prea multă plăcere, şi de a fi aruncat untdelemn pe foc.

Cu toate că puternica aripă a istoriei fîlfîise o clipă deasupra şedinţelor din 4 ianuarie, pe feţele celor prezenţi se citea numai lăcomia de putere ; în ochii lor scînteia ura împotriva celor înscăunaţi şi sufletele lor de iobagi politici erau cuprinse de singura străduinţă de „a se plasa mai bine" pe drumul ce ducea la guvern. Vorbeau oamenii ca să fie auziţi la Cotroceni şi să li se dea o notă bună la examenul de conştiinţă pe care-l treceau...

Caracteristică, în această privinţă, a fost atitudinea lui Maniu, care, deşi atît în Consiliul de Coroană de la Sinaia, cît şi la Cameră în ziua de 4 ianuarie, se arătase cît se poate de respectuos faţă de voinţa regală, a socotit totuşi că declaraţiunea citită de Iorga, colegul său de şefie, putea să-l compromită, şi a simţit nevoia să facă şi el, personal, o declaraţiune mai categorică de supunere. Cum nu putea să o mai facă în Cameră (unde n-a vorbit decît despre Regenţă) după Iorga, fără să supere pe acesta, a făcut-o în afară de Cameră, dîndu-o reprezentanţilor presei, după sfîrşitul istoricelor şedinţe. Pentru completarea tabloului schiţat mai sus, dau aici şi aceste cuvinte ale semişefului Partidului naţional :

„Nu cred că chestiunea succesiunii la tron trebuie atrasă între problemele vieţii politice. Prin hotărîrea adusă, ori care ar fi fost anterior părerile personale, **chestiunea s-a rezolvit în mod indiscutabil.**

Ţinerea ei la suprafaţă nu poate folosi nimănui, cel mult duşmanilor noştri, deci trebuie fără întîrziere scoasă din discuţia publică. Avem atîtea probleme mari de stat de discutat şi de rezolvit, încît ar fi o neiertată greşeală dacă am distrage de la ele atenţiunea publică prin discutarea acestei chestiuni.

Durerea înduioşatului părinte nu trebuie să o împovărăm stîrnind pe tema aceasta noi frămîntări sufleteşti suveranului.

Sper că aceasta o va înţelege fiecare".

Mulţumit de acest supliment de ploconeală, domnul prezident şi-a şters obrazul cu hîrtia pudrată care nu-l părăsea nici o dată şi a coborît maiestuos Dealul Mitropoliei încadrat de cîţiva Severdani şi de cîţiva Popamani. Ajuns în piaţa Bibescu şi-a scos masca şi a redevenit carlist în conversaţia sa familiară cu cei ce-l însoţeau. Căci Maniu a trecut prin patru faze : a fost carlist de la 4 ianuarie 1926 la noiembrie 1928, regentist de la noiembrie 1928 la 6 iunie 1930, din nou carlist din iunie 1930 pînă în decembrie 1932 şi anticarlist de la ianuarie 1933 înainte. Departe de mine gîndul de a insinua prin aceste schimbări de atitudine o lipsă de consecvenţă. Maniu a fost cel mai constant om politic din ţara noastră : n-a urmărit întotdeauna decît **interesul său** şi nu e vina lui dacă acesta l-a purtat cînd cu

Carol, cînd împotriva lui Carol...

Dacă în faţa sau în auzul regelui fiecare politician s-a încadrat în plutonul de execuţie a prinţului Carol, departe de ochii şi de urechile lui Ferdinand fiecare şi-a reluat libertatea de gîndire şi de simţire. Ura împotriva lui Brătianu era atît de mare, încît mai toată lumea a simpatizat cu prinţul, cu tot scandalul dezlănţuit în jurul lui, cu toată plecarea lui ruşinoasă. Părăsirea tronului numai pentru plăcerea unei împărecheri cu o tîrfă era atît de neexplicabilă pentru un om în toată firea, şi misterul de care era înconjurată această plecare atît de nepătruns, încît legendele au început să-şi facă drum, legende care transformau trăsnaia unui erotoman sadic în sacrificiul unui suflet de elită dezgustat de turpitudinile familiei sale. Lupeasca cădea în născocirea acestor legende pe planul al doilea. O luase martirul cu dînsul, ca să nu fie singur şi să se distreze, cum ar fi luat un căţeluş iubit sau o colecţie de timbre. Autorii de legende mersese pînă la absurd, afirmînd că Carol propusese principesei Elena să fugă împreună, şi că nu-şi încărcase bagajele cu Lupeasca decît după refuzul principesei! Ce e mai ciudat — aşa încep toate psihozele — e că această poveste era crezută chiar de oamenii ce fusese în curent cu scenele violente dintre cei doi soţi princiari, cu plîngerile desperate şi cu cererile de ajutor moral adresate de prinţesă regelui şi reginei! Afară de liberali — interesaţi în afacere — şi de averescani — atît de puţin numeroşi — toată lumea era pentru Carol. Problema înapoierii lui s-a pus astfel de a doua zi după votul adunărilor naţionale care pecetluia ca definitivă renunţarea sa la tron.

Comitetul executiv al Partidului naţional fusese convocat pentru ziua de 5 ianuarie. În această şedinţă „în intimitate şi fără publicitate" Iorga şi-a dat drumul şi a judecat cu severitate actul săvîrşit de rege, act a cărui răspundere a pus-o în seama reginei, împinsă de Ştirbey sub inspiraţia lui Brătianu. Mai moderat, Maniu a vorbit în acelaşi sens, aducînd însă numai acuzări acoperite. Au vorbit o droaie, şi toţi la fel.

După ce s-au răcorit, oamenii au votat, după obiceiurile noastre politice, un fel de moţiune care conţinea exact contrariul de ce spusese: partidul se înclina înaintea voinţei regelui şi declara chestiunea renunţării principelui Carol ca tranşată şi definitiv închisă. Moţiunea era pentru public şi pentru urechile urechiatului... Bine înţeles, această primă parte a moţiunii era completată cu cele mai „straşnice" învinuiri la adresa lui Brătianu (tot pentru urechile regelui).

La ţărănişti atmosfera era tot pentru Carol, dar mai calmă — căci la dînşii intervenise prietenul lui Ştirbey, Stere, ca să mai domolească spiritele. Totuşi, prinţul Carol fiind pentru moment cea mai bună „falcă de măgar" pentru a lovi în Brătianu, o luase şi ţărăniştii în mînă, şi îi trăgeau cu dînsa. Cafenelele, restaurantele, saloanele începuse şi ele să o ia razna. În presă, numai „Viitorul" liberal şi „Adevărul", sub influenţa lui Stere, erau anticarliste; toate celelalte gazete simpatizau cu prinţul, mai mult sau mai puţin pe faţă de teama cenzurii.

Curentul carlist a mers astfel tot umflîndu-se şi, cum era clandestin, putea deveni periculos [...]

Deşi scriu aci amintirile mele, m-am învîrtit în jurul altora în cele cîteva file consacrate însemnatului eveniment. Dacă n-am spus nimic despre mine şi despre atitudinea mea, sau aproape nimic — n-am făcut-o din modestie, ci fiindcă nu aveam nimic de povestit: în toată această nenorocită afacere m-am ţinut cît am putut mai mult la o parte. Poate că din toţi am fost cel mai atins prin fapta prinţului. Deşi ne văzusem rar, fusesem desigur omul cel mai legat politiceşte de dînsul. Ne pricepusem din două cuvinte şi pusesem temeiuri mari, în planurile noastre, unul pe altul. Pentru mine, plecarea prinţului a însemnat o prăbuşire, nu atît fiindcă plecase, dar fiindcă plecase cum plecase. Dacă ar fi fost o plecare onorabilă, determinată, cum s-a încercat să se spună, printr-un sentiment de neputinţă faţă de situaţiuni inadmisibile, imposibil de îndreptat, m-aş fi pus în fruntea carliştilor, aşi fi înfruntat ori ce prigoană, aşi fi trecut peste toate obstacolele şi nu m-aşi fi lăsat pînă n-aşi fi adus pe prinţ înapoi. În nădejdea că toate cîte se spuneau în sferele guvernamentale nu erau decît patimă şi calomnie, mă oferisem să plec la Milano şi să aduc pe răzvrătit înapoi. Cînd mi s-au deschis ochii însă, şi am văzut cum stau lucrurile, o mare descurajare şi un mare dezgust m-au cuprins [...]

Un sentiment de decenţă şi acea mică flacără a prieteniei care nu se stinge odată ce a fost aprinsă, m-au împiedicat să iau poziţie contra — dar dezamăgirea fusese prea mare ca să mă pun luntre-punte pentru. Am stat la o parte, fără să mă amestec în toată cearta — şi în aşteptare. Se putea prea bine ca toate să se schimbe, ca Carol să sfîrşească prin a-şi da seama de marea greşeală ce săvîrşise şi lăpădîndu-se de Satana, să mai poată fi utilizabil. Toate se puteau... şi s-au putut, dar nu cum le-am dorit eu!

(Va urma)

MESAJE DE SALUT

KHALED BELKHODJA

Profesor la Universitatea din Tunis

In momentul în care legăturile de prietenie dintre România şi Tunisia cunosc o nouă dezvoltare, Secţia de studii istorice de la Universitatea din Tunis îşi exprimă deosebita satisfacţie faţă de apariţia revistei *Magazin istoric*. Această revistă ne va permite să urmărim mai îndeaproape evoluţia cercetărilor istorice în ţara dumneavoastră, care a cunoscut în trecut momente ale destinului istoric asemănătoare celui al Tunisiei, atunci cînd provinciile Daciei şi Africii aparţineau aceleiaşi mari comunităţi care a fost Romanitatea. Istoricii tunisieni vor fi bucuroşi să colaboreze, pe măsura puterilor lor, la lucrările revistei *Magazin istoric,* căreia îi urează din toată inima succes.

BASIL DAVIDSON

Africanolog britanic

Cred că atunci cînd adresez cele mai bune urări şi felicitări istoricilor români pentru publicarea unei noi reviste exprim nu numai gîndurile mele, ci şi ale multor cercetători din domeniul africanologiei.

Mulţumită transformărilor ample şi pozitive care au avut loc în lume, studiul istoriei a depăşit într-un front larg vechile bariere ale etnocentrismului şi istoria propriului popor poate fi acum — şi chiar este într-o măsură tot mai mare — pusă în legătură cu istoria tuturor popoarelor de pe pămînt.

Magazin istoric, noua publicaţie românească va aduce cu siguranţă o contribuţie valoroasă în cadrul acestui important proces de largă difuzare a ştiinţelor istorice.

JACQUES FREYMOND

Directorul Institutului universitar de înalte studii internaţionale din Geneva
Preşedintele Asociaţiei Internaţionale de Ştiinţe Politice

Istoricii din domeniul relaţiilor internaţionale, ca şi toţi cei ce se străduiesc pentru dezvoltarea legăturilor culturale între ţările Europei, vor fi deosebit de fericiţi să ia cunoştinţă de naşterea unei noi reviste de istorie în România. Aceasta le va îngădui să cunoască mai îndeaproape lucrările colegilor lor români.

Vom urmări cu interes activitatea revistei *Magazin istoric,* căreia — dumneavoastră ca şi noi — îi prezentăm cele mai bune urări.

Prof. dr. STANISLAV HERBST

Preşedintele Societăţii istoricilor polonezi

Istoricii polonezi transmit cele mai bune urări noii publicaţii *Magazin istoric*. Noua revistă românească, care apare începînd din anul 1967, înseamnă încă o contribuţie pusă în slujba popularizării ştiinţei istorice, în slujba cultivării gîndirii creatoare în domeniul istoriei, în slujba adîncirii bazei umaniste de apropiere şi cunoaştere între popoare şi, îndeosebi, între popoarele ţărilor socialiste frăţeşti.

Acad. V. M. HVOSTOV

Directorul Institutului de istorie a Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S.

Urez noii reviste de istorie *Magazin istoric* cele mai mari succese în activitatea ei.

Crearea revistei deschide noi posibilităţi pentru istoricii români în dezvoltarea ştiinţei istorice marxist-leniniste.

Îmi exprim nădejdea că revista va contribui la întărirea în continuare a colaborării dintre oamenii de ştiinţă români şi sovietici, în elaborarea problemelor actuale ale ştiinţei istorice care se situează ferm pe poziţiile internaţionalismului socialist.

Acad. prof. DIMITAR KOSEV

Rectorul Universităţii din Sofia Directorul Institutului de istorie al Academiei de Ştiinţe a R. P. Bulgaria

Urez noii publicaţii succese în munca nobilă începută în acest an. Răspîndirea cunoştinţelor istorice şi în mod deosebit a istoriei relaţiilor culturale dintre popoarele noastre frăţeşti va contribui într-o măsură deosebit de importantă la o şi mai bună cunoaştere reciprocă, la întărirea colaborării şi prieteniei dintre poporul român şi poporul bulgar. Nu mă îndoiesc că noua revistă *Magazin istoric* va contribui din plin la realizarea acestei sarcini de onoare.

ANDRÉ MAUROIS

Membru al Academiei Franceze

Urez bun venit în lumea culturii europene acestei noi publicaţii româneşti, *Magazin istoric,* care va fi consacrată problemelor de istorie. Nimic nu poate fi mai folositor pentru a uni popoarele din Europa noastră decît de a le face să devină conştiente de istoria lor, de-a lungul căreia ele au obţinut împreună mari înfăptuiri.

Voi urmări cu simpatie studiile revistei dumneavoastră.

ANDRÉ MIRAMBEL

Membru al Institutului Franţei Directorul Institutului neoelenic din Paris

Vom fi numeroşi cei care în Franţa, ca şi în alte locuri ale lumii, ne vom bucura de a urmări apariţia în fiecare lună a noii reviste româneşti consacrată problemelor de istorie. Noi salutăm în apariţia revistei *Magazin istoric,* iniţiativa oamenilor de ştiinţă din România. Acest periodic oferă un avantaj dublu şi real : al unei frecvenţe precise şi al unei înalte ţinute ştiinţifice. Oamenii de ştiinţă francezi, alături de cei din alte ţări, nu vor fi surprinşi, întrucît România a dobîndit de multă vreme un meritat prestigiu în domeniul studiilor şi lucrărilor de istorie.

Sîntem bucuroşi ca, salutînd evenimentul apariţiei noii publicaţii, să reînnoim omagiul adus ştiinţei prietenilor noştri români.

GASTONE MANACORDA

Directorul revistei „Studi storici"

În momentul în care apare primul număr al revistei *Magazin istoric,* vreau să vă adresez în numele Comitetului de conducere şi din partea colaboratorilor revistei italiene „Studi storici", publicată de „Institutul Gramsci" din Roma, cele mai bune urări de succes. Urez cele mai frumoase realizări în munca dumneavoastră şi îmi exprim dorinţa de a stabili o fructuoasă colaborare. Vă rog să primiţi din partea mea cele mai sincere salutări de început de drum.

Saluturi încredinţate revistei *Magazin istoric* prin colaboratorii noştri: A. Chiari, G. Dascal, I. Gheorghiţă, H. Liman, I. Nicolaescu, S. Podină, C. Linte, Cr. Popişteanu.

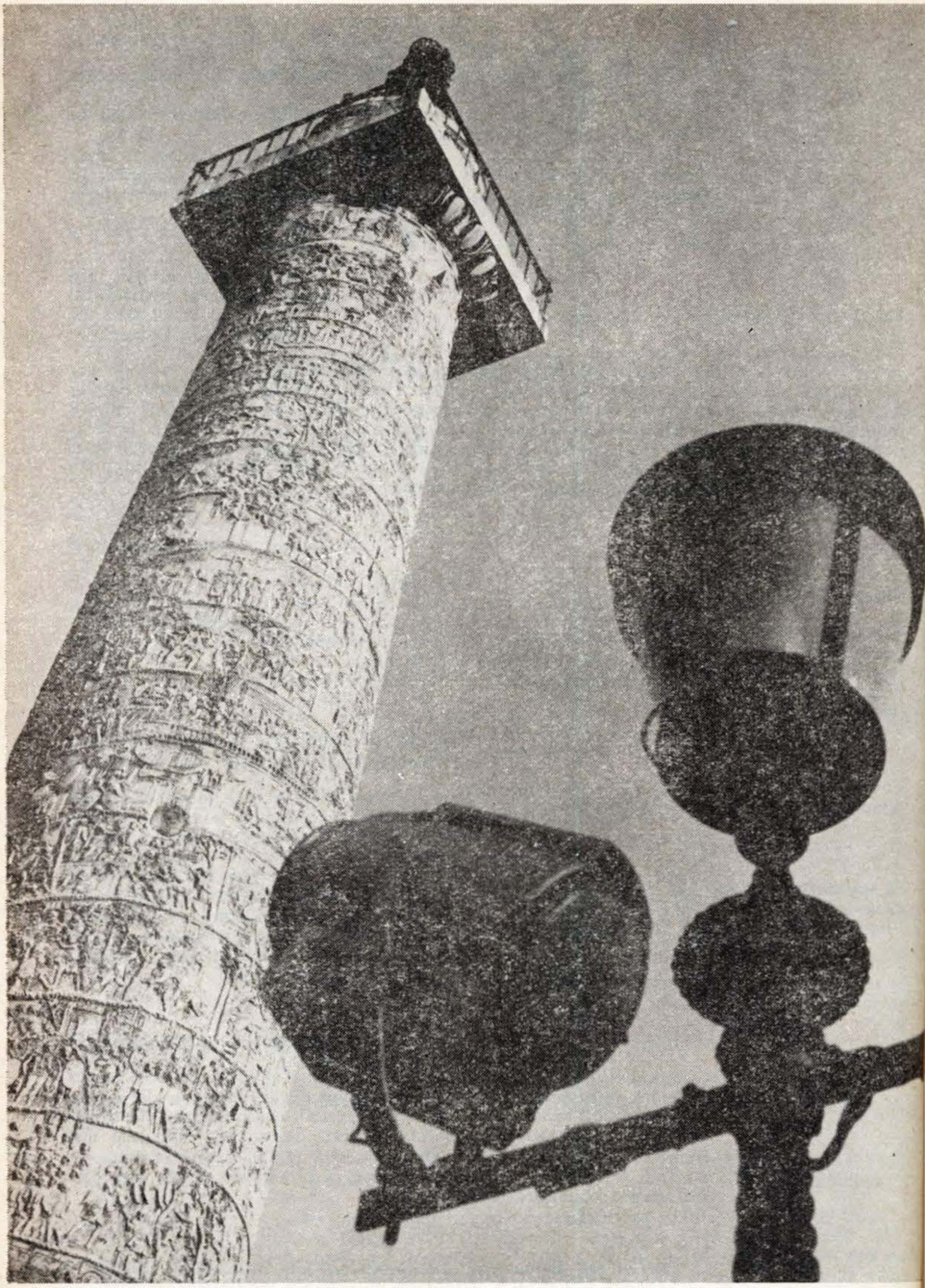

Columna lui Traian

HISTORIA MAGISTRA VITAE

Acad. Tudor Arghezi

Președinte de onoare al Uniunii Scriitorilor

Emoția mă stăpînește că sînt dator să semnez cîteva silabe în fruntea acestei reviste, a mult scumpei obștii românești, care-i pravila și religia poporului nostru, atît de încercat și biruitor douăzeci de veacuri în șir.

Cine se gîndea acum o sută de ani că vorbirea românească a plugarilor va ajunge limbă internațională, care se învață astăzi la Paris, în Sorbona ?

Nunc perpetuam et in saecula saeculorum.

Tudor Arghezi

Acad. Constantin Daicoviciu

Președintele Secției de științe istorice a Academiei

Omul a simțit, din cele mai vechi timpuri, o irezistibilă curiozitate de a cunoaște faptele și oamenii trecutului, ca și dorința de a se orienta în spațiul mai apropiat sau mai îndepărtat ce ne înconjoară ; tot astfel simțea omul nevoia cuprinderii cu mintea și cu sufletul a vremurilor și oamenilor care i-au precedat. Nu este deloc întîmplător că primițiile istoriei propriu-zise sînt atît de strîns legate de cercetarea în spațiu, de geografie și etnografie. În formă de cîntece bătrînești sau de povestiri în versuri, generațiile mai tinere luau cunoștință de cele ce s-au petrecut înaintea lor. Acest trecut, cu faptele lui și cu înaintașii ridicați la rangul de eroi, constituia pentru ascultători nu numai o înaltă învățătură, dar avea și darul de a desfăta și însufleți.

De aici și caracterul îndoit al istoriei în antichitate : de cunoaștere (știință) și de artă, aspectul din urmă fiind adeseori precumpănitor, ca unul ce servea mai eficient scopul educativ al istoriei. Deși pentru istoricii antichității grecești și romane istoria nu constituia în primul rînd o știință, și cu atît mai puțin o știință exactă cum o înțelegem noi astăzi, ar fi totuși greșit să considerăm pe istoricii antici lipsiți de simțul și răspunderea adevărului. Tucidide, grecul, ca și Tacit, romanul, își făceau un titlu de glorie din a înfățișa faptele „fără ură și fără părtinire", adică, am zice astăzi, obiectiv — iar Cicero stabilea a nu spune nici un neadevăr, iar în al doilea rînd, de a nu ascunde nimic din ceea ce este adevărat.

Lipsită de o concepţie ştiinţifică asupra mersului istoriei societăţii omeneşti, istoriografia antică se găsea în acel impas pe care atît de pregnant îl exprima pentru situaţia din antichitate desperata exclamaţie a istoricului roman Salustiu : „E greu de a scrie istorie". Verdictul este perfect valabil şi pentru istoriografia de mai tîrziu, a evului mediu şi a epocilor moderne şi contemporane burgheze.

Cu toate aceste carenţe, trebuie să recunoaştem că anticii au dat istoriei marele şi fundamentalul ei rost : de a fi învăţătoarea vieţii — magistra vitae —, dar nici să se reducă la o seacă constatare de fapte interpretate arid, ci e de dorit, ba chiar necesar, ca povestirea istorică să îmbrace şi haina însufleţitoare, mobilizatoare şi educativă a măestriei artistice.

Nici străduniile generaţiilor de istorici care s-au perindat de-a lungul secolelor ce au urmat antichităţii, de a ridica istoria pe piedestalul sigur al ştiinţei nu s-au realizat, ele împleticindu-se în variate şi rătăcite teorii asupra esenţei, caracterului şi rostului istoriei. Abia pe la mijlocul secolului al XIX-lea începe să se cristalizeze noţiunea clară despre istorie şi legile ei. Materialismul dialectic, ca formă de gîndire, aplicat la legile dezvoltării societăţii ca materialism istoric, elaborat de clasicii marxismului, a putut să dea istoriei caracterul şi însuşirea de disciplină eminamente ştiinţifică, bazată pe cunoaşterea şi interpretarea obiectivă a fenomenelor petrecute în sînul societăţii umane de-a lungul mileniilor.

Concepţia materialist-istorică marxistă, acordînd poporului nu numai rolul de creator al bunurilor materiale şi spirituale, ci şi pe acela de principal făuritor al istoriei, dă posibilitatea istoriografului de a înfăţişa mai just trecutul, cu tot ceea ce el constituie pozitiv şi progresist, lăsînd, în acelaşi timp, şi personalităţilor conducătoare meritele strălucite de înfăptuitori ai voinţei populare. Şi tot ideologia marxistă despre lume şi societate face ca studiul istoriei să plămădească în mintea şi sufletul oamenilor cel mai curat şi mai nobil patriotism socialist, o dată cu trezirea şi consolidarea conştiinţei de măreaţă solidaritate internaţională proletară.

Abia a c u m istoria poate fi considerată şi acceptată, fără nici o rezervă, ca o adevărată învăţătoare, ca o autentică şcoală, în stare nu numai de a informa şi instrui, ci — uzînd de mijloacele literar-artistice, de care nu trebuie să fie lipsită nici o scriere istoricească — şi capabilă de a mobiliza şi însufleţi masele pentru un viitor tot mai luminos, tot mai sigur şi mai fericit. Acum putem spune : istoria este „magistra vitae".

Menţinîndu-şi calitatea de magistra vitae, neabătîndu-se de la menirea ei de educatoare şi mobilizatoare a maselor, păstrîndu-şi neştirbit înaltul ei nivel ştiinţific şi ideologic, ştiinţa istorică din Republica Socialistă România îşi va îndeplini, fără greutăţile ce o apăsau în trecut, importanta sarcină de a fi o f o r ţ ă v i e î n f ă u r i r e a s o c i e t ă ţ i i n o a s t r e r o m â n e s o c i a l i s t e.

C. Daicoviciu

Acad. Andrei Oţetea

Directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga" al Academiei

La ce serveşte istoria ? e o întrebare pe care oamenii şi-au pus-o o dată cu apariţia istoriei. Părintele istoriografiei, Herodot, s-a simţit dator să-şi justifice opera prin utilitatea sa. El declară că s-a îndemnat a scrie pentru ca „faptele săvîrşite de oameni

să nu se uite cu timpul". Dacă a simţit nevoia să păstreze întîmplările trecutului, e că le atribuie facultatea de a servi ca învăţătură. Prima istorie a apărut deci o dată cu justificarea sa, care a fost împărtăşită pînă în timpul Renaşterii. Guicciardini şi Machiavelli au extras din istorie maxime de guvernămînt pentru instruirea oamenilor de stat şi au alcătuit adevărate tratate de conduită politică.

După revoluţia burgheză din Franţa, istoria a fost folosită ca o armă de emancipare politică şi socială. Împotriva claselor stăpînitoare, care invocau trecutul pentru a-şi justifica stăpînirea, exponenţii opoziţiei democrate şi liberale au făcut apel la istorie pentru a combate privilegiile aristocraţiei funciare şi a răspîndi ideile revoluţionare. Pretutindeni, istoricii au căutat în studiul trecutului dovezi că drepturile şi privilegiile nobilimii se întemeiază pe cucerirea şi spolierea poporului băştinaş aservit.

Nicolae Bălcescu şi Mihail Kogălniceanu au procedat la fel. Ei au făcut din istorie un mijloc de a întemeia şi consolida naţionalitatea română. Bălcescu era convins că prin Istoria Românilor sub Mihai-vodă Viteazul are să pună „piatra de temelie a unităţii naţionale". Kogălniceanu susţine aceeaşi idee. „Istoria românească să ne fie mai ales cartea de căpetenie, să ne fie paladiul naţionalităţii noastre. Într-însa vom învăţa ce am făcut şi ce trebuie să mai facem, printr-însa vom prevedea viitorul, printr-însa vom fi români", adică printr-însa vom constitui, peste diviziunile regionale ale Moldovei, Ţării Româneşti şi Transilvanici, o naţiune română.

Kogălniceanu îmbină funcţia social-politică cu cea educativă a istoriei, făcînd din popor — „izvor al tuturor mişcărilor şi isprăvilor şi fără de care stăpînitorii n-ar fi nimică" — principalul subiect al istoriei. Prin aceasta, el deschide perspectiva unei concepţii mai profunde a istoriei.

Nicolae Iorga şi-a pus toată prodigioasa lui activitate de istoric în slujba unităţii naţionale, integrale. „Ideea unităţii naţionale m-a preocupat, spunea el, toată viaţa, pe un timp cînd ea era socotită ca o nebunie". Cînd, în 1918, şi-a văzut visul cu ochii, el a continuat să desfăşoare aceeaşi activitate, dar pentru apărarea integrităţii şi suveranităţii naţionale. Viziunea unitară a neamului românesc de pretutindeni nu l-a părăsit nici atunci cînd, după capitularea Franţei, totul părea pierdut. Toată activitatea lui din ultimii zece ani ai vieţii a fost, în faţa ameninţării hitleriste, un mesaj de încredere în „eroismul nemuritor al popoarelor" şi în biruinţa finală a cauzei noastre.

Nici Kogălniceanu, nici Iorga nu se ridică la ideea care face din istorie un proces de dezvoltare continuă, sub acţiunea unor legi obiective. Ca toţi romanticii, Kogălniceanu îşi trage învăţătura din situaţii, fapte sau evenimente izolate şi considerate ca identice cu situaţiile şi evenimentele la care le raporta. Or, istoria se compune din evenimente unice, originale, care nu se reproduc niciodată, fiindcă condiţiile în care se petrec nu sînt niciodată aceleaşi. Deci istoria nu poate oferi „reguli de purtare".

La ce serveşte atunci istoria? Marxismul a răspuns la această întrebare, făcînd din istorie dezvoltarea dialectică a modului de producţie şi a luptei celor asupriţi împotriva asupritorilor. Dacă istoria dezvoltării sociale e înainte de toate istoria dezvoltării producţiei, istoria modurilor de producţie care s-au succedat în cursul vremilor, istoria producătorilor de bunuri materiale, a maselor muncitoare, care prin lupta lor necurmată împotriva asupririi vor izbuti din etapă în etapă să îngrădească şi la sfîrşit să suprime exploatarea, adevăratul făuritor al istoriei este poporul.

Cunoaşterea legilor dezvoltării istorice permite cercetătorilor să aprecieze faptele istorice în perspectiva viitorului şi să considere trecutul şi prezentul din punctul de vedere al devenirii. Partidele comuniste şi-au bazat pe studiul istoriei ţării lor programul, tactica şi strategia, pentru a le adapta condiţiilor istorice şi specificului naţional din momentul acţiunii lor. Marxismul gîndeşte în categoria timp istoriceşte şi pentru el noţiunea de progres e un principiu diriguitor. Credinţa în progresul general şi în biruinţa finală a dreptăţii sociale e o consecinţă directă a marxismului. Ea oţeleşte

caracterul luptătorilor pentru emanciparea muncii şi întăreşte sentimentul de solidaritate internaţională a proletariatului.

Istoriografia marxistă ne învaţă să preţuim moştenirea culturală a poporului nostru şi să preluăm partea pozitivă din opera înaintaşilor noştri şi să continuăm, în spiritul vremii noastre, munca seculară săvîrşită de ei. Istoria e pentru marxişti un admirabil instrument de educare a patriotismului, nu în sensul şovin al disprețului şi urii pentru alte popoare, ci în spiritul înţelegerii şi cooperării internaţionale. În zilele noastre, cînd toate popoarele depun cele mai mari eforturi pentru a lichida diferendele care le separă şi pentru a crea o atmosferă de convieţuire paşnică, istoria are un rol capital de jucat. Noile orizonturi care se deschid în faţa omului şi marile răspunderi care se impun solidarităţii umane fac din istorie un factor important în lupta pentru cele mai înalte idealuri ale vremii noastre : progresul social, demnitatea omului şi pacea. Promovînd înţelegerea pentru cultura altor popoare şi stimulînd colaborarea internaţională, istoria contribuie la formarea şi organizarea unităţii intelectuale a colectivităţii umane şi se afirmă ca o forţă vie a apropierii între popoare.

Ion Popescu-Puţuri

Directorul Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.

Trecutul, prezentul şi viitorul unui popor sînt într-o legătură indisolubilă ; fiecare generaţie, preluînd valorile materiale şi spirituale cele mai de seamă create prin truda şi geniul înaintaşilor, le dezvoltă şi le ridică pe noi culmi, de pe care generaţiile următoare duc mai departe mesajul de progres şi fericire al strămbunilor. Istoria este, incontestabil, un atribut al umanităţii.

În toate epocile mari, de cotitură în dezvoltarea omenirii, minţile cele mai luminate au căutat în pildele istoriei sensuri noi, menite să servească vremii lor. Renaşterea s-a inspirat din valorile, durabile peste veacuri, create de antici ; în mîinile paşoptiştilor istoria s-a transformat într-o armă redutabilă contra împilării şi opresiunii ; în epoca noastră, clasa muncitoare a devenit mesagerul celor mai înaintate tradiţii ale popoarelor. Din istorie, cronicarii au descifrat originea comună a românilor, permanenţa lor de milenii pe pămîntul străvechi al Daciei ; pildele lui Mircea cel Bătrîn, Mihai Viteazul, Horea, Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu au însufleţit masele în lupta lor multiseculară, pentru libertate şi progres, pentru refacerea unităţii ţărilor române, care numai sub vitregia vremurilor „s-au împărţit în Moldova, Muntenească şi Ardealul", cum spunea marele cărturar Dimitrie Cantemir. Astăzi, cînd sub conducerea Partidului Comunist Român, poporul nostru înalţă tot mai sus edificiul noii orînduiri sociale, glorioasele sale tradiţii progresiste îşi află în România socialistă cea mai deplină valorificare.

Înfăţişarea obiectivă a faptelor, interpretarea lor justă de pe principiile materialismului dialectic, fac din istorie o oglindă a conştiinţei de sine a poporului, un izvor de învăţăminte preţioase pentru noile generaţii. Oare, nu în aceasta constă, în primul rînd, sensul actual al dictonului „historia magistra vitae" ? Acestui ţel minunat îi serveşte, credem, şi nou născutul Magazin istoric, căruia îi urăm din toată inima mulţi ani de activitate rodnică pe ogorul fertil al ştiinţei istorice româneşti.

Acad. Emil Condurachi

Directorul Institutului de arheologie al Academiei

De-a lungul atîtor veacuri, de cînd oamenii şi-au încredinţat scrisului informaţiile şi gîndurile lor despre întîmplările în mijlocul cărora ei trăiseră sau despre acelea pe care voiau să le smulgă uitării, istoria şi istoricii, mergînd în pas cu vremea lor, au realizat numeroase, extrem de numeroase opere. Toate se înscriu în istoria ideilor la locul lor, toate exprimă mai mult sau mai puţin clar concepţia vremii lor. Este deci firesc ca istoricii din zilele noastre să aibă concepţia lor, mergînd şi ea în pas cu vremea lor şi reflectînd, la rîndul său, marile probleme ale epocii în care noi trăim.

În antichitate, sarcina pe care o avea istoria era, înainte de toate, aceea de a fi un îndreptar moral. În evul mediu, rostul său principal era de a arăta oamenilor nimicnicia lor în faţa puterii divinităţii, singura capabilă să judece faptele oamenilor şi să îndrume destinele lor. În vremea în care burghezia cîştiga tot mai mult teren în lupta sa economică şi politică cu aristocraţia feudală, ea promova şi ideea unei ordini raţionale în univers.

Veacul nostru a cunoscut, însă, o adevărată eflorescenţă ideologică, al cărei scop era să demonstreze, pe de o parte, că forma capitalistă de organizare a lumii este cea mai bună din cîte a putut cunoaşte omenirea, pe de altă parte, că lumea nu poate fi, în fond, cunoscută şi ca atare nu poate fi cunoscut nici adevăratul sens al destinului viitor al umanităţii.

Omenirea, în lunga sa evoluţie, n-a acţionat însă din senin, din jocul gratuit şi steril al capriciilor sale. Clasicii marxismului au reuşit, îmbrăţişînd întreaga istorie a umanităţii, să desprindă acele legi după care se desfăşoară în lume fie istoria marilor grupuri umane, fie istoria marilor personalităţi. Această concepţie despre lume şi despre viaţă a dat şi dă istoricilor încrederea în putinţa lor de a cunoaşte lumea şi viaţa şi, totodată, certitudinea rolului lor în efortul imens de transformare a lumii vechi într-o lume nouă. Istoria a devenit astfel din nou, ca altădată în antichitate, pe un plan superior acum, magistra vitae. Numai că de la rolul său de îndreptar moral pentru fiecare individ în parte, în condiţiile socialismului şi ale concepţiei materialismului istoric a trecut la acela de magistra vitae pentru întreaga societate, pentru popoare şi naţiuni, deoarece ea ne poate arăta pe ce cale a mers lumea pînă astăzi şi pe ce cale poate şi trebuie să meargă de acum înainte. Studiată cu obiectivitatea concepţiei marxiste, analizată cu răspunderea omului de ştiinţă, istoria poate şi trebuie să ne înveţe.

Em. Condurachi

Acad. P. Constantinescu-Iaşi

Preşedintele Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice

În mulţimea publicaţiilor periodice care îmbogăţesc ştiinţa şi cultura ţării noastre, apare încă una, revista „Magazin istoric". Nici nu îndrăznesc să pun întrebarea: era nevoie ?

O asemenea revistă, care să reflecte în paginile ei şi aspectele multiple ale tumultoasei vieţi pe care ţara noastră o trăieşte azi pe temelia socialistă, era de multă vreme cerută. Noi, ostenitorii în domeniul ştiinţei istorice, ne împlinim menirea cu bogate roade ; dar cunoaşterea istoriei — această „magistra vitae" — nu aparţine numai cîtorva, cei aleşi întru specialitate. Istoria — aşa cum o concepem astăzi — este lucrul maselor. Şi maselor trebuie să le fie dăruite rezultatele cercetării istoricilor.

Am fericitul prilej nu numai de a lucra pe ogorul făuririi ştiinţei istorice, dar şi de a avea legături organizatorice cu mulţimea dascălilor de istorie, care zi de zi împărtăşesc adevărul istoric miilor de învăţăcei, cetăţeni mai apoi ai republicii noastre socialiste. De multă vreme ei cer o asemenea revistă.

Dar parcă numai pentru ei era necesară această revistă ? Setea de lectură istorică a marelui public este astăzi fapt de necontestat. Cunoaşterea istoriei patriei şi a celorlalte popoare de azi sau din trecut este exponentul celei mai elementare culturi.

Ştiinţa istoriei văzută prin concepţia ştiinţifică a materialismului istoric, pusă la îndemîna multora — aşa cum şi-a programat „Magazinul istoric“ — va fi încă un sprijin ideologic în desăvîrşirea societăţii socialiste în patria noastră.

Să salutăm cu bucurie apariţia M a g a z i n u l u i i s t o r i c !

Mihai Berza

Membru corespondent al Academiei, Directorul Institutului de studii sud-est europene

H i s t o r i a m a g i s t r a v i t a e ? Desigur că nu, dacă e să vedem în istorie, ca anticii, o vastă culegere de „exemple“ capabile să-l călăuzească pe cetăţean, şi îndeosebi pe omul politic, în alegerea soluţiilor practice acolo unde viaţa i le cere. Nu! — viaţa a c t u a l ă — si cea de azi mai mult decît oricînd — e prea nouă, prea originală în înfăţişările ei, pentru ca istoria să ne poată folosi în acest chip. Şi, totuşi, ea rămîne o învăţătoare a vieţii, în sensul puterilor pe care ucenicul le trage de la maestrul său.

Istoria e o cale de cunoaştere a prezentului, aşa cum prezentul e cheia ce deschide înţelegerea trecutului. Trăim într-un mediu istoric, care urcă nesfîrşit în timp, aşa cum trăim într-un mediu geografic, care se lărgeşte treptat în jurul nostru. Orientarea într-unul, ca şi în celălalt, e deopotrivă necesară.

Experienţa istorică este şi un spor de trăire. Orice viaţă cu care intrăm în contact constituie o modalitate de lărgire a propriei noastre capacităţi sufleteşti. Chintesenţă de viaţă, în măsura în care izbuteşte să-ţi aducă sub ochi şirul neîntrerupt al societăţilor dispărute, istoria pune în slujba formării omului de azi tot ce a strîns ea din cercetarea omului de altădată.

Ajutîndu-te să înţelegi — şi ce alta este întregul patrimoniu spiritual al omenirii, din care ne hrănim, decît un produs istoric, oricît valorile sale ar părea în afară de timp ? — istoria te învaţă şi să iubeşti.

Istoria este, totodată, izvor de încredere. Dincolo de înfrîngeri şi suferinţe, de împilare şi mizerie, care îi fac urzeala, ea luminează mersul înainte al umanităţii, capacitatea de înfăptuire a fiinţei umane. Victorii smulse cu trudă şi cu sînge, paşii spre mai bine ai înaintaşilor sînt chezăşia împlinirii propriilor noastre năzuinţe.

Acad. George Oprescu

Directorul Institutului de istoria artei al Academiei

Acest precept este luat din limba latină, tezaur de formule scurte, impresionante, avînd un caracter lapidar, calităţi la care se pretează aşa de bine această limbă. Au ele valoarea pe care le-o atribuim, merită ele să devină criterii de viaţă în eternitate, cum îşi închipuie unii şi cum ele însele au aerul să proclame ?

Ce ar însemna în fond historia magistra vitae? Că viaţa noastră ar fi lipsită de greşeli, ar fi mai fericită şi mai înţeleaptă dacă am ţine seama de trecut, adică de istorie, şi ne-am organiza-o în aşa fel încît să nu întreprindem niciodată o acţiune asemenea uneia care a avut un efect defavorabil. Iată deci o lege socială care, dacă ar fi urmată, ar face din viaţa noastră ceva mult mai plăcut decît cum ea se prezintă de obicei, fără riscuri inutile, fără greşeli, fără nemulţumiri.

Şi totuşi, viaţa pe care o trăiesc oamenii, şi pe care au trăit-o, a fost plină de aceste neajunsuri. Este oare fiindcă preceptul nu este adevărat? Desigur că nu. Este pentru că el n-a fost aplicat întotdeauna şi istoria a fost rareori magistra vitae. Să nu mai vorbim de ceea ce se întîmplă în viaţa noastră zilnică, cînd mai niciodată nu avem vreme să ne gîndim la exemple care ar putea fi luate de model, deşi în zilele noastre trecutul are rolul lui de învăţător. Să ne oprim mai departe la acţiunile mari, cele întreprinse de state, de suverani, de generali comandanţi de armate, unde, desigur, dat fiind consecinţele pe care le au oricare din acţiunile importante, ar fi natural ca historia să fie o magistra vitae. N-am mai vedea state prăbuşindu-se, armate învinse şi alte asemenea mari dezastre. Este destul să ne gîndim că genii militare ca Napoleon au repetat greşeli pe care le făcuseră şi alte genii militare înaintea lor, numai pentru că s-au considerat mai mari decît aceştia şi imposibil de învins. Şi nu mai departe decît în vremea noastră ştim bine că asemenea greşeli s-au perpetuat.

Iată deci de ce ideea historia magistra vitae e adevărată, strălucită — în ciuda faptului că uneori oamenii nu ţin seama de ea — şi trebuie să rămînă un îndreptar al vieţii noastre zilnice.

A. Spiresan

Umanistul
RABINDRANATH TAGORE
printre bucureşteni

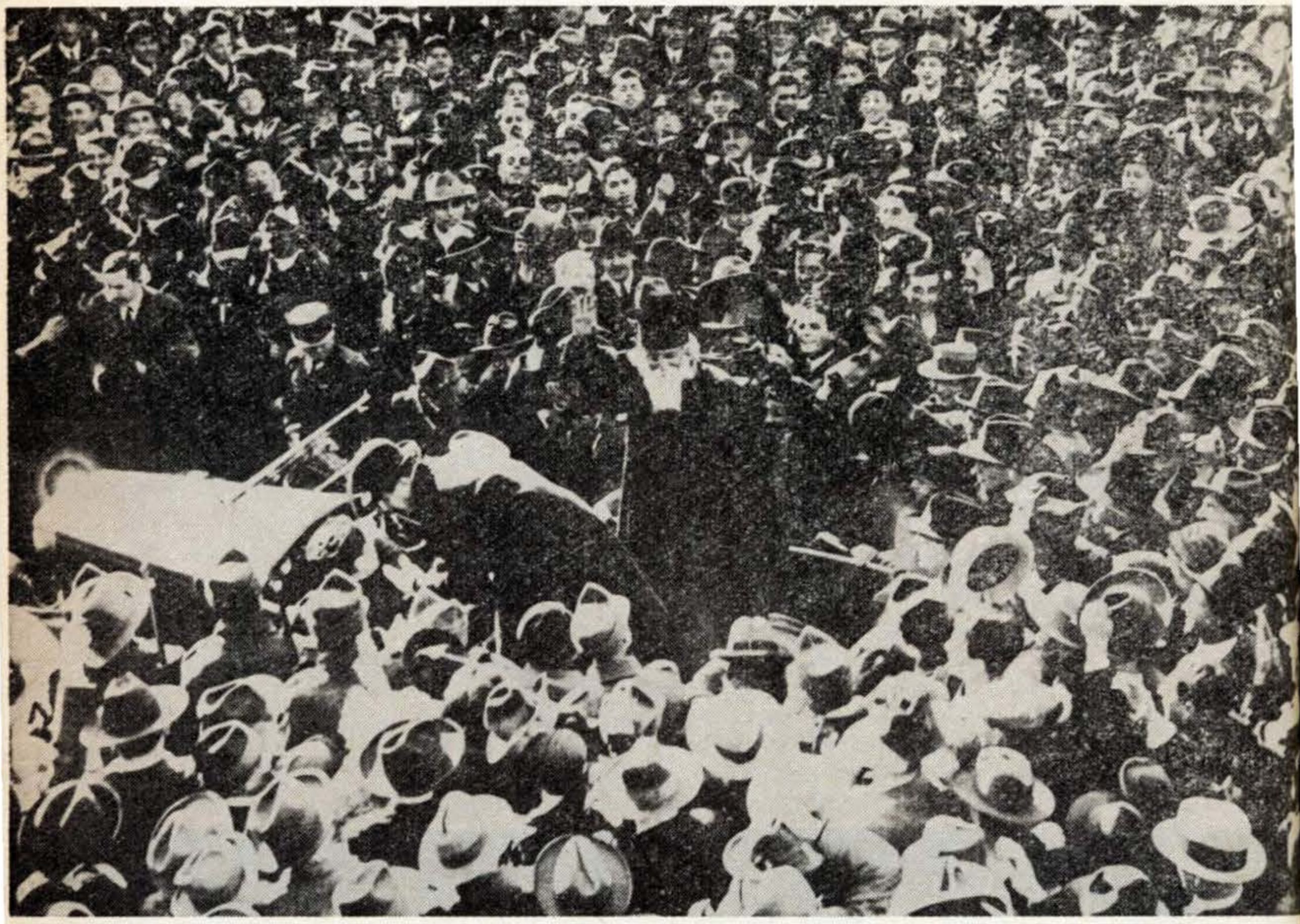

Însemnare la un instantaneu fotografic

„Dacă nu te vei contopi cu viaţa poporului tău
Poporul îşi va întoarce faţa de la cîntecul tău fals

. . . . . .

Cel care trăieşte aceeaşi viaţă cu poporul
Acela va deveni drag şi apropiat poporului".

Sînt versurile pe care într-o după amiază, în urmă cu patru decenii, filozoful, istoricul, sociologul, poetul, dramaturgul şi romancierul Rabindranath Tagore, patriarhul literaturii indiene din ultimul secol şi unul dintre cei mai proeminenţi activişti sociali ai ţării sale le rostise în faţa unui public entuziast venit să-l

asculte în sala Teatrului Național din București.

Vizitînd România, precum și alte țări europene, spre care pornise din dorința de a descoperi punți de legătură cu popoarele Indiei pe tărîmul obștesc și spiritual, Tagore își comunica fermecat impresiile despre limba și cultura românească : „Am observat cu bucurie că există mult ritm în mișcări și multă armonie în culori. Am auzit că aveți o poezie populară interesantă (...) Aveți o limbă destinată ritmului și poeziei".

Stînd de vorbă în urmă cu doi ani cu ministrul titular al afacerilor culturale din Ministerul Republicii India, Dl. R. M. Hajarnavia, aflam că ecoul călătoriei scriitorului Tagore în România a fost consemnat favorabil în presa vremii din țara sa.

Interesul cu care cercurile intelectualității românești și în egală măsură „omul de pe stradă" — clișeul alăturat este pilduitor — au întîmpinat pe ilustrul reprezentant al culturii indiene, venea să se adauge audienței mondiale față de opera și personalitatea unuia dintre primii laureați ai Premiului Nobel pentru literatură (1913). De-a lungul celor 8 decenii de viață (7 mai 1861—7 august 1941), Rabindranath Tagore și-a încrustat numele în sute de eseuri filozofice și povestiri pentru copii, poeme de amplă respirație și scurte poezii, drame și romane, articole anticolonialiste și studii religioase, reportaje de călătorii și analize social-economice. Profund națională, de o extremă complexitate și originalitate, trăgîndu-și seva din adîncurile pămînturilor și culturii indiene, opera multilaterală a lui Rabindranath Tagore este ancorată în viața poporului său pînă la o totală identificare a artistului și filozofului cu omul simplu, deseori erou principal al scrierilor sale literare. Călător pe marile drumuri ale Asiei, Americii și Europei, Tagore și-a manifestat asidua preocupare pentru transformarea chipului epocii contemporane, pentru evenimentele hotărîtoare care se reflectau în destinele oamenilor și popoarelor.

Diagnosticînd colonialismul, Tagore scria : „Acest sistem de dominație nu înseamnă numai sărăcirea generală a țării, a poporului, ci și înăbușirea totală a personalității, ruină și mizerie, incultură și îndobitocire, lipsă de drepturi și umilință, cu alte cuvinte degradarea sutelor de milioane de oameni la nivelul unor «vite de muncă». Desigur este greu, foarte greu să rupi aceste lanțuri — spunea Tagore, el însuși militant de seamă pentru eliberarea Indiei — adresîndu-se popoarelor subjugate. Dar nu există altă cale spre eliberare. Greutățile nu trebuie să frîngă voința noastră". După ce a vizitat U.R.S.S., Tagore a fost conștient că revoluția socialistă va exercita o formidabilă forță de atracție în istoria omenirii.

Pînă în cele din urmă clipe ale vieții, Tagore și-a păstrat convingerea în viitorul luminos al umanității, care va ieși victorioasă din încleștarea cu fascismul dezlănțuit. „Eu cred — spunea el într-o profesiune de credință — că raiul poate fi văzut în lumina soarelui și în verdeața pămîntului, în frumusețea chipului omenesc, în bogăția vieții omenești" [1].

Pe acest om se adunaseră să-l asculte scriitori și studenți, artiști și profesori în sala Teatrului Național din București, acum mai bine de patru decenii. Scriindu-și reportajul, un ziarist denumise întîlnirea dintre Rabindranath Tagore și publicul bucureștean „o sărbătoare a sufletului".

CRISTIAN POPIȘTEANU

---

[1] Articolul autobiografic „The religion of an artist" în culegerea „Contemporay Indian philosopher" 1953, p. 44.

Abraham Lincoln

James A. Garfield

De la Lincoln...

EUGEN PREDA

Cînd la 12 februarie s-au împlinit 158 de ani de la naşterea „marelui emancipator", deşi nu era o cifră rotundă, Washingtonul a cunoscut din nou unul din acele exerciţii oratorice, care de mult au făcut faima peisajului politic american şi care, într-un an preelectoral, nu lasă în afara arsenalului obişnuit nici pe morţi. Reprezentanţii Administraţiei i-au adus tribut lui Abraham Lincoln în toga continuatorilor credincioşi ai ideilor sale. Republicanii nu s-au lăsat mai prejos. „Cinstitul Abe" a aparţinut doar partidului lor. În consecinţă, pe platforma superioară a masivului Memorial Lincoln, unul din cei mai conservatori oameni politici, senatorul Edward Dirksen, a dat citire în faţa microfoanelor şi camerelor de luat vederi, celebrului „Mesaj de la Gettysburg" din 19 noiembrie 1863, considerat şi azi drept culmea elocinţei americane. În ochii imenşi şi orbi ai măreţei statui, se răsfrîngeau sub soarele rece apele domoale ale Potomacului, dincolo de care o flăcăruie tremurătoare marchează, în cimitirul naţional Arlington, mormîntul altui preşedinte american asasinat...

Între Memorial şi flăcăruia „veşnică" distanţa în spaţiu este foarte mică. În timp, ea sugerează un mare arc al istoriei americane, doi poli între care moartea violentă sau încercarea nereuşită de atentat au jalonat pagini dramatice, pagini care, prin numărul lor, nu pot fi întîlnite în nici o altă ţară în epoca modernă în decursul unui singur veac.

Din cei 36 de preşedinţi ai Statelor Unite, patru au murit asasinaţi. Alţi patru au succombat în timpul exercitării mandatului. În 1963, Agenţia Associated Press a stabilit că ar exista o coincidenţă a morţii, în timpul exercitării mandatului, a preşedinţilor aleşi la un interval de 20 de ani, în anii care se termină cu cifra zero. Această listă, care cuprinde preşedinţii şi anii în care au fost aleşi, este următoarea: 1840 — William Henry Harrison; 1860 — Abraham Lincoln; 1880 — James A. Garfield; 1900 — William McKinley; 1920 — Warren G. Harding; 1940 — Franklin D. Roosevelt; 1960 — John F. Kennedy. De fapt, Roosevelt nu a murit în cursul celui de-al treilea mandat al său, în care a fost ales în 1940, ci în cel următor. Dacă însă întocmirea unei astfel de liste relevă o pură coincidenţă menită să furnizeze o informaţie de senzaţie publicului, istoria asasinatului politic în Statele Unite, ca şi a încercărilor nereuşite de atentat asupra a doi preşedinţi, a unui fost preşedinte şi asupra a doi preşedinţi aleşi care nu-şi preluaseră încă funcţia, evidenţiază similitudini care pot părea stranii, dar nu mai puţin susceptibile la interpretări.

William McKinley

John F. Kennedy

la Kennedy

Abraham Lincoln a fost asasinat la 14 aprilie 1865, în timpul unui spectacol de teatru, după terminarea războiului civil. În acea frumoasă zi de primăvară, Lincoln a avut un program foarte încărcat. El s-a bucurat de revederea cu fiul său Robert, care se întorsese de la Appomattox, unde tocmai capitulase comandantul sudist, generalul R. E. Lee. Cînd Lincoln și soția sa, împreună cu invitații lor Clara Harris și maiorul Henry R. Rathborne, au sosit la Teatrul Ford, spectacolul începuse. Publicul se amuza copios de piesa „Vărul nostru american" a Laurei Koene. În momentul în care președintele și-a făcut apariția în lojă, în sală au răsunat ovații și desfășurarea piesei s-a întrerupt. Preocupat să-și găsească un loc de unde să poată urmări spectacolul, agentul de pază John F. Parker n-a observat că în ușa lojii fusese făcută o gaură. Asasinul, un tînăr actor de 26 de ani, John Wilkes Booth, originar din nordul Marylandului dar partizan pasionat al Confederației sudiste, s-a apropiat de ușă, s-a uitat prin orificiu pentru a constata care e poziția președintelui, a intrat în lojă și a tras. Sunetul împușcăturii aproape că s-a pierdut printre rîsetele celor care umpleau sala și se delectau cu desfășurarea celui de-al treilea act al piesei. Țipătul soției președintelui a zguduit sala și spectatorii au încremenit. Booth a sărit pe scenă, și, cu toate că și-a luxat piciorul, a reușit să dispară. Aproape în același timp doi complici ai săi, Lewis Paine și David Herold, au năvălit în casa secretarului de stat William H. Seward, l-au înjunghiat și au rănit pe mai mulți membri ai familiei. O atmosferă de teroare a cuprins Washingtonul. Trupe au fost desfășurate pe străzi, făcîndu-l să semene cu un oraș ocupat.

Toate versiunile oficiale în legătură cu primul asasinat al unui președinte american concordă în a atribui complotului un caracter izolat. Mai mult, se afirmă că, inițial, cei cîțiva conspiratori ar fi urmărit numai răpirea lui Lincoln și schimbarea lui pe prizonieri sudiști. Ideea aceasta a fost abandonată. Asasinatul a sporit furia nordiștilor împotriva sudiștilor și a întărit mîna partizanilor intransigenți în problema păcii, pe care Lincoln în ultima perioadă a vieții a încercat să o slăbească. Toți membrii complotului au fost executați iar căpetenia lui lichidată în mare grabă, de îndată ce i s-a dat de urmă. În biografia „Lincoln", devenită clasică, cunoscutul poet Carl Sandburg notează: „În dimineața zilei de 26 aprilie, Booth își găsi moartea. Hăituit ca o fiară, ca un șobolan prins în cursă, el se ascunse într-o șură nu departe de Bowling Green, statul Virginia. Cineva dădu foc șurei. Înainte de

această, urmăritorii trăseseră în Booth și un glonț îi străpunsese gîtul. Booth fu scos din flăcări încă în viață și așezat sub un copac. Cineva îi dădu apă ... Cînd a venit doctorul, Booth mai respira. Și-a privit mîinile și a spus horcăind : «E inutil ! E inutil !» Au fost ultimele lui cuvinte. Încotro duceau firele complotului nu s-a dezvăluit niciodată. Mulți s-au întrebat de-a lungul anilor de ce Booth, care avea și un picior fracturat, n-a fost prins viu de urmăritorii săi, anchetat și apoi judecat și condamnat. Ce „rațiune de stat" a făcut să fie închisă gura asasinului mai înainte ca istoria să înregistreze mărturia sa ? Asemenea unui sfredel, această întrebare a rămas înfiptă în conștiința Americii iar răspunsul îngropat poate pe veci.

98 de ani mai tîrziu, în timp ce pe colina Capitoliului, în rotonda mare a clădirii Congresului, se făceau ultimele pregătiri pentru a expune publicului, pe același catafalc pe care zăcuse corpul neînsuflețit al lui Lincoln, sicriul lui J. F. Kennedy, milioane de oameni au fost martorii uciderii asasinului presupus. A fost pentru prima oară în istorie cînd un asasinat a putut fi urmărit, chiar în momentul în care s-a produs, de către un public atît de numeros. Mi-aduc aminte cum, în acea duminică mohorîtă de noiembrie new-yorkez, pe ecranul televizorului se succedau serviciile religioase și informațiile despre programul funeraliilor lui J. F. Kennedy. Faptul că urma să fie folosit același catafalc, nu constituia o coincidență. Era un act politic. Mă uitam la ziarele răspîndite pe o masă. Toate sugerau, într-un fel sau altul, destinul comun al lui Lincoln și Kennedy. Într-o țară în care răspîndirea radioului și televiziunii a răpit caracterul de șoc al informației tipărite, ziarele new-yorkeze au făcut, din plin, dovada resurselor de care dispune presa scrisă. Ediția de vineri 22 noiembrie 1963 a ziarului ilustrat „Daily News", apărută la cîteva ore după aflarea știrii despre crima de la Dallas, avea ocupată întreaga pagină întîia de un mare titlu („Președintele asasinat ; guvernatorul Connally împușcat ; suspect arestat ; Johnson depune jurămîntul") deasupra fotografiei oficiale a noului președinte, în timp ce avea loc ceremonia jurămîntului la bordul avionului Air Forces One. Pe ultima pagină însă, întreg spațiul era rezervat unei singure fotografii : Kennedy vorbind sub un portret al lui Lincoln de la Casa Albă... Oare adevărul, întregul adevăr despre asasinat va avea aceeași soartă ? Se făcuse aproape ora prînzului, cînd pe ecranele televizoarelor aflate pe canalul N.B.C. locul imaginilor de la Hyannis Port, care comunicaseră o emisiune despre starea sănătății tatălui fostului președinte, l-a luat cunoscutul subsol al poliției din Dallas. Transmisia mutării presupusului asasin putea începe. Pe atunci aceste imagini au devenit cunoscute în întreaga lume, dar cine dintre cei care priveau atunci emisiunea, își putea închipui ce va urma ? Mai întîi a apărut Oswald înconjurat de doi agenți. Toți trei păreau că privesc spre stînga ecranului. Apoi în partea dreaptă a ecranului a apărut brusc un om văzut din spate. A răsunat o împușcătură și Oswald s-a prăbușit. În urechi îmi vîjîiau cuvintele parcă cuprinse de isterie ale reporterului Tom Pettit : „A fost împușcat ! A fost împușcat ! Lee Oswald a fost împușcat. Este o panică totală". Aproape tot atît de neașteptat cum a început, emisia s-a întrerupt. Ca și Booth, Oswald a dispărut împușcat, fără a fi judecat și fără a se fi aflat care i-a fost cu adevărat rolul. Spre deosebire de Booth, el n-a mărturisit că a participat la asasinat. Dar, ca și în cazul lui Booth și al complicilor, versiunea oficială susține că Oswald a acționat izolat.

În aceeași situație au fost descriși Charles Jules Guiteau, care l-a împușcat mortal, la 2 iulie 1881, pe președintele James A. Garfield, și Leon F. Czologosz, care, la 14 septembrie 1901, a tras două focuri mortale asupra președintelui William McKinley. Dar, în afara faptului că în toate cazurile de asasinat sau atentat nereușit o cortină a tăcerii a înconjurat pe ucigași, mai există și alte „coincidențe" care aproape că s-au transformat în reguli. Cu excepția lui Booth, toți ceilalți erau oameni de la periferia societății, iar motivul actelor lor apare extrem de confuz. Guiteau a fost prezentat drept un funcționar nemulțumit că nu găsește o slujbă. Czologosz și Giusseppe Zangara — care a atentat la 15 februarie 1933 la viața lui Roosevelt, cu puțin timp înainte de a-și prelua funcția în care fusese ales — au fost înfățișați drept anarhiști. Despre amîndoi s-a declarat însă și că nu erau în deplinătatea facultăților mintale. Nebuni au fost declarați și și-au încheiat viața în ospicii, Richard Lawrence care, la 30 ianuarie 1835, a tras asupra președintelui Andrew Jackson, și de asemenea, John N. Schrank, care a atentat, la 13 octombrie 1912, la viața fostului președinte Theodore Roosevelt.

Într-un editorial apărut la 23 noiembrie 1963, imediat după moartea lui J. F. Kennedy, ziarul „New York Times", arătînd că „patru președinți au fost asasinați în timpul mandatului", consemna : „Este un puternic rechizitoriu la adresa civilizației noastre că președinții trebuie să trăiască într-un asemenea pericol". Deși datorită lipsei de date alte generalizări ar fi dificile, rămîne totuși ca o trăsătură comună faptul că, niciodată nu s-a mers „în țara tuturor posibilităților" pînă acolo unde revelațiile ar fi putut zgudui „establishment-ul". Controversele din jurul asasinatului de la Dallas vor duce la o excepție de la regulă ? N-ar fi exclus, deși este greu de crezut.

ÎMPĂRĂTEASA ÎN CEREMONIALUL BIZANTIN

ANCA STAHL, FLORICA LORINȚ

Monarh absolut, socotit de origină divină, sacră, împăratul bizantin — basileul — era considerat infailibil, atît în domeniul religios, cît și în cel laic. Alături de el, înconjurată de aceeași aureolă divină și avînd o mare autoritate, se afla împărăteasa. Unele din femeile care au domnit efectiv, cum au fost împărătesele Irena (797—802), Zoe (1042) sau Teodora (1055—1056) s-au bucurat uneori de popularitate. De obicei, împărăteasa lua parte activă, alături de basileu, la viața publică a imperiului, la intrigile curții. Ei îi revenea un rol important la serbările care se desfășurau în hipodrom, la diferite ceremonii religioase sau politice care se petreceau la Palatul sacru. În timpul aclamațiilor rituale adresate basileului sta alături de el. În grija ei rămînea tot ce privea viața femeilor din curtea imperială. Împărăteasa avea rolul de a primi prințesele străine, de a se ocupa de buna lor găzduire, de

Grupul femeilor și împărăteasa Teodora, fragment din mozaicul de la San Vitale, Ravena (mijlocul sec. al VI-lea)

distracțiile lor și, totdeauna, le oferea daruri. De buna primire a acestor prințese depindea, în mare măsură, succesul diplomației imperiale. Prin acest rol de gazdă și prin legătura directă cu ele, împărăteasa participa la politica externă a monarhiei.

CURTEA BASILISSEI

Așa cum reiese de altfel din cunoscutul tratat „Despre ceremonii" al împăratului Constantin Porfirogenetul — atît de evocator reînsuflețit și de Charles Diehl în celebrele sale „Figuri bizantine" — basilissa avea curtea ei proprie. Era înconjurată de un mare număr de servitori și demnitari ai palatului. Apartamentele locuite de basilissa, separate de cele ale împăratului, formau ceea ce se numea „gineceul". În componența curții sale se aflau un prepozit sau un mare maestru al palatului, un șef suprem al șambelanilor,

referendari, silenţiari, halebardieri şi protospatari, toţi aleşi cu grijă dintre eunucii care formau garda personală a augustei. Marea stăpînă a palatului, care avea în general şi demnitatea de patriciană, conducea cu ajutorul protovestiarei marele număr de femei care o slujeau pe împărăteasă. În mod obişnuit, împăratul numea persoanele care formau curtea basilissei ; împărăteasa însă avea dreptul să dea o investitură specială de acceptare a acestor persoane în compunerea curţii. În interiorul „gineceului" ea era stăpînă absolută şi putea folosi cum dorea această autoritate. Împăratul dădea atîta libertate basilissei încît, cîteodată, ignora complet ceea ce se petrecea în apartamentele ei. În aceste condiţii, influenţa „gineceului" s-a făcut simţită în conducerea imperiului.

CĂSĂTORII ORIGINALE

De obicei, căsătoriile se făceau din interese politice. Totuşi, uneori, alegerea împărătesei constituia un eveniment destul de original. Astfel, atunci cînd împărăteasa Irena a dorit ca fiul său Constantin al VI-lea să se căsătorească, a trimis mesageri în toată ţara să caute o logodnică demnă de un basileu. Împărăteasa a avut grijă să stabilească vîrsta şi talia pe care trebuia să le aibă candidatele. Douăsprezece fete tinere din-

ire cele mai frumoase, originare din familii nobile şi bogate au fost aduse la Constantinopol. Împărăteasa Irena şi primul ministru au ales o tînără armeancă, Maria de Amnia, originară din regiunea Paflagoniei din Asia Mică. Irena dorea, în acelaşi timp, ca tînăra sa noră să fie supusă şi să nu aibă ambiţii în guvernarea imperiului.

O altă întîmplare ieşită din comun s-a petrecut în anul 829, cînd Mihail al II-lea de Amorium moare, lăsînd ca urmaş la tron pe fiul său Teofil. Împărăteasa Eufrosina, soţia

Detaliu al mozaicului de la San Vitale, Ravena

bătrînului împărat, pentru a găsi o noră potrivită, a trimis mesageri în provincii cu misiunea de a aduce la Constantinopol cele mai frumoase fete. În salonul numit „al perlei", Teofil urma să aleagă pe aceea care trebuia să-i fie soţie. După o primă alegere au rămas şase candidate, dar împăratul nu s-a putut decide pentru nici una şi a amînat deocamdată alegerea. A doua zi, a apărut în mijlocul tinerelor fete ţinînd un măr în mînă. Îndreptîndu-se spre o fată foarte frumoasă, Kasia, i-a spus : „De la femei ni se trage tot răul". Kasia, deosebit de inteligentă, a prins repede sensul afirmaţiei şi i-a ripostat prompt : „Da, dar şi toată fericirea". Răspunsul a fost hotărîtor. Împăratul, speriat de inteligenţa tinerei s-a îndreptat spre Teodora, o altă fată, tot atît de frumoasă, de origină asiatică, născută în Paflagonia, dintr-o familie de înalţi demnitari. Kasia, conform obiceiurilor acelor vremuri, s-a călugărit. Mai tîrziu, a devenit o cunoscută scriitoare, autoare de poeme religioase şi de epigrame.

CEREMONIALUL ÎNCORONĂRII

Ceremonialul încoronării unei împărătese bizantine, complicat şi fastuos, era înconjurat de mai multe mistere chiar decît al împăratului. Actul încoronării, anterior şi independent de căsătorie, dădea tinerei alese un caracter nou, asemănător cu cel al basileului, întrucît şi ea devenea o persoană sacră, fiind socotită ca aleasa dom-

nului. Încoronarea împăratului se efectua în biserica Sfînta Sofia ; încoronarea împărătesei avea loc în interiorul palatului, în sala numită Augusteus. Ceremonia se petrecea cu ușile închise. După retragerea curții, în sală rămîneau numai suveranii, patriarhul și demnitarii eunuci. În acest moment intra tînăra fată care trebuia să devină împărăteasă, înfășurată într-un voal și purtînd tunica imperială. Suveranii ridicau voalul și oamenii de casă îl desfășurau din-prejurul ei. Patriarhul binecuvînta coroana imperială, pe care o dădea suveranului. În timp ce la încoronarea împăratului, coroana îi era pusă pe cap de către patriarh, împărăteasa era încoronată de împărat. După ceremonie, patriarhul și suita sa se retrăgeau la biserica Sfîntul Ștefan unde începea primirea demnitarilor care intrau în ordinea rangurilor, întîi bărbații și apoi femeile.

După aceea, Basilissa, însoțită de demnitari, se îndrepta spre terasa palatului, unde primea urările celor două facțiuni din Bizanț, verzii și albaștrii, ale armatei și ale poporului. Ajunsă pe terasă, suverana, îmbrăcată în costumul imperial bogat brodat cu aur și ținînd în mînă lumînări aprinse, se înclina mai întîi în fața unei cruci, apoi înspre demnitari, spre cele două facțiuni și spre armată ; în același timp, aceștia în semn de omagiu, aclamau : „Dumnezeu să aibă grijă de Augusta". Apoi stegarii aplecau steagurile în fața ei, în semn de recunoaștere a proclamări în rang de împărăteasă.

...ȘI AL CĂSĂTORIEI

Abia după aceasta urma ceremonia căsătoriei la biserica Sfîntul Ștefan. De acolo, tînăra pereche era condusă în incinta palatului imperial, către camera nupțială. Patricienii și toți membrii senatului se aruncau la pămînt ; apoi ridicîndu-se prepozitul făcea semn și începeau aclamațiile. Facțiunile admise pînă în preajma apartamentului nupțial continuau să-i aclame : „Fii bine venită Augustă, aleasă de Dumnezeu !" ; „Fii bine venită Augustă, apărată de Dumnezeu". Apoi împăratul alegea dintre soțiile acestora pe aceea care trebuia să participe la masa nupțială.

A treia zi după nuntă urma o nouă ceremonie, ca o solemnitate simbolică ; în timpul ei, noua împărăteasă era condusă la baie. Facțiunile erau prezente, verzii se așezau în partea din stînga a sălii, iar albaștrii în partea dreaptă. La ieșirea din camera nupțială, augusta era escortată de patricieni, consuli, iar facțiunea albaștrilor începea prima aclamațiile. Înainte mergeau slujitorii care purtau cutii cu parfum, bijuterii, vase. Împrejurul augustei se aflau trei doamne de onoare care țineau în mînă, ca simbol al dragostei, mere roșii încrustate cu perle. Cînd ieșea din baie, împărăteasa era condusă de senat, de toată curtea înapoi la palatul imperial.

APOI, BASILISSELE S-AU IZOLAT ÎN „GINECEU"

Acest ceremonial complicat al curții bizantine a suferit diferite modificări în decursul timpului. La sfîrșitul secolului al IX-lea și în decursul secolului al X-lea, poate sub influența orientului musulman, situația femeilor s-a modificat mult. Ele apar tot mai rar în ceremoniile publice. În secolul al X-lea prin legislația sa, Leon al VI-lea a căutat să limiteze rolul femeii. Sub imperiul acestei legiuiri și în opoziție cu situația din secolele V—IX, cînd femeile se bucurau de mare autoritate și influență în viața politică a Bizanțului, acum împărăteasa era obligată să-și petreacă cea mai mare parte a vieții sale în „gineceu". Începînd cu sfîrșitul secolului al XI-lea, Imperiul Bizantin a intrat în contact tot mai strîns cu Ocidentul medieval. Multe împărătese erau alese dintre principesele occidentale. Aceasta a atras alte schimbări în situația femeii și în ceremonialul încoronării împărătesei. Se introduceau acum elemente din ceremonialul occidental, costumele și obiceiurile feudalității apusene, păstrîndu-se totuși numeroase caracteristici de amănunt și multă culoare locală, originală, caracteristică acestei curți bizantine, mereu mai slabă, mai decăzută, pînă în 1453 cînd și-a încheiat viața definitiv, sub călcîiul spahiilor și ai ienicerilor lui Mahomed al II-lea Cuceritorul.

PANORAMIC EDITORIAL

REEDITARE NICOLAE IORGA

Răspunzînd dorinţei unor largi cercuri de cititori, Editura pentru literatură deschide, în colecţia „Biblioteca pentru toţi“ (nr. 368, 369), seria de „cultură generală“ cu lucrarea *Oameni care au fost* de Nicolae Iorga.

Articolele reunite în aceste două volume (portrete, recenzii, prefeţe), scrise de marele istoric de-a lungul unei perioade de peste trei decenii, surprind succint un mare număr de personalităţi, oameni vestiţi, români mai ales, dar şi străini — artişti, învăţaţi, figuri de prim plan ale scenei politice, luptători — precum şi oameni mai puţin cunoscuţi, modeşti, pilde însă de devotament şi abnegaţie pentru binele obştesc.

Lectura lucrării permite înţelegerea unor trăsături esenţiale ale activităţii larg desfăşurate şi greu de cuprins a savantului român. Îl simţim pe N. Iorga în mijlocul evenimentelor, descriindu-le, luînd atitudini, părtaş pasionat la făurirea istoriei zilelor sale. Desluşind patriotismul profund al celui care a fost un luptător entuziast pentru desăvîrşirea unităţii naţionale, convingerile sale în opoziţie ireconciliabilă cu molima neagră a fascismului, facem cunoştinţă cu opiniile lui despre literatură, cu ideile diriguitoare ale concepţiei sale etice.

Lucrarea atrage, captivează şi prin frumuseţea limbii şi a stilului evocator, presărat cu imagini sugestive, plin de savoare, care îl situează pe istoric printre marii artişti ai cuvîntului, cum remarca Tudor Vianu.

Reeditarea acestei lucrări se înscrie pe linia valorificării imensei opere elaborate de N. Iorga şi integrării ei în ansamblul larg al culturii noastre.

I.M.

O CARTE DESPRE TITULESCU

Aşteptată cu interes atît de specialişti, cît şi de un numeros public, monografia *Nicolae Titulescu*, publicată recent în Editura Ştiinţifică sub semnătura lui Ion M. Oprea vine să împlinească un gol în cunoaşterea prodigioasei şi multilateralei activităţi a lui Nicolae Titulescu, cea mai proeminentă figură a diplomaţiei româneşti din perioada dintre cele două războaie mondiale şi personalitate de seamă pe arena internaţională.

Cartea lui I. M. Oprea se impune de la început cititorului prin adîncimea analizei şi prin exigenta interpretare a faptelor — deşi cu unele tendinţe absolutizante — prin sobrietatea expunerii, logica sistematizării problemelor tratate, limbajul bogat şi colorat.

Lucrare de o incontestabilă valoare ştiinţifică, monografia *Nicolae Titulescu* se întemeiază pe o vastă documentaţie şi relevă cunoaşterea şi folosirea critică a izvoarelor, edite şi inedite. Este meritul autorului de a fi reuşit să descifreze trăsăturile caracteristice ale activităţii lui N. Titulescu, limitele de clasă ale concepţiei sale politice, nuanţele şi subtilităţile acestei concepţii.

Analizarea unor importante aspecte ale situaţiei politice interne din România şi, mai ales, a problemelor majore ale politicii externe româneşti, imprimîndu-i în mare măsură caracterul unei lucrări de istorie a diplomaţiei. Se simte însă nevoia unei ancorări mai accentuate a personalităţii lui Titulescu în contextul social al epocii.

În istoriografia românească, lucrarea lui I. M. Oprea se înscrie ca o realizare valoroasă.

V.M.

O ISTORIE A ARMATEI POLONEZE

Institutul Militar Istoric din Republica Populară Polonă, Secţia de istorie a vechii armate poloneze, a dat publicităţii în 1965, cu prilejul sărbătoririi unui mileniu de existenţă a statului polonez, o amplă lucrare în două volume: — *Zarys dziejów wojskowości polskiej do roku 1864.*

Lucrarea este bogat ilustrată, cuprinzînd totodată un număr însemnat de hărţi şi schiţe ale diferitelor bătălii. Documentarea vastă, numeroasele referiri la relaţiile româno-polone, recomandă această lucrare atenţiei istoricilor din ţara noastră şi, îndeosebi, cercetătorilor care studiază problemele istoriei militare.

M. M.

VIZIGOŢII ÎN TIMPUL LUI ULFILA

Datorat unui reputat specialist în istoria începuturilor migraţiei popoarelor, *The visigoths in the time of Uìfila* de E. A. Thompson, apărut la Oxford în 1966, este dedicat unui interesant capitol al vechii istorii a culturii germanice : creştinarea vizigoţilor în secolul al IV-lea de către episcopul Ulfila, a cărui activitate la nordul Dunării a avut drept rezultat, între altele, şi traducerea Bibliei în grai gotic.

Autorul se opreşte cu acest prilej nu numai asupra datelor — relativ puţin numeroase — păstrate în legătură cu viaţa şi activitatea „apostolului goţilor şi părintelui literaturii germanice“ (cca. 311—383), ci şi asupra unui aspect direct legat de vechea istorie a pămîntului românesc: aşezarea goţilor în Dacia, relaţiile imperiului cu nordul Dunării în epoca scursă între Constantin cel Mare şi Theodosiu I, cultura materială şi organizarea socială a triburilor gotice în secolul al IV-lea.

R.T.

ISTORIA ÎN ANECDOTE

Scriitorii Karl Rosner şi Roda Roda au scris înaintea primului război mondial o piesă de teatru, a cărei reprezentare a fost interzisă de cenzura imperială austriacă.

Amîndoi autorii s-au prezentat în faţa ministrului de interne de atunci pentru a protesta împotriva hotărîrii cenzurii. Ministrul i-a primit binevoitor, dar a declarat foarte hotărît :

— Atît timp cît există Austro-Ungaria, piesa nu va fi reprezentată !

La aceste cuvinte, Roda Roda a răsuflat uşurat şi, privind cu subînţeles la Rosner, a spus :

— N-avem ce face, Karl, va trebui să mai aşteptăm cîteva săptămîni !

În timpul unei mese la curtea regelui francez Ludovic al XIV-lea s-a vorbit despre cele mai diverse lucruri. Între altele, Nicolas Boileau (1636—1711), cunoscutul poet, critic şi teoretician al clasicismului s-a exprimat că toţi oamenii trebuie să moară. Întîlnind privirea supărată a regelui, el s-a corectat repede :

— Am vrut să spun că... *aproape* toţi.

Sultanul turc Soliman a condamnat la moarte pe unul dintre comandanţii săi.

— Fiţi milostiv ! l-a rugat condamnatul.

— Ei bine, i-a răspuns sultanul, sînt de acord să-ţi alegi singur moartea...

— Dacă e aşa, atunci permite-mi, atotputernice, să pot muri de bătrîneţe.

Sultanul a surîs şi l-a iertat pe spiritualul comandant.

La scurt timp după războiul franco-prusac, în urma căruia Germania a ocupat Alsacia şi Lorena, renumitul comic francez Coquelin a fost invitat printr-o telegramă la Berlin, pentru a da cîteva reprezentaţii. Telegrama se termina cu următoarele cuvinte :

„Rugăm să fim înştiinţaţi ce ar dori domnul să primească pentru reprezentaţiile sale".

„Alsacia şi Lorena" — a telegrafiat drept răspuns Coquelin... Şi nu s-a mai dus la Berlin.

MOZAIC

TEZAUR ANTIC

1715 obiecte de aur, în greutate de peste două kilograme, au fost găsite în anul 1959 într-un mormînt ascuns în interiorul unui curgan din apropierea staniţei Elisavetinscaia din sudul Ucrainei. Bogăţia costumaţiei mortuare permite să se presupună că aici a fost înmormîntat unul din regii sciţi. Întregul veşmînt, căciula şi chiar încălţămintea au fost acoperite cu sute de solzi de aur cu diferite ornamentaţii. Gîtul a fost împodobit cu un lanţ gros de aur, iar în mîna dreaptă era ţinută o sabie cu mînerul bogat încrustat.

FÎNTÎNA JERTFELOR

Printre ruinele oraşului Chichenitza, construit cu secole în urmă de către populaţia maya în peninsula Yucatan (Mexic), se află aşa-zisa fîntînă a jertfelor. Aceasta este o groapă cu un diametru de 60 de metri şi cu pereţii albi de calcar. Aici, din secolul al X-lea şi pînă la invazia spaniolilor, se aduceau zeilor jertfe vii. După cum relatează cronicile, cei desemnaţi să fie jertfiţi erau împodobiţi cu bijuteriile cele mai scumpe. De aici s-a născut legenda despre comorile incomensurabile care ar fi ascunse sub apele verzi ale fîntînii jertfelor.

FARAONI FICTIVI

Pe cititorul romanului „Faraonul" doritor să compare acţiunea eroilor lui B. Prus cu ceea ce istoricii cunosc în prezent despre epoca respectivă, îl aşteaptă o surpriză : nu au existat nici Ramses al XIII-lea, nici tatăl său, Ramses al XII-lea. În perioada descrisă de Prus a domnit faraonul Herihor (1090—1085 î.e.n.). În schimb, istoricii contemporani sînt de aceeaşi părere cu marele scriitor polonez în ceea ce priveşte tabloul societăţii egiptene din acele timpuri, în care pe primul plan se aflau atotputernicii şi bogaţii preoţi.

Pagină redactată de
M. MOLDOVEANU

POȘTA REDACȚIEI

În preajma apariției primului număr, redacția noastră a discutat cu un număr de profesori, studenți, elevi etc., cerîndu-le părerea despre utilitatea revistei și despre profilul ei tematic. Am primit de asemenea numeroase scrisori din Capitală și din țară.

Discuțiile purtate, ca și scrisorile primite, cuprind, pe lîngă călduroase urări de succes adresate «Magazinului istoric» la început de drum, numeroase sugestii interesante privind profilul și tematica sa.

Mulțumindu-le celor care și-au spus părerea, prin viu grai sau în scris, redacția își exprimă speranța că aceste contacte nu sînt decît începutul unei colaborări folositoare ambelor părți, colaborare pe care o dorim cît mai fructuoasă.

Redăm mai jos cîteva dintre părerile exprimate și răspundem primelor scrisori primite.

MARIA EFTIMESCU, profesoară — București.

„Propun ca revista «Magazin istoric» să lărgească cercul de colaboratori dincolo de limitele institutelor academice și ale catedrelor de specialitate din învățămîntul superior. Mă gîndesc că lucrările întocmite de profesori în vederea obținerii gradelor I și II pot oferi lucruri interesante, poate chiar aspecte inedite, unele dintre ele bazîndu-se pe documente care n-au ajuns încă în atenția cercetătorilor. Cred că abordarea unui stil colorat, sugestiv, uzînd de imagini vii, este cît se poate de adecvat unei reviste de cultură istorică".

EMANOIL MARE, funcționar — Bocșa Română.

Sperînd că revista vă va satisface cerințele, vă mulțumim pentru bunele urări.

ALEXANDRU PETRESCU, student — București.

„Pentru că profesorii de istorie sînt numeroși în satele și orașele țării (unde vor lucra și majoritatea dintre noi, studenții de azi), socot că revista «Magazin istoric» le-ar putea fi de un mare folos dacă ar publica informații de specialitate privind cele mai noi cercetări și descoperiri în domeniul arheologiei și istoriei, recenzii asupra unor cărți apărute în țară și străinătate, puncte de vedere ale unor specialiști în probleme controversate. Revista ar putea întreține interesul pentru istoria locală, publicînd cele mai bune dintre lucrările specialiștilor sau amatorilor care se ocupă de istoria localității în care trăiesc și muncesc".

GABRIEL G. BACOVIA — București.

Vă mulțumim mult pentru bunele urări pe care ni le transmiteți și în numele mamei dv., Agatha Bacovia, și al soției dv. Dat fiind profilul revistei, ne-ar interesa mai mult activitatea pe tărîm social a mult apreciatului poet. Mai țineți legătura cu noi.

NICOLAE GHIȚULESCU, pensionar — Tr. Severin.

Anul acesta, la trecerea unei jumătăți de veac, revista noastră va scrie despre eroicele bătălii de la Mărăști, Oituz și Mărășești. Ne bucură că și dv., veteran de la Mărășești participați la organizarea sărbătoririi acestui eveniment de importanță națională. Vă mulțumim pentru bunele cuvinte adresate revistei noastre.

LIA MILENCOVICI, studentă — București.

„Cred că o revistă cu titlul «Magazin istoric» trebuie să acorde importanță istoriei orașelor, întreprinderilor industriale, a unor instituții social-culturale, precum și a monumentelor istorice, care nu sînt suficient cunoscute. M-ar interesa, de asemenea, activitatea (necunoscută sau mai puțin cunoscută) depusă de femei în folosul societății, și mai ales activitatea unor românce pentru ca țara noastră să fie bine apreciată pe plan internațional (ca de pildă Elena Văcărescu)".

CONSTANTIN I. VLAD, pensionar — Tg. Jiu; ANDREI IGNEA, învățător pensionar — Chieșd-Crișana.

Revista o veți putea procura prin abonament la oficiul P.T.T.R.

MIHAI DRAGOMIRESCU, profesor — București.

„«Magazin istoric» trebuie să fie o revistă cu personalitate, cu un profil cuprinzător al unei arii largi de probleme ale istoriei, pentru ca să fie fidelă subtitlului său (revistă de cultură istorică) și să se adreseze astfel unor categorii foarte largi de cititori. Aceasta întrucît problemele de istorie (care, după cum știm încă de la antici, este o „magistra vitae") nu sînt numai probleme științifice, ele interesînd deopotrivă cercetătorul, specialistul, dar și masele pentru care cunoașterea trecutului este un izvor de învățăminte dar și o datorie cetățenească".

C. PAPACOSTEA, profesor emerit — Bucureşti.

Vă mulţumim mult pentru frumoasele dv. cuvinte de salut şi pentru urările de succes, care, venind de la un cărturar şi educator, ne bucură în mod deosebit.

CONSTANTIN BOTEZ — Fruntişeni, Iaşi.

Mulţumim pentru urările de bine şi de succes. Abonamentul îl puteţi face prin oficiul P.T.T.R.

CONSTANTIN ZAHARIA, elev — Bucureşti.

„Aş dori să citesc în revista «Magazin istoric», articole interesante, scrise într-un stil mai viu, mai colorat, pentru că manualele conţin prea multe lecţii de economie, lăsînd în umbră, sau netratînd pur şi simplu, unele personalităţi şi probleme. De mare interes ar fi articolele care să se ocupe de probleme mai puţin limpezi din istoria naţională, cum ar fi, de exemplu, formarea statelor feudale româneşti, importanţa drumurilor comerciale de tranzit, adevăr şi legendă în teoria „descălecatului", epoca fanariotă etc. Cred, de asemenea, că este necesară publicarea unor portrete ale unor personalităţi din trecutul istoric, mai interesante, mai complexe, mai puţin cunoscute, ca Dan al II-lea, Mihnea al III-lea, Radu de la Afumaţi, Petru Cercel, Despot-Vodă, Nicole Mavrogheni, Ion Caragea ş.a.".

MARCEL POPA, profesor — Bucureşti.

„Cred că revista «Magazin istoric» va trebui să facă loc, în coloanele sale, unui abundent material documentar şi ilustrativ care să evidenţieze, pentru marele public şi mai ales pentru tineret, frumoasa artă populară românească. Personal, m-ar interesa în mod deosebit felul în care a evoluat arta populară românească în Transilvania şi corelaţia dintre această evoluţie şi aceea a artei populare din celelalte două ţări româneşti. De asemenea ar fi nimerit ca revista să prezinte piese valoroase, reprezentative, aparţinînd diferitelor colecţii (mă refer aici la ceramică, costume populare, crestături în lemn, icoane pictate pe sticlă ş.a.), ceea ce i-ar conferi şi posibilitatea unei mari varietăţi ilustrative, făcînd-o mai atractivă".

NICOLAE OPRIŞAN, elev — Tîrgovişte, reg. Ploieşti.

Scrisoarea dumitale ne-a bucurat. Îţi dorim ca simpatia de la 14 ani pentru arheologie, să se transforme, cu trecerea anilor, în pasiune dublată de specializare şi erudiţie. Vei găsi în paginile revistei articole şi despre descoperiri arheologice, şi despre marile monumente ale lumii, şi despre daci, şi despre incaşi şi despre multe altele.

IOAN PURZA — Arad.

Dat fiind profilul diferit, comparaţia cu revista menţionată e greu de făcut. Sperăm că «Magazin istoric» vă va satisface. Mulţumim pentru urări.

NELU BOROANĂ, tehnician — Drăcşani, reg. Bucureşti; ŞTEFAN APOSTOL, pensionar C.F.R. — Comăneşti.

Revista se va strădui să satisfacă cerinţa dv. (ca şi a multor altor corespondenţi) de a fi bogat ilustrată. Vă mulţumim pentru urări.

ALEXANDRINA POPA, profesoară — Bucureşti.

„Cred că este foarte importantă problema popularizării, prin revista «Magazin istoric», a evoluţiei cercetărilor istorice din alte ţări, a preocupărilor şi operelor unor istorici de seamă din străinătate, mai ales ale acelora care s-au ocupat ori se ocupă de probleme atingătoare istoriei noastre naţionale. De asemenea, fiind cunoscut faptul că mulţi dintre profesori desfăşoară şi muncă de cercetare, ar fi nimerit ca paginile revistei să fie receptive faţă de aceste preocupări".

ELVIRA ILIESCU — Bucureşti.

Am reţinut propunerile şi, la nevoie, vom face apel la serviciile dv.

NICU VASENCIUC, geograf — Bucureşti.

„Cred că ar fi foarte interesant să se publice în revista «Magazin istoric», articole despre călători străini în ţara noastră, precum şi despre călători români pe meleaguri străine. Mă gîndesc chiar la interesul pe care l-ar stîrni unele comparaţii dintre observaţiile acestora din urmă şi cele ale altor călători — străini — privind aceleaşi locuri, obiceiuri, popoare, stări sociale".

GHEORGHE CRUCEANU, economist — Piteşti.

Vă mulţumim pentru urări. Regiunea dv., una dintre vetrele Ţării Româneşti, merită fără îndoială atenţia cercetătorilor istoriei şi a forţelor intelectualităţii locale.

GHEORGHE PURECE, student — Bucureşti.

„Revista ar cîştiga mult printr-o ilustrare amplă şi mereu nouă, printr-o rubrică permanentă de amănunte, curiozităţi, anecdote, care caracterizează unele evenimente şi mai ales unele personalităţi".

IULIU D. MARCU, inginer — Focşani.

Vă mulţumim pentru urări. Volumul V al Tratatului de Istorie a României n-a apărut încă. Veţi găsi în coloanele publicaţiei noastre, articole pe teme de arheologie, numismatică etc. care vă interesează.

EMIL ALBOIA, student — Bucureşti.

„Aş dori să găsesc, în paginile revistei, articole cuprinzînd elemente de metodică a

POŞTA REDACŢIEI

POȘTA REDACȚIEI

cercetării științifice și a datării în arheologie".

NICOLAE CIMPOCA, medic — Caransebeș.

Vă mulțumim pentru frumoasele cuvinte. Sperăm ca, avînd revista în față, să vă spuneți că ea întrece doleanțele dv. în ceea ce privește condițiile grafice.

VERONICA RIZEA, studentă — București.

„Cred că revista trebuie să acorde un spațiu însemnat istoriei contemporane universale, mult mai puțin cunoscută decît ne închipuim".

TOMA CEPONEA, învățător pensionar — Brîncoveni-Argeș.

Vă mulțumim pentru cuvintele de salut. Satul dv. are într-adevăr o istorie veche și interesantă. Poate vă încumetați să scrieți cîteva pagini din ea, începînd cu diversele ipoteze privind toponimia.

HORIA MATEI, profesor — București.

„Aș dori ca revista «Magazin istoric» să ne țină la curent cu ultimele descoperiri din știința istoriei, să ne informeze cît mai prompt despre tot ce apare nou și interesant în lume din domeniul istoriei. De asemenea, aș dori să găsesc relatări (fie și succinte), despre ultimele campanii arheologice de pe diferite meridiane, despre rezultate senzaționale obținute prin folosirea celor mai noi metode de prospecțiuni arheologice, crîmpeie din istoria unor continente (Asia, Africa, America de Sud), mai puțin cunoscute cititorului român, diferite aspecte ale acțiunilor diplomatice și militare asupra cărora mai persistă vălul unor incertitudini, din timpul celor două războaie mondiale".

GRAȚIAN C. MARCUȘ, economist — Zalău.

Sperăm că revista va satisface, în general, cerințele, și că va fi într-adevăr militantă, așa cum o doriți dv. Ce ar fi dacă v-ați hotărî să contribuiți la început, cu o notă despre subiectul dv. preferat, respectiv episodul menționat, din viața lui Mihai Viteazul ?

DAN NICOLAE — Constanța.

Revista „Magazin istoric", va publica fără îndoială și articole privind istoria marinei și marilor bătălii navale, pagini din istoria teatrului universal și românesc și cercetări de istorie locală.

GHEORGHE SANDA, medic militar — București.

Vom găzdui în coloanele noastre articole despre metode noi în cercetarea istorică, scrise de specialiști. Ne bucură că sînteți preocupat de istoria medicinei militare românești, domeniu mai puțin cercetat.

GABRIEL-FLORIN MATEI, geograf — București.

„Ar fi interesant ca în «Magazin istoric» să apară articole sugestive privind relațiile între toponimia geografică și cea istorică și influențele reciproce. M-ar interesa de asemenea, articole tratînd despre culturi, civilizații, orașe, dispărute azi".

MARIN VILIAM, lector universitar — Timișoara.

Ne vom strădui să facem față unor cerințe foarte variate. Vom insera, desigur, și articole privind trecutul istoric al orașelor țării, locuri și monumente istorice etc.

— Corespondenților noștri redacția le va răspunde în ordinea primirii scrisorilor lor.

— Articolele pentru revista „Magazin istoric" se trimit pe adresa redacției în trei exemplare dactilografiate. Recomandăm ca volumul unui articol să nu depășească 5 pagini dactilografiate. Se scrie pe o singură pagină la două rînduri (2 000 semne pe pagină). Ele vor fi însoțite și de ilustrații, dacă este cazul.

— Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

— Autorii poartă întreaga răspundere pentru conținutul științific al materialelor.

Articolele se trimit cu o notă explicativă pe adresa redacției. In notă se vor indica numele, prenumele, profesia, domiciliul, nr. de telefon.

ADRESA REDACȚIEI

Str. Academiei nr. 39—41, Raionul 30 Decembrie, București

MAGAZIN ISTORIC, revistă lunară, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Prețul unui număr 5 lei ; abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe 1 an — 60 lei.

1877 : EROI, FAPTE, MĂRTURII

UN PRINȚ VALAH PE DRUMURILE EUROPEI
Ion Ionașcu

ARTICOLE NECUNOSCUTE ALE LUI MARX CU PRIVIRE LA UNIREA PRINCIPATELOR
Miron Constantinescu

CONFERINȚA DE LA IALTA

HISTRIA ȘI BUREBISTA
Dionisie Pippidi

IULIE 1936 : TITULESCU-LITVINOV
I. M. Oprea

MEMORII INEDITE
Constantin Argetoianu

HISTORIA MAGISTRA VITAE
Tudor Arghezi
Constantin Daicoviciu
Andrei Oțetea
Ion Popescu-Puțuri
Emil Condurachi
Petre Constantinescu-Iași
Mihai Berza
George Oprescu

ENIGME ALE ISTORIEI : DE LA LINCOLN...LA KENNEDY
Eugen Preda

magazin istoric

REVISTĂ DE CULTURĂ ISTORICĂ. SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI FILOLOGICE DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dumitru Almaș (director), **Constantin Antip** (redactor-șef), **Virgil Cândea, Hadrian Daicoviciu, Ion Dragomirescu** (redactor-șef adjunct), **Titu Georgescu, Dinu C. Giurescu, Nicolae Minei** (secretar general de redacție), **Cristian Popișteanu, Al. Gh. Savu** (redactor-șef adjunct), **Ștefan Ștefănescu.**

magazin istoric

VOR SEMNA :

Constantin Daicoviciu • Andrei Oțetea • Petre Constantinescu-Iași • Zaharia Stancu • C. C. Giurescu • Mihai Berza • Augustin Deac • Vasile Maciu • Carol Göllner • A. Tatu-Jianu • Mihail Guboglu • Damian Hurezeanu • Gheorghe Cantacuzino • I. Demenyi • Ion Ardeleanu • Aron Petric • Horia Lovinescu • Dumitru Tudor • Tudor Teodorescu-Branițte • H. H. Stahl •

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE :
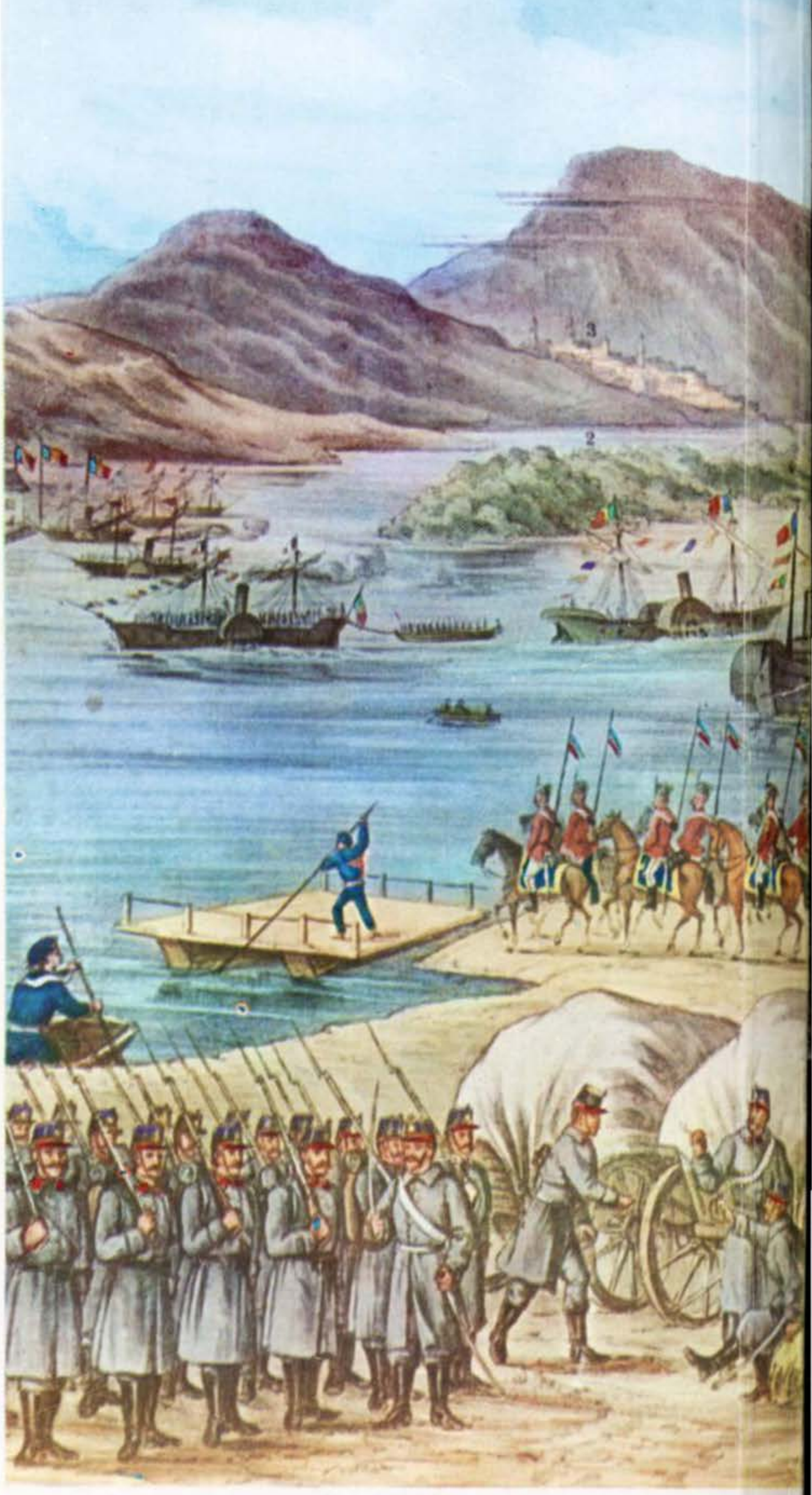
Sarmizegetusa — inima regatului dac • Pagini de epopee : • Mărăști-Mărășești-Oituz • Ion Ghica — prinț de Samos • Legendă și realitate istorică • Un ospăț de curte în secolul al XVII-lea • Români în maquis • Mari biblioteci ale lumii : Bagdad, Cairo, Cordoba • Culise, moravuri și oameni politici • Șantier arheologic : Cernica — cel mai mare cimitir neolitic din sud-estul Europei • Momente din istoria presei revoluționare • Pearl Harbour • Acordul de la Țebea • Cum a fost asasinat I. G. Duca • Motive românești pe ceramică englezească • Imperiul Marilor Moguli • Duelul Ferdinand Lassalle — Iancu Racoviță • A făcut parte von Killinger din complotul împotriva lui Hitler ? • Ștefan cel Mare în creațiile artiștilor vremii • Un român la curtea „fiului cerului" • Social-democrația română la Zimmerwald • România și „pactul celor patru" • Nicolae Iorga — Armand Călinescu, scrisori inedite • Metode fizico-chimice în cercetarea istoriei • Prăbușirea celui de-al III-lea Reich.